N. C. BEJENARU
DOCTOR IN LITERE

ŞTEFAN TOMŞA II
(1611 — 1616 : 1621 — 1623)
şi rivalitatea turco - polonă pentru Moldova.

IAŞI
INSTITUT MODERN DE ARTE GRAFICE ŞTEFĂNIU & ŞTAIERMAN
1926

N. C. BEJENARU
DOCTOR IN LITERE

ŞTEFAN TOMŞA II
(1611 — 1616; 1621 — 1623)
şi rivalitatea turco-polonă pentru Moldova.

IAŞI
INSTITUT MODERN DE ARTE GRAFICE ŞTEFĂNIU & ŞTAIERMAN
1926

CUPRINSUL

PREFAȚA

Domnia lui Ștefan Tomșa II n'a fost până acum studiată în amănunțime. Vremea acestei domnii reprezintă pentru cercetătorul istoric o problemă destul de atractivă, atât prin fenomenele politice generale cât și prin schimbările dese de domni ce se fac în acest timp. Intr'adevăr, fiul hatmanului care deține tronul Moldovei după omorârea lui Iacob Ieraclide Despotul, se urcă în scaunul dela Iași într'o vreme, când conflictul Turco-Polon era așa de acut încât sta gata în orice clipă să isbucnească. De multă vreme Moldova era considerată de vecinii dela Nord un apanaj al lor, asupra căruia drepturile nu le erau de nimeni contestate. Inceputurile decăderii turcești, încurcăturile asiatice precum și luptele cu imperialii, cari nu le mai dădeau răgazul necesar de a-și menține neștirbită autoritatea aci, păreau a confirma pretențiunile poloneze. Pe de altă parte în Moldova însăși, începând mai ales cu Movileștii se formase un curent politic aproape general, favorabil Polonilor, care era alimentat și de înrudirile boerești cu nobilii de peste Nistru.

In situațiunea aceasta, Tomșa avea misiunea grea, de a păstra credință neclintită către Poartă și prietenii acesteia și de a lupta din răsputeri în contra Polonilor și a tuturor dușmanilor Turcilor. In paranteză amintim, că este o mare analogie între tendințele polone față de Moldova la începutul secolului XVII și inten-

țiunile Rusiei față de noi la sfârșitul sec. XVIII și începutul celui de al XIX. Turcii ne-au servit și față de unii și față de ceilalți spre a ne păstra ființa noastră națională. Lupta însă pe care a trebuit s'o ducă Ștefan Tomșa II, contra Polonilor a fost dintre cele mai crâncene, și ura sa contra vecinilor dela nord s'a menținut neclintită în tot timpul vieții sale. Dar și aceștia și-au dat seama că au în Domnul Moldovei un adversar de neînfrânt. Imprejurările i-au ajutat ca să-l învingă cu intrigi în 1616, iar mai târziu în 1623 să-l înfrângă a doua oară și să-l înlăture definitiv de pe tronul Moldovei.

Ștefan Tomșa II, reprezintă așa dar reacțiunea turcească în contra pretențiilor poloneze în Moldova, cari atrăseseră de partea lor aproape întreaga pătură boerească. In lupta pe care a dus'o contra dușmanilor săi, neputându-se sprijini pe boeri el s'a bazat în deosebi pe țărănime, pe care a protejat-o la rândul său în contra tuturor abuzurilor. Din partisanii cari i-au fost devotați în timpul luptelor și cari i-au dovedit credință, el și-a creat o boerime nouă „boerimea de casa lui" care i-a rămas — mai mult sau mai puțin fidelă. Acești oameni noui au fost dotați cu moșii pe care Domnul le-a confiscat dela boerii pribegi, adversari ai săi și multe din aceste familii boerești joacă însemnate roluri în viața politică a Moldovei în secolele următoare.

In cadrul celorlalte domnii contimporane, figura lui Ștefan Tomșa iese în deosebită evidență. Alături de nevrâstnicii Constantin și Alexandru Movilă cari n'au fost altceva decât niște păpuși în mâinile Polonilor, alături chiar de Radu Mihnea, pașnicul Domn care asculta orbește de poruncile dela Constantinopol și care se îngrozea la cel mai mic semn de războiu, figura lui Tomșa capătă o însemnătate și mai mare și nici nu i

se găsește rival în șirul domnilor Moldovei dela Ieremia Movilă până la Vasile Lupu.

Personalitatea lui Tomșa mai este interesantă și prin o altă lature: prin trecutul său înainte de a ajunge pe tronul Moldovei. Isvoare contimporane, cum vom vedea, ni-l arată rătăcind prin țările din apusul Europei. Intre 1576 – 78 face parte ca mercenar din rândurile armatei regelui Ștefan Bathory; mai târziu ajunge în Franța unde se angajează în armata lui Henric IV și ia parte la răsboiul din Pirinei dintre acesta și Filip II al Spaniei (1590). Probabil de aici trece la Constantinopol unde îl întâlnim, cum ne spune Miron Costin „pentru trebuințele țării pe lângă Capichihăi“.

Viața aceasta aventuroasă a lui Tomșa presupune încă o mare energie, iar din faptul că la Constantinopol îndeplinește o funcție pe lângă Capichehaia Moldovei putem trage concluzia că avea oarecari cunoștințe în treburile publice și în tot cazul cunoștea o limbă europeană sau limba turcă fără de care n'ar fi putut îndeplini vre-un rol pe lângă reprezentantul Moldovei la Poartă.

Dând la iveală, pentru întâia oară, o monografie — pe care m'am silit s'o fac cât mai complectă — asupra domniei lui Ștefan Tomșa II, cred că am adus un cât de mic serviciu științei istoriei neamului nostru.

N. C. BEJENARU

CAP. I.

Inceputurile domniei lui Ştefan Tomşa II şi bătălia dela Cornul lui Sas.

Constantin Movilă luase domnia Moldovei cu ajutorul Polonilor şi datorită ambiţiunii mamei sale care spera că fiul va putea domni chiar în contra voinţii Turcilor.

Ambiţioasa doamnă văduvă a lui Ieremia Movilă, afirma — bazându-se desigur pe sprijinul Polonilor — că domnia fiului ei nici n'ar avea nevoe de întărirea Sultanului întrucât Simion Movilă n'a guvernat ţara decât ca tutore al fiului ei şi sultanul ce domnia atunci ar fi încuviinţat acesta [1]). O asemenea întărire a domniei lui Constantin Movilă se pare că Turcii n'au dat cu toate că după urcarea sa în scaun tânărul domn trimetea la Poartă prin Caraman Aga, agentul său, 50.000 [2]) de zechini pentru înbunarea Turcilor şi totodată făgăduia şi mărirea tributului. Aşa dar fiul lui Ieremia Movilă va fi tolerat pe tronul Moldovei până când se va găsi un altul care să dea mai mulţi bani şi mai ales până când el va face cel mai mic act de ostilitate contra lor. Turcii vor avea atunci ocazia să lămurească definitiv amestecul Polonilor în principatul dela Dunăre restabilindu-şi autoritatea neîmpărţită cu nimeni.

Ocazia li s'a prezentat îndată. Pentru a lupta în contra principelui Transilvaniei Gavril Báthory, omul Turcilor, Imperialii încheiau la Roman în 20 Februarie 1611 un tratat [3]) cu Radu Şerban la care, urmând su-

1) Baret, Histoire sommaire et véritables des choses plus memorables aduenuës aux derniers troubles de Moldavie (în Papiu Ilrian, Tezaur de monumente istorice, II, 1863, pag. 18—19.

2) Hurmuzaki, Doc. priv. la Istoria Românilor, IV 2, 295—6.

3) Hurmuzaki, IV 1, 429 şi Instrucţiile împăratului Mateiu privitoare la modul de a atrage pe domnul Moldovei, ibidem, IV 1, 443.

gestiunile susţinătorilor săi de la Nord, adereazǎ şi Constantin Movilă, domnul Moldovei [1]). Respectând prevederile acestei alianţe, când domnul din Ţara Românească fu nevoit a părăsi tronul, găsi azil în Moldova aliatului său ceia ce dădu prilej Turcilor să-l mazâlească din domnie [2]).

Competitori pentru căpătarea acestui tron erau mai mulţi. Caraman Aga îşi dăduse mult silinţa de a perde pe Ştefan Bogdan susţinut de ambasadorul englez şi pe care Constantin Movilă îl socotea mai periculos [3]). Dar acest pretendent nu avea şansele cele mai mari. Cu mai multă trecere la Constantinopol în ultimul timp era Ştefan Tomşa fiul hatmanului Tomşa care domnise în Moldova după uciderea lui Iacob Eraclide Despotul [4]).

Se născuse în satul Oteşti pe valea Răcătăului din ţinutul Putnei. Câteva ştiri dinaintea epocei sale de pretendenţă la tronul Moldovei ni-l arată că ar fi trăit o viaţă destul de zbuciumată. Din un raport al ambasadorului Franţei la Constantinopol, Harlay, vedem că Ştefan Tomşa rătăcind prin ţările din apusul Europei ajunsese în Franţa unde se angajase în armată luând parte la războiul din Pirinei dintre Henric IV şi Filip II [5]); iar cronicarul Piasecki ne spune că el a făcut parte din numărul lefegiilor maghiari năimiţi de Poloni—poate

1) Xenopol, Istoria Românilor, Iaşi 1890 III, 491.

2) Căpitanul, In Mag. Ist. I, 224.

3) Raportul ambasadorului olandez pe lângă Poartă din 12 Ianuarie 1613, în Iorga, An. Acad. Rom. XXXII, 1053-54.

4) Asupra originei sale vezi: inscripţia publicată de N. Beldiceanu în Buletinul Soc. de Medici şi Naturalişti din Iaşi, 1887, pag. 267 şi Xenopol, Istoria Românilor III, 491--3. El singur îşi mărturiseşte originea în această inscripţie de pe un aer ce se află acum la Buneşti, jud. Suceava în care spune: „acest aer l'au făcut piosul domn Ion Ştefan Voevod, fiu al răposatului Tomşa Voevod şi al soţiei sale Axinia şi s'a dat bisericei domneşti din Iaşi anul 1613". Intr'un doc. fără dată, dela acelaş domnitor, prin care întăreşte călugărilor dela Mănăstirea Solca stăpânirea satului Mihăeşti din ţinutul Bacăului el se intitulează iarăşi: «Ioan Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn Ţării Moldovei, fiul blagocestivului fericit întru răposare Ştefan Tomşa Voevod». (Codrescu, Uricarul, 20, 180—1).

5) Dl. Iorga în „Pretendenţi domneşti" An. Acad. Rom. XIX pag. 258 crede că aceasta luptă s'a dat pe vremea lui Henric IV (c. 1590). Mai vezi: Idem, Les Roumaines et la politique française en Orient au XVI siècle în ziarul „L'independence Roumaine" din 29 Februarie 1916 şi Idem, Istoria Armatei, Vol. II, Buc. 1919 pag. 95, cf. şi G. I. Bratianu, O oaste moldovenească acum trei veacuri, Revista istorică, An. II, 1916 No. 3—6 pag. 5-6 şi nota 5.

între 1576—1586 pe vremea regelui Ştefan Báthory [1]).

In împrejurări, nouă astăzi necunoscute el ajunse în satul Rădăşeni din ţinutul Sucevei unde învăţă carte la şcoala preoţească de acolo [2]) iar mai târziu, ajunse la Poartă „pentru trebuinţele ţării pe lângă Capichihăi“ [3]). „Prin bani şi prin alte măestrii“, îşi câştigase favoarea unuia din Viziri, a eunucului Mehmet Georgianul care era atunci caimacam precum şi a câtorva Paşi care-l susţinură pentru căpătarea domniei[4]). Pe de altă parte el era ţinut în curent, din ţară cu toate greşelile politice ale lui Constantin pe cari ştiu în mod dibaci să le speculeze în folosul său aşa că la 20 Noembrie 1611 el obţinu de la Sultan numirea sa ca Domn al Moldovei. Această numire era şi o răsplată pentru serviciile pe cari le făcuse Turcilor căci luase parte în „trecutul războiu al acestora cu Perşii“ unde se purtase vitejeşte [5]).

Mazîlirea lui Constantin Movilă se făcea aşa dar

---

1) Piasecki, Chronica, ed. Cracovia 1645, pag. 335 şi G. Brătianu op. cit.

2) Biserica din satul Rădăşeni este zidită de Ştefan Tomşa II; numele lui şi a soţiei sale doamna Elena se pomenesc şi astăzi drept ctitori. La biserică s'a mai păstrat o linguriţă de aur cu inscripţia slavonă: „Şi-am dat'o pre ea spre a se ruga pentru noi, în biserica din satul Rădăşeni unde este hramul marelui mucenic Mercurie, Io Ştefan Voevod Tomşovici“. Linguriţa a fost luată de călugării dela M-tirea Slatina cari puseseră mâna mai târziu pe Rădăşeni şi dusă la M-tirea Neamţului unde se păstrează şi astăzi. Xenopol. Ist. Rom. III, 492 şi nota 36). Pentru copilăria lui Ţomşa a se vedea Anaforaua de judecată dintre m-tirea Slatina şi locuitorii satului Rădăşeni din 20 Aprilie 1743 (Uricarul X. 180) unde aceştia din urmă declară că apucase şi ei dela bătrânii lor că fiind Ştefan Tomşa copil mic şi sărac au învăţat carte la şcoala din Rădăşeni şi miluindu-l Dumnezeu cu domnia au venit în sat şi au făcut biserica şi jăluindu-se oamenii că li-i locul strâmt şi n'au unde se hrăni li-a dat şi o bucată de loc din hotarul târgului.

3) Miron Costin, in Kogălniceanu, I ed. II, 261.

4) Baret ne relatează că el ar fi pretins la Constantinopol că este fiul lui Aron (Tiranul) care fusese domn înainte de Ieremia în Moldova. Credem că Baret reproduce ecoul versiunilor ce vor fi circulat în acea vreme cu privire la cruzimea lui Ştefan Tomşa II. Pentru asprimea sa faţă de boeri lumea îl va fi putut asemăna sau chiar socoti drept fiu a lui Aron Vodă care a fost tot aşa de nemilos cu boerii.

D-l Prof. I. Minea în studiul „Letopisetele vechi moldoveneşti scrise slavoneşte“ publicat în rev. „Cercetări Istorice“ An. I pag. 346, nota 298, ne arată că hatmanul Tomşa îşi zice într'o regestă de hrisov fiu a lui Aron Vodă, deci Ştefan Tomşa II ar fi nepotul lui Aron Vodă, (nu Tiranul ci un pretendent pe care generalul habsburgic Castaldo intenţiona să-l facă domn în Moldova după Ştefaniţă Rareş).

5) Hurm. Doc. IV 1, 463.

în Noembrie 1611 [1]) şi tot atunci Hussein Aga primea ordin de a însoţi în Moldova pe Ştefan Tomşa şi a-l proclama voevod al ţării în contra tuturor acelora cari ar voi să se opună [2]).

Expediţia pentru instalarea noului domn s'a început spre sfârşitul anului (1611). Hussein Aga a plecat spre Dunăre ascunzând cu totul scopul campaniei sale spre a surprinde nepregătit pe Domnul din Moldova care se încăpăţina pentru menţinerea tronului. La 4 Decembrie, Sefer noul paşă de Timişoara[3]) pornea şi el cu armata sa pentru a sprijini instalarea noului domn. Se pare că locul de concentrare al trupelor cari aveau această însărcinare a fost Babadag [4]) unde a venit şi Hussein Aga cu Ştefan Tomşa şi unde au aşteptat înainte de a se îndrepta spre Iaşi [5]). Armata care întovărăşea pe noul domnitor era alcătuită din 20,000 de oameni (Turci, Munteni şi Tatari) având şi 12 tunuri.

Incă din Decembrie 1611 năvălitorii intrau pe neaşteptate în Moldova şi instalau pe Ştefan Tomşa în scaunul ţării. La 20 ale aceleiaşi luni se prezentau înaintea noului domnitor „Teodor paharnicul, jupâneasa lui Anghelina şi cumnatul său Vasile popa" şi vindeau lui Mira Marmora-Uricarul a treia parte din satul Giurgenilor — de pe părâul Bârlăzelului — pe preţ de 5000 taleri; Domnul întărea această cumpărătură şi ordona lui Gheanghea marele logofăt să întărească documentul făcut pentru aceasta, cu pecetea sa [6]).

1) Hurm. IV 2, 329; Iorga, Studii şi Doc. IV, XCIX-C. şi Doamna lui Ieremia, l. c 1035.

2) Datorită celor 3 domnii ale Movileştilor se formase în Moldova un partid puternic care ţinea cu Polonii. Erau în acelaş timp şi boeri cari vedeau rău această politică şi preferau să rămână mai departe sub ascultarea Turcilor. Aşa se explică faptul că întâlnim mai multe delegaţii de boeri Moldoveni la Poartă cu pâri contra lui Constantin Movilă în timp ce la pribegirea acestuia este iarăşi întovărăşit de „cea mai mare parte a boerilor". (Hurm. IV 2, 304 şi 332.

3) Hurmuzaki, IV 2, 329.

4) Idem, Supl. I 1, 140.

5) Iorga, Studii şi Doc. IV pag. C. şi cronica lui Michael Weiss relativ la aceste evenimente.

6) Codrescu Uricarul VI, 74-5. Doc. citat poartă data de 7117 (1609) Dec. 20; Ceiace pare a fi o greşeală de transcriere; probabil că în original a trebuit să fie 7119—1611. Vel logofatul Ghianghia se va întâlni în toate documentele interne emanate de la Ştefan Tomşa nu numai până la anul 1616 ci şi în a doua domnie 1621-23.

Constantin Movilă a aflat de sosirea Turcilor asupra sa de abea când oştile acestora se găseau la distanţă de 3-4 zile de capitală aşa că n'a mai încercat să opună rezistenţă [1]). Intóvărăşit de mama şi fraţii săi de rudele sale mai apropiate cum erau surorile lui Ieremia Vodă, Măricuţa soţia paleologului Chiriţă [2]) şi Ileana logofeteasa, soţia lui Vasile Stroici logofătul [3]) precum şi de mai mulţi boeri între cari cităm pe Nestor Ureche [4]), pe Vitold al doilea logofăt, pe visternicul Simion Stroici, pe Nicoară Prăjescul Visternicul, pe Dumitru Buhuş, pe Ştefan Boer din Făgăraş şi pe Pătraşcu Ciogolea marele logofăt [5]), el părăşeşte scaunul Moldovei lăsând ţara în mânile lui Ştefan Tomşa şi se închise în cetatea Hotinului sperând a căpăta dela Poloni ajutor grabnic de reinstalare.

Nu ştim precis dacă noul domnitor a urmărit pe fugari îndată după sosirea sa în Iaşi. Ştim însă că la 17 Ianuarie 1612 Constantin Movilă se afla în Hotin de unde îşi înştiinţa prietenii că a fost silit din cauza atitudinei Sultanului să se retragă în cetatea Hotinului împreună cu boerii credincioşi lui şi a căror sfaturi le-a urmat, că va aştepta aici vremuri mai bune [6]) şi totodată recomanda aceloraşi prieteni pe noul domn: un adevărat Turc care a luat parte alături de ieniceri la războaele contra Persiei iar boerii lui ar fi nişte pribegi greci şi turci [7]). La 1 Februarie — câteva zile numai — Nestor Ureche trimitea şi el prin Nagy Abraham o scrisoare lui Sigismund Forgách cerându-i părerea asupra evenimentelor din Moldova — despre care crede că va fi aflat din scrisoarea „ce ţi s'a trimis zilele acestea din partea Măriei Sale Domnului" — şi întreba în acelaş

1) Baret ne informează desigur greşit când spune că a adunat vre-o 10.000 de oameni şi s'a apărat după sfatul lui Potocki. Lupta despre care vorbeşte Baret a avut loc după ce Constantin Movilă revine din Polonia cu oastea pe care o adunase acolo, cu ajutorul rudelor sale.

2) Archiva istorică I, 78 şi Iorga, Doamna lui Ieremia, l. c. 1035.

3) Miron Costin, l. c. I. 262.

4) Ibidem

5) Arch. ist. I, 128; Uricarul XVIII, 268 şi urm.

6) Hurm. IV 1, 459-60.

7) Ibidem, 461-3 şi Iorga, Doamna lui Ieremia, l. c. 1036.

timp unde se află Radu Şerban [1]). Fugarul Voevod al Munteniei era căutat spre a fi adus la Hotin, unde se şi găseşte în 7 Aprilie 1612 strângând armată spre a începe războiul contra lui Gavriil Bathory, principele Transilvaniei şi prietenul devotat al Turcilor [2]).

La 31 Ianuarie 1612 Ştefan Tomşa se găsea la Iaşi de unde dădea „un document" egumenului şi tuturor călugurilor dela mănăstirea Moldaviţa prin care le întărea o moară în satul Buhăinţi ; această proprietate o aveau călugării cumpărătură şi le fusese luată cu vicleşug de marele vornic Nestor Ureche, pribeag cu domnul său [2]).

Opera de persecuţie în contra boerilor partizani ai Movileştilor începuse imediat dela urcarea lui Tomşa în scaun. După câteva zile numai, la 5 Februarie acelaş an, Domnul se găsea tot în Iaşi unde i se prezenta o nouă afacere spre judecată. Feciorii boerului Gorcea Udrea, intentaseră proces călugărilor dela mănăstirea Pandocratorului pentru a treia parte din satul Sârbi (Dorohoi) pe care Udrea îl avea cumpărătură dela Busuioc Spatarul şi dela jupâneasa lui Nastasia. Călugării arătau că au dreptul asupra întregului sat pe care l'ar fi cumpărat de la Toader Moghilă (desigur o rudă a Movileştilor) însă la ziua hotărâtă de domn pentru înfăţişare, călugării nu s'au prezentat pentru a aduce mărturii şi astfel domnul atribui reclamanţilor partea respectivă a satului Sârbi dând rămaşi pe călugări [3]).

Avem oare dreptul să vedem şi aici ca şi în cazul mănăstirei Moldaviţa aceiaşi operă de răzbunare a lui Tomşa? Udreştii vor face parte de aici înainte din noua boerime a lui Tomşa şi vor fi protejaţi de acesta. Domnul avu grijă să răsplătească şi să ridice ca însemnătate pe cei cari i s'au arătat devotaţi. Astfel în 19 Aprilie acelaş an „boiarinul nostru Ionaşcu Cehan vornic de gloată" era întărit în cumpărăturile pe cari le făcuse în satul Nemicani dela pitarul Toader Hudici, pe o bucată de moşie din satul Şopârleni, dela Sava

1) Hurm, Supl. I, Vol. I. 146.
2) Ghibănescu, Surete şi izvoade, II pag. 80—81.
3) Idem, Ispisoace şi zapise, I 1, pag. 144—146.

Stolnicul precum şi pe alte cumpărături [1]. In 8 Mai 1612 Ştefan Tomşa, din Iaşi dădea câştig de cauză lui Bociu pitar din Vâscani pentru o bucată de pământ pe care tatăl său Ion Diacul o cumpărase pentru 300 zloţi tătăreşti încă din vremea lui Petru Şchiopul. Contra acestei cumpărături se ridicau boerii Rugină din Obrociani şi mătuşa sa Titiana cari fiind rude cu vânzătorul cereau să beneficieze de protimisis ceiace domnul le refuză, căci „nu se cuvine să se întoarcă după atâta vreme“ [2]. Tot în aceiaşi lună în 27 Mai domnul întărea lui Gherman Pitărel din Nisiporeşti (Suceava) stăpânirea asupra părţii cuvenite lui din sat, după ce plătise gloabă pentru două morţi de om săvârşite în hotarul lui [3].

Toate documentele amintite aici sunt datate din Iaşi; am putea deci crede că domnul nu se deplasase în tot acest timp din capitala sa. Este sigur însă că, înainte de 19 Iulie 1612 — data fatală a înfrângerii lui Constantin Movilă care revenise cu oaste polonă în ţară — Ştefan Tomşa năvălise în Polonia devastând ţinuturile mărginaşe. Numai aşa ne explicăm acuzaţiile ce i se aduc de către Poloni la Poartă, în 14 Iulie 1612 pentru pustiirile ce a făcut în ţara lor şi tot aşa se explică şi invazia lui Potocki în Moldova, înainte de această dată, desigur ca un răspuns la atacurile lui Tomşa [4].

Polonii deocamdată — fiind încurcaţi în războiul cu Moscova — n'au făcut opoziţie [5] pe faţă în contra numirii lui Ştefan Tomşa II în Moldova [6]. Au dat voe însă lui Constantin Movilă şi cumnaţilor săi ca să recruteze oştire pe socoteala lor în Polonia [7] şi pe sub ascuns au dat şi trupe [8] cu cari la momentul oportun

1) Ghibănescu, Surete şi izvoade, VIII pag. 248-9.
2) Ibidem, VII, 248-50.
3) Ibidem, VII, 44.
4) Hurm. I 1, 147-148.
5) Miron Costin l. c. 261 şi Hurm. Supl. IV 1-140-141.
6) Hurm. Supl. I 1, 141.
7) N. Iorga, Studii şi Doc. IV, CI, unde se indică izvoarele polone pentru această chestiune: Bielowski, operele lui Stanilas Zolkiewscki, Isvoare pentru istoria Poloniei, Vilna, 1843 I, pag. 89-91. Traducere de W. Schmidt.
8) Hurm. Supl. I. 1, 141.

aceştia sà intre în Moldova şi să alunge din scaun pe domnul Turcilor. Astfel domnul fugar cu oastea adunată în Polonia de cumnaţii lui, cu toată boerimea care-i era credincioasă şi cu cât popor moldoven dela graniţă [1]) putuseră aduna aceşti boeri, spera să-şi poată în scurt timp, recâştiga scaunul domnesc.

Ocuparea şi întărirea lui Constantin Movilă în Hotin cu ajutorul cumnaţilor săi, era operă polonă. Aceştia nu puteau deschide un războiu cu Turcii acum când armatele lor se luptau cu Moscoviţii. Deaceia politica polono-habsburgă a ales calea de a lovi în adversarii ei, în Turci, prin alţii însă sub vădit îndemn al acestei politici. La Hotin Nemţii şi Polonii favorizau alcătuirea unui lagăr de concentrare al forţelor care aveau să loviască mai întăi în prietenii devotaţi ai Turcilor — Tomşa şi Bathory [2]) — ; astfel Moldova ar reveni iarăşi influenţelor polone iar Ardealul imperialilor. In acest scop, pe lângă Movilă care avea să năvălească în Moldova, se găsea la Hotin încă din 7 Aprilie 1612 şi Radu Şerban care aduna soldaţi spre a năvăli în Transilvania şi a aduce această provincie din nou sub ascultarea imperialilor. Vom vedea însă că planurile habsburgo-polone se vor risipi ca şi altă dată.

* * *

Indată după urcarea sa pe tronul Moldovei, Tomşa a făcut încercări de a se împăca cu vecinii săi de la Nord, Polonii. In acest scop el a trimis de mai multe ori scrisori regelui în cari îşi arată sentimentele sale faţă de coroana poloneză şi-i oferea serviciile sale. Aceste scrisori însă, n'au ajuns nici odată la cunoştiinţa regelui, căci oamenii lui Potocki cari străjuiau graniţa arestau ştafetele şi distrugeau scrisorile domnului moldovean. Ni s'a păstrat însă o scrisoare a sa din 4 Mai 1612, către regele Poloniei, prin care îi oferea „pentru totdeauna“ serviciile sale devotate, şi din care constatăm şi încercările lui repetate de a trăi în bună înţelegere cu Polonii. Prin această scrisoare Ştefan Tomşa în-

1) Hurm. Supl. II, 2, 332.
2) Ibidem, I 1, 146.

ştiinţa pe rege că Sultanul i-a trimis în misiune pe ceauşul Ibrahim pe care el îl expediază în Polonia, însoţit de omul său Constantin şi profită de această ocazie să-i amintească că a mai trimis şi în alte rânduri oameni de ai săi cu scrisori către rege, prin cari anunţa urcarea pe tron şi oferea serviciile sale; dar aceşti oameni au fost arestaţi de duşmanii săi dela graniţă — cari sunt Constantin Movilă şi Potocki— şi astfel bunele sale sentimente faţă de coroana poloneză n'au fost cunoscute.

„Noi am rămas, în timpul campaniilor regelui în bune relaţii cu Polonia, după cum a stat şi Sultanul. Din partea noastră aceste legături de vecinătate nu vor fi niciodată rupte“ [1]). Constantin un om tânăr care n'a învăţat să guverneze ar trebui să fie împedecat de a rupe el această bună vecinătate. Prin expediţiunea ce o proectează, el vrea să servească planurile lui Potocki. De aceia roagă pe rege să o înterzică [2]).

Probabil tot către această dată (Mai 1612) trimite Tomşa ca soli pe Balşe logofăt şi Nicoară spătar [3]) la regele Poloniei spre a-i cere acelaş lucru. Scrisoarea solilor este şi mai categorigă decât a Domnului în ceia ce priveşte încercările de pace ale lui Tomşa cu Polonii. „Domnul şi stăpânul nostru, ne trimite pe noi, rugând pe Majestatea Voastră regală a fi milostiv faţă de domnul, stăpânul nostru şi toţi locuitorii Moldovei cad în genunchi la Majestatea Voastră regală ca domnul nou să fie primit ca slugă şi credincios supus“. Solia mai roagă ca regele „să binevoiască să ne apere împotriva acelora, înşişi fraţii noştrii de sînge rătăciţi, cari vor să adune oaste şi să ridice războiu asupra noastră fără ştirea şi porunca Majestăţii Voastre regale“. Cei doi trimişi moldoveni comunicau regelui că Arhiepiscopul Sucevei şi hatmanul Moldovei se vor prezenta pentru a încheia legătura şi a da întreaga supunere şi deplină credinţă a domnului [4]).

---

1) Hurm. II 2, 363-4.
2) Ibidem.
3) Solia e publicată de d. Iorga în Note polone, Buc. 1924 pag. 17; fiind comunicată D-sale şi tradusă din poloneşte de d-l P. P. Panaitescu.
4) Ibidem.

Evenimentele probabil se precipitau şi Tomşa voia cu orice preţ să împedece războiul cu Polonii. Oastea care îl însoţise la instalarea în domnie nu mai era lângă el şi pentru a o aduce iarăşi lângă sine trebuia timp.

In tot cazul încercările lui Tomşa de a se împăca cu Polonii, solia trimisă la rege, i-au dat timpul necesar de a-şi chema în ajutor pe Tătarii din Bugeac, de a cere în acelaş timp din Ardeal pe căpitanii lui Mihai Viteazul, Mârza, Raţ şi Ghetia acum fără stăpân [1]) şi a-şi aduna şi oaste de ţară în afară de Turcii câţi mai rămăseseră pe lângă dânsul. Căci Polonii nu puteau admite o împăcare cu Tomşa. N'o voia mai ales rudele polone ale lui Constantin Movilă şi mama acestuia doamna Elisabeta. Fiindcă cu toate aceste intervenţii, pregătirile de luptă pe teritorul polon, contra sa nu încetau, Ştefan Tomşa a intervenit cu armata pentru a distruge el cuibul duşmanilor săi dela graniţă. In 14 Iunie atât doamna Elisabeta cât şi fiul ei tânărul domn fugar se găseau la Cameniţa [2]). Fuseseră loviţi prin surprindere şi siliţi să părăsească Hotinul? Fapt verosimil mai ales că am văzut mai sus că în 14 Iulie 1612 Tomşa era pârât de Poloni la Poartă, că a devastat în ţara lor [3]). Peste puţin timp însă, Constantin Movilă şi Potocki revin în fruntea unei armate de Poloni, Moldoveni şi Tătari [4]) reocupă Hotinul şi de aici încep războiul pentru răsturnarea lui Tomşa.

Am amintit mai sus că Polonii nu s'au opus pe faţă la întronarea lui Tomşa. Declaraţiile de fidelitate ale acestuia au fost împedecate de a ajunge la cunoştiinţa regelui polon, iar atunci când au ajuns, ele reprezentau prea puţin pentru ca să înfrângă voinţa doamnei Elisabeta şi a ginerelui ei Potocki. Ura Polonilor contra domnului Moldovei rămânea tot aşa de mare.

Pregătirile de luptă ale lui Constantin Movilă şi

1) Miron Costin, 262, cf. Iorga, Studii şi Doc. IV, Prefaţa.
2) Hurm. Supl. II 2, 362-3 şi Iorga, Doamna lui Ieremia, l. c. 1036.
3) Mai sus pag 39 şi nota 4.
4) Hurm. Supl. I 1, 150.

cumnatului său — cu consimţământul tacit al regelui — în contra lui Ştefan Tomşa, sunt ajutate şi de acţiunea diplomatică pe care aceştia o întreprind şi prin care voiau să obţină de la Turci înlăturarea domnului dela Iaşi. Aşa în Iulie 1612, solul polon la Poartă cerea Turcilor ca Moldova să fie redată lui Constantin [1]) şi acuzau pe Tomşa că a invadat în Polonia făcând mare pagubă ţării [2]).

Tot către această dată — începutul lui Iulie 1612 — Potocki, ajutat de Tătarii conduşi de Mirso, făcea o năvală în Moldova, pustiind'o, ca răspuns la devastările făcute de Tomşa în Polonia. Numai ordinul regelui l'a silit să se întoarcă înapoi şi să nu se aventureze prea departe [3]). In acelaş timp nobilii poloni dela graniţă erau înteţiţi să se alăture oastei lui Potocki şi Constantin şi să fie gata pentru campania de reîntronare a acestuia.

Relaţiunile dintre Turci şi Poloni se incordau astfel din zi în zi. Aceştia din urmă prin atitudinea lor şi-au trădat adevăratele lor sentimente faţă de Poartă. Capegiii turci, trimişi spre a ordona lui Constantin Movilă să nu se mai amestece în treburile Moldovei, unde a fost învestit Tomşa ca domn, au fost prinşi de Movilă, duşi în Polonia, unde — se pare — au fost ucişi. Ambasadorul polon căruia i s'a cerut explicaţii asupra acestui lucru, neputându-le da, a fost arestat [4]), aşa că prin aceasta raporturile turco-polone erau rupte. Polonii şi Constantin Movilă deschideau războiul care avea să se deslănţue numai asupra Moldovei.

Nenorocosul domn pribeag îşi începea înaintarea asupra lui Tomşa în fruntea unei armate alcătuită din vre-o 4000 Poloni [5]), mai multe mii de Tătari [6]) precum şi cu Moldovenii pe care îi putuse aduna sub

---

1) Hurm. Supl I 1, 147.

2) Am văzut mai sus că invazia lui Tomşa s'a produs din cauza pregătirilor de luptă ale lui Constantin contra sa pe teritorul polon. Tomşa va fi urmărit desigur şi pe teritoriu polon pe duşmanul său ; dar nu el este acela care a provocat războiul ci tolerarea pregătirii pe teritoriu polon a expediţiei lui Movilă.

3) Hurm. I 1, 147-8.

4) Ibidem, 148-9.

5) Idem, IV 2, 336.

6) Idem, I 1, 150.

steagurile lor boerii de casa lui Ieremia-Vodă între cari: Balica Hatmanul, Vasile Stroici Logofătul, Kiriţă Postelnicul şi Miron Stolnicul. Ajungând în apropiere de Iaşi, Constantin Movilă [1]), întovărăşit de Potocki se aşeza cu oastea „la un loc pe Prut, pe unde ştia că are să treacă Ştefan Tomşa" [2]).

Acesta rămăsese pe lângă el numai cu puţini din Turcii ce-l aşezase în scaun — dacă ar fi să credem pe Baret însuşi Hussein Aga se găsea în Moldova —; în grabă îşi strânse oastea de ţară şi chemă în ajutor şi oardele tătăreşti. Din Ardeal îi sosia tocmai acum căpitanii vestiţi ai lui Mihai Viteazul: Mârzia, Ghetia şi Raţia, împreună cu oamenii lor cari trăiau acolo fără nici un rost şi pe cari Ştefan Tomşa îi chemase la el [3]). Domnul Moldovei îşi aşeză tabăra de-asupra Popricanilor, pe Jijia unde veni îndată şi Cantemir cu oardele sale.

Marşul oştirii care năvălea în Moldova se făcuse în mare neorânduială. Potocki, comandantul armatei, nu luase nici o măsură de precauţiune. Oastea de strânsură înaintase fără străji şi fără a se fi interesat de forţele adversarului. In această mare desordine Polonii ajunseseră în apropierea Popricanilor [4]) unde era tabăra lui Tomşa şi se aşezară pe şesul Prutului, la locul numit cornul lui Sas [5]), un cot al acestui râu în foarte mare apropiere de Jijia. Armata avea cu dânsa şi 6 tunuri. Deabea acum „văzând Potocki unde au venit" [6]) trimise o trupă de 500 călăreţi, spre a merge în recunoaşterea inamicului dar fiind întâmpi-

---

1) După Miron Costin şi de fratele său, Alexandru Movilă, viitorul domn al Moldovei

2) Baret, op. cit. 20.

3) Dată fiind primejdia comună ce ameninţa pe Tomşa şi pe principele Ardealului nu e exclus ca acesta din urmă să-i fi trimis pe aceşti oameni experimentaţi în luptă, ca ajutoare lui Ştefan Tomşa.

4) Miron Costin spune că lupta s'a dat la Cornul lui Sas pe Prut. Afirmare verosimilă, întărită şi de mărturiile documentelor lui Ştefan Tomşa. Popricanii unde era tabăra lui Tomşa, este şi astăzi sat pe Jijia. In acest punct Jijia este foarte aproape de Prut. La Ştefăneşti pe Prut (cum spusese Xenopol după un doc. veneţian contimporan) nu s'a putut da lupta întrucât izvoarele o arată categoric la un loc pe Jijia acolo unde acest râu se apropie de Prut — aşa cum e Popricanii.

5) Miron Costin, l. c. 262.

6) Ibidem.

nată de un corp de Tătari fu silită să se retragă. Baret [1]) — care nu ştie de retragerea lui Constantin în Polonia ci afirmă că după sfatul lui Potocki a rămas să se apere adunându-şi în grabă vre-o 10.000 ostaşi pedestri şi călări — ne relatează că înainte de încăerarea celor două tabere ar fi avut loc şi tratative între Constantin Movilă şi trimisul turcesc. A doua zi după respingerea de către Turci a atacului încercat de cei 500 ostaşi ai lui Potocki, Hussein Aga ar fi comunicat domnului mazîlit că are însărcinarea din partea Sultanului de a instala cu orice preţ în scaunul Moldovei pe Ştefan Tomşa. Constantin Movilă, după sfatul lui Potocki, ar fi răspuns că Sultanul precedent a aprobat încă înainte de a muri Ieremia Vodă ca el să-i urmeze în scaun. Simion Movilă n'ar fi domnit decât ca tutore al său iar acum Poarta a fost înşelată de uneltirile lui Tomşa „care falş pretinde că este fiul unui principe de Moldova"; tot odată ar fi ameninţat prin trimisul turcesc că nu va permite niciodată ca Ştefan să ocupe tronul Moldovei

Dar Hussein Aga — ne spune Baret — nu avea însărcinarea de a negocia. El dădu ordin trupelor sale să fie gata de plecare pentru „ziua următoare" şi să înceapă bătălia ceiace se şi făcu. Armata turco-tataro-moldovenească a fost aşezată „pe un şes întins lângă Prut în faţa armatei lui Constantin" şi atât de aproape încât „se puteau atinge unii pe alţii prin loviturile tunurilor".

Potocki şi-a aranjat astfel trupele pentru luptă. Impărţi călărimea în trei corpuri: în frunte aşeză pe Cazaci cari erau deprinşi a lupta cu Turcii şi cu Tatarii. La oarecare distanţă urmau boerii moldoveni cu oastea lor — vre-o 2500 la număr. Apoi venea corpul lăncierilor poloni, vre-o 2000. Infanteria a fost aşezată într'o întăritură făcută de mai înainte şi avea însărcinarea de a apăra tunurile. Armata lui Ştefan Tomşa era aşezată în faţa Polonilor în formă de semilună. Călărimea turcească era împărţită în mai multe escadroane. Tătarii fură

1) l. c. 20.

aşezaţi la aripa dreaptă. Muntenii şi câţiva Moldoveni la aripa stângă, iar Turcii ocupau centrul. Infanteria turcească — vre-o 9000-10.000 la număr — era aşezată în jurul artileriei tot cu misiunea de a o apăra.

Inceputul luptei se făcu prin câteva lovituri de tun, trase din ambele tabere. Efectul loviturilor turceşti a fost foarte mare în rândurile armatei desordonate a lui Potocki. Oamenii săi fură demoralizaţi dela începutul bătăliei din cauza aceasta. Spre a reţine curagiul trupelor sale Potocki dădu ordin Cazacilor să tragă asupra Tătarilor cari începuseră, după obiceiu, înaintarea în mod neregulat. Atacul acelora a fost impetuos; peste 800 de Tătari au căzut morţi şi ar fi fost distrus întregul corp dacă nu li-ar fi venit în ajutor Muntenii. Cu toată purtarea eroică a Moldovenilor trimişi de Potocki în ajutorul Cazacilor — cari susţineau acum lupta cu Muntenii — totuşi situaţia armatelor năvălitoare este perdută. Un escadron turcesc de 2000 de călăreţi intervenind în luptă făcu pe Potocki să-şi dea seama că nu mai poate fi stăpân pe rezultatul bătăliei. Aşa fiind situaţia, Potocki „rugă cu stăruinţă pe principele Constantin să se salveze“ până când el mai poate ţine piept Turcilor.

Povestirea de unde împrumutăm aceste amănunte prezintă lucrurile cu totul defavorabile lui Tomşa şi peste măsură de binevoitoare lui Constantin Movilă şi Polonilor [1]). „Acest tânăr principe — ne spune Baret — departe de-a fi urmat sfatul lui Potocki, hotărâ din contra să aştepte cu încredere pe câmpul de luptă rezultatul bătăliei“. In acelaş timp el şi cu Potocki punându-se în fruntea călărimei care le mai rămăsese, plecară în ajutorul trupelor angajate în luptă şi năpustindu-se asupra inamicilor cari atacau cu furie, izbutiră să-i înfrângă momentan. Indată însă interveni în luptă Ştefan Tomşa — *„care n'a intervenit de bună voe, ci trimis de Hussein Aga, căci era din*

---

1) Baret, l. c. 22. Autorul ne relatează aceste amănunte după povestirile lui Joppecourt, un nobil din Lotaringia, care a luat parte la aceste lupte, pe lângă principii poloni patroni ai Movileştilor. (A. Papiu Ilarian, Tezaur de Monumente istorice, Bucuresci, 1863, pag. 5).

natura sa foarte poltron precum sunt de obiceiu inimile cele crude" — cu o trupă de mai bine de 2000 de călări cari nu luaseră încă parte la bătălie. Situaţia Polonilor deveni tragică şi dezastrul n'a mai putut fi evitat.

Văzând — spune cu îngăduinţă acelaş izvor — că nu mai pot spera nimic dela ai lor, Potocki şi Constantin Movilă se văzură constrânşi a se supune forţei şi discreţiunei inamicilor lor.

Principele Constantin a căzut în mâinele Tătarilor „fie pentrucă ei puseseră mai întăi mâna pe dânsul, fie că li-l dădu lor Hussein Aga, pentru ca preţul răscumpărării lui să le fie drept leafă". Insă ducându-l cu ei, se zice că pe când trecea Nistrul el se aruncă în apă crezând că va scăpa înotând sau „fiindcă nu mai voi să mai trăiască după un asemenea dezastru" [1]). Potocki fu dus la Constantinopol şi închis în cele 7 turnuri. Aici stătu până în Iulie 1616 când fu răscumpărat prin intermediul lui Gaşpar Graţiani Croatul [2]).

Din povestirea aceloraşi evenimente aşa cum o avem în cronica lui Miron Costin precum şi dintr'un raport a lui Harlay către Puissyeul din 13 August 1612 [3]) surprindem mai bine dezastrul Polonilor dela Cornul lui Sas din 19 Iulie 1612. Ştefan Tomşa cu Tătarii şi-a ales o poziţie minunată. Tabăra sa era aşezată „deasupra Popricanilor" dominând Jijia care, aici se apropie foarte mult de Prut. Oştile lui Ştefan Vodă au pornit o năvală impetuasă asupra Polonilor cari şi-au dat imediat seama în ce condiţii inferioare au angajat lupta. Nu era nici o posibilitate de retragere de oarece în spatele lor era Prutul şi astfel debandada ce se produce dela început în armata polonă a fost aşa de mare încât „nici tunurile n'au apucat odată să le sloboadă". Dezastrul a mai fost complectat şi de următoarea împrejurare. In armata lui Potocki se găseau pe lângă

---

1) Am văzut mai sus că în loc să ne vorbească categoric de dezastrul armatei polone, Baret ne spune că „Potocki şi Movilă. se văzură constrânşi a se supune forţei şi discreţiunii inamicilor"

2) Avem în această afirmaţie a lui Baret încă o dovadă despre naţionalitatea domnului Moldovei dintre anii 1619-20. (cf N. C. Bejenaru, Gaspar Graţiani, în Cercetări Istorice An I, Iaşi 1925.

3) Hurm., Supl. I, 1 pag. 150-1.

cei 4000 de Poloni daţi de regele Poloniei [1]) şi câteva mii de Tătari angajaţi cu plată. Aceştia în mijlocul luptei, presimţând desigur rezultatul ei, trădează pe Poloni, cu cari veniseră şi încep să-i atace ei înşişi pe la spate. Astfel năvălitorii văzându-se prinşi între cele 2 focuri distrugătoare, întră în debandadă căutând fiecare să scape cu fuga. Bătălia ţinu o zi întreagă. Puţinii cari au putut supraveţui măcelului s'au refugiat spre Hotin urmăriţi de trupele biruitoare ale lui Tomşa [2]). Potocki a căzut în mânile lui Tomşa, Constantin Movilă a fost prins de un Tătar, care „spre a-şi face cinste la stăpânitorii săi“, împreună cu câţiva tovarăşi, a luat pe fostul domn al Moldovei şi pe un comis al său anume Mihăilescul şi l'a pornit pe drumuri lăturalnice la Han. Ajungând la Nipru şi voind a-l trece în grabă — deoarece Tătarilor li era teamă să nu le răpească Turcii prizonierul—l'au pus într'o luntre mică pe care au găsit-o şi au pornit în curmezişul fluviului. Fiind însă vânt, în mijlocul râului, luntrea s'a umplut cu apă şi astfel Constantin Vodă se înecă în valurile Niprului [3]).

Soarta oştirii care nu s'a putut salva cu fuga a fost cu deosebire tragică. O parte a căzut în robie la Tatari; alţii voind să treacă Prutul s'au înecat în el. Cei ce l-au putut trece au fost prinşi de ţăranii Moldoveni şi de Tătarii cari erau dincolo şi predaţi lui Ştefan Tomşa. Boerii cari însoţiseră pe Movilă în nenorocita sa expediţie între cari: Vasile Stroici logofătul, Balica Hatmanul, Kiriţă Postelnicul şi Miron Stolnicul au fost prinşi şi omorâţi. Dintre boerii de frunte numai Nestor Ureche nu luase parte la expediţie. El din contra sfătuise să nu se înceapă această aventură ci să se „lase să se mai vechiască domnia lui Ştefan Vodă, că acum fiind domnie nouă, Moldovenii sunt din fire pururea la domnie lacomi“ [4]).

Bătălia de la Cornul lui Sas, sau dela apa Jijiei cum îi mai zic documentele s'a dat în ziua de 19 Iulie

1) Hurm. Supl. I 1, 150-1.
2) Ibidem.
3) Miron Costin l. c. 262.
4) Ibidem, 263.

1612 [1]) iar ştirea despre dânsa ajungea la Constantinopol în 11 August acelaş an [2]). Asupra locului bătăliei după informaţiea pe care o avem azi nu mai încape nici o îndoială. Domnul însuşi ne spune într'un document: [3]) „făcând cu dânşii — e vorba de boerii lui Movilă căzuţi în luptă—*războiu la apa Jijiei*, Dumnezeu i-a dat sub sabia domniei mele unde le zac şi oasele“ iar în alt loc tot Ştefan Tomşa scrie cu mândrie: „Atotputernicul Dumnezeu i-a adus sub sabia domniei mele unde şi oasele lor faţă sunt“— e vorba despre aceiaşi boeri omorâţi de el „la apa Jijiei, în drumul Sasului, la vii, pe Prut“ [4]) Locul bătaliei nu poate fi deci, decât pe şesul din faţa Popricanilor, acolo unde Prutul face un mare cot spre apus apropiindu-se foate mult de Jijia. Rămâne greşită conjectura ce s'a făcut [5]) pe baza unui raport veneţian din 12 August 1612 [6]) că lupta s'ar fi dat la Ştefăneşti pe Prut [7])

---

1) Chronicon-Fuchiso-Lupino-Oltardinum. ed Trausch, Kronstadt 1847 Tom I, p. 257. cf. şi Iorga, Călători, Ambasadori şi Misionari în ţările noastre şi asupra ţărilor noastre în Buletinul societăţii de Geografie pe anul 1898.

2) Hurmuzachi-Tocilescu Doc. I, 149 şi urm. Piasecki o punea greşit a începutul lui August. (Piasecius, Chronica gestorum, etc Cracovia 1648 p. 281) Data admisă de Picot. în Chronique d'Ureki—Mai 1612—p VIII este şi mai departe de adevăr. Ea s'ar potrivi mai bine pentru năvala lui Tomşa în Polonia despre care am vorbit mai sus. Mai vezi pentru luptă şi Cronica lui Matein al Mirelor, în Papiu, Tezaur de Mon. I 338 şi Const. Căpitanul în Mag. I, 246.

3) Uricarul, V, 378 şi V. A. Ureche, Miron Costin opere complecte Buc. 1886, Tom I. 198-9

4) Iorga, Studii şi Doc. V pg 5, 215, 572 cf. Iorga Doamna lui Ieremia l. c. 1040.

5) Xenopol op. cit. III, 494.

6) Hurmuzaki, IV 2, 336.

7) Vezi şi Iorga, Studii şi Doc. IV, CII.

CAP. II.

Greutăţile domniei lui Ştefan Tomşa II până la răscoala şi măcelul boierilor dela Fântâna lui Păcurar. (Septembrie 1615)

In timpul domniilor Movileştilor se formase în Moldova un puternic partid al boerilor care ţinea cu această familie aşa că guvernarea ţării de către noul domn avea să fie cu mult mai grea decât urcarea sa în scaun. Pentru a-i îngreuia situaţia şi a menţine tulburările în ţară, doamna Elisabeta văduva lui Ieremia, nu cruţa nici un mijloc întreţinând ura contra lui Tomşa şi pregătindu-şi răzbunarea. Situaţia era cu atât mai rea cu cât Turcii priveau cu nelinişte aceste veşnice tulburări ale ţărilor române şi erau pe punctul de a lua măsuri drastice pentru înlăturarea lor. Încă dela începutul anului 1612, Poarta îşi manifestase dorinţa de a preface Moldova şi Muntenia în paşalâcuri iar acum spre sfârşitul anului (27 Dec. 1612 [1]) ea pregătea aceiaşi situaţie şi principatului Ardealului. Aceste intenţiuni ale Turcilor au slăbit mult duşmăniile dintre Poloni şi Ştefan Tomşa. Tratativele de pace între acesta şi vecinii săi dela Nord începute în cursul anului, duc, sub imperiul acestei ameninţări — care tradusă în fapt n'ar fi convenit de loc nici Polonilor — la încheerea păcii dela Nistru lângă Hotin, semnată în 8 Octombrie 1612 [2]). Atunci domnul Moldovei jura credinţă regelui polon, restabilind în aparenţă bunele raporturi de vecinătate. Tratatul semnat din partea Moldovei de mitropolitul Anastasie, de episcopul de Rădăuţi, de marele hatman Vasile (probabil Sturza) de Vistiernicul Simion şi de Ieremia pârcalab de Hotin, stipulează următoarele puncte principale:

---

1) Hurm. IV 2, 340.
2) Idem., S. It V II, 369-70.

1) Domnul datoreşte credinţă şi devotament regelui cum au făcut până acum şi înaintaşii săi; va menţine pacea între Sultan şi Hanul Tătarilor de o parte şi se obligă să previe pe acesta de orice l'ar interesa pentru menţinerea păcii;

2) Hotinul să rămână Poloniei, iar celor ce au suferit de pe urma devastărilor lui Tomşa în Polonia, li se va plăti îndemnizaţii – după cum va stabili o comisie mixtă polono-moldovenească;

3) Prizonierii poloni să fie eliberaţi în termen de 15 zile iar la viitoarea dietă domnul să trimeată ambasadori pentru a oferi credinţă şi devotament regelui şi pentru a cere confirmarea acestui tratat de pace.

Se mai prevede apoi dreptul pentru negustorii poloni de a fi liberi ca şi până acum să facă comerţ în Moldova fără nici o obligaţie. Tratatul din 8 Octombrie 1612 este întărit de Tomşa şi hatmanul Zolkiewski şi este urmat de jurământul de credinţă al domnului Moldovei către rege [1].

Câtă sinceritate a fost în acest jurământ şi câtă trăinicie a avut acest tratat se va vedea din cursul evenimentelor ce urmează. Ştiind bine aceasta, Ştefan Tomşa îşi îndreptă privirile şi către o altă putere creştină dela care putea spera ajutor în caz de nevoe; către imperiali. In Decembrie 1612 el înştiinţa prin Ştefan Kendy pe baronul Hans de Molart că este gata a-şi pune serviciile sale în slujba împăratului [2]. Domnul Moldovei avea dreptate să nu se încreadă în Polonii care-i săpau domnia. El ştia mai ales că doamna Elisabeta nu se va lăsa aşa de uşor învinsă şi că va mai avea mult de luptat pentru a-şi menţine domnia,

---

1) Mai întâlnim după această dată (8 Oct. 1612) până la sfârşitul anului pe Tomşa la 14 Nov. când scrie lui Pătraşco Başotă să aleagă un vad de moară în apa Cra-ăului pentru Nechita Diac din Vârtop (Ghib. Isp. şi Zapis I 2, 142) şi la 10 Decembrie când dă un document prin care întăreşte călugărilor dela mănăstirea Sf. Ilie Proorocul satul Răsboenii din ţinutul Neamţului (Ghib. Isp. şi Zapis I 2, 143). In afară de cazurile citate mai înainte în text, domnul Moldovei se mai întâ neşte şi la 30 Ianuarie 1612 când dă un doc. prin care întăreşte Mănăstirei Moldaviţa 2 mori în Baia cu crâşme de vin şi cu 4 case de posluşnici, scutindu-i de toate dările ce se vor pune asupra târgului Baia (Codrescu, Uricariul, XXIII, 50-53).

2) Hurm. IV 1, 482.

Incepând din 18 Februarie 1613, surprindem scrisori ale ei din Ustie unde se afla, în care vorbea de nenorocirea fiului ei „Măria sa Domnul" care a căzut în mâinile păgânilor. Alăturea de ea se găseau fiica ei, Maria soţia lui Potocki prins de Tomşa în bătălia dela Cornul lui Sas precum şi logofătul Vitolt [1]). Cancelarul Lituaniei Leon Sapieha, era rugat de a lucra pentru eliberarea prinţului şi aşezarea lui din nou în scaun [2]). Mai erau apoi nobilii poloni rude ale Movileştilor, care nu puteau râmăne nepăsători la aceste cereri şi care uneltiau revanşa contra lui Tomşa. In 26 Februarie 1613 regele Poloniei se plângea contra ostilităţilor domnului Moldovean care era protejat de marele Vizir[3]) luând prin aceasta posiţie contra lui Tomşa. Tot acum Harlay primea scrisoarea unui general polonez – pe care apoi o trimitea în copie Vizirului - prin care aceasta arăta că învestirea dată de Turci noului domn se făcuse călcându-se capitulaţiile cu Polonia [4]). Relaţiunile dintre principele Moldovei şi Regatul vecin se inrautăţesc din ce în ce mai mult. Situaţiunea însă se complicase şi din altă parte. Turcii neîndrăsnind să prefacă provinciile româneşti în paşalâcuri s'au oprit deocamdată la altă soluţie: schimbarea lui Bathory din domnia Ardealului care se dovedise a fi ostil Porţii şi înlocuirea lui cu Gavriil Bethlen

Acesta pribegind din ţară uneltia în toate părţile pentru căpătarea domniei Ardealului la care ajungea să fie numit în Iulie 1613 [5]). Bathory era susţinut de Poloni şi reuşi a atrage în primul moment de partea sa şi pe Ştefan Tomşa [6]). Dar îndată ordinele Turcilor îi îndicau acestuia drumul de urmat în conflictul deschis. Atât el cât şi domnul Munteniei primeau la 26 Aprilie ordinul de a fi gata cu trupele spre a intra

---

1) Iorga, Doamna lui Ieremia l. c. 138 şi Studii şi Doc. XI, 112 şi nota 3.
2 Ibidem şi Arhiva istorică, III 6-7.
3) Hurm. S I. V. I, 154.
4) Hurm. S. I. V. I, 154.
5) Ştirea despre mazâlirea lui Bathory se ştia la Braşov în 15 Iulie 1613. (Chron Fuchsio Lupino Olt I 268.
6) Hurm. S. I. V. 155

în Transilvania, îndată ce va izbucni războiul cu împăratul Germaniei [1]).

Polonii continuau să instige. In 26 Martie regele scria din nou primului Vizir pentru a scoate pe Tomşa din domnie; în acest scop a şi dat o sumă de bani ciauşului turcesc spre a aranja lucrurile la Poartă în defavoarea domnului [2]). Ceauşul în primul rând avea să prezinte lucrurile cu totul altfel de cum se pretrecuseră în ultimul timp în Moldova [3]); dar la Iaşi banii ceauşului sunt confiscaţi şi trimişi de către Ştefan Tomşa marelui Vizir, înştiinţându-l şi despre uneltirile Polonilor contra sa Uneltirile acestora se repetau foarte des la Poartă. In luna Mai acelaş an, „guvernatorul frontierilor Polone" scria iarăşi Vizirului, aducând acuzaţii lui Tomşa, dar tot fără rezultat [4]). In această situaţie fiind domnul Moldovei prevedea un conflict armat cu Polonia, ceiace îl făcu să răspundă Turcilor — la ordinele acestora de a fi gata spre a-i întovărăşi cu armata în Ardeal — că nu-i va putea însoţi, fiind nevoit a sta cu trupele sale gata de luptă la frontierele de nord ale ţării [5]). La 12 Iunie 1613, sosea la Constantinopol ambasadorul Poloniei, pentru a aduce propuneri concrete în această chestiune Sultanului. Regele stăruia din nou să fie mazîlit Tomşa şi cerea de astă dată să se numească în scaunul Moldovei fiul cel mai mare al lui Simion Movilă. Principile avea să trimită pe mama şi pe cei doi fraţi ai săi la Constantinopol, drept garanţie pentru fidelitate perpetuă şi pentru plata regulată a tributului.

Propunerile erau şi de data aceasta respinse. Marele vizir cerea din contră ambasadorului polon ca fiii lui Simion Movilă cari sunt supuşi ai Sultanului să fie extrădaţi Porţii; nici nu putea fi vorba de a primi înlocuirea lui Tomşa pe care îl susţineau din toate puterile. Poarta mai cerea apoi şi imediata retrocedare a Hotinului care era încă în mâinile Polonilor.

1) Ibidem, 156.
2) Ibidem, 157.
3) Ibidem, 157.
4) Ibidem, 157.
5) Hurm. S. I. V. I. 157.

Din documentele interne contimporane ajunse până la noi nu surprindem de loc conflictul dintre Poloni şi Turci, pentru înlăturarea lui Tomşa de pe scaunul Moldovei, deşi avem foarte multe. Aşa în 13 Ianuarie 1613 din Iaşi, domnul Moldovei întărea lui Nicoară vel Armaş cumpărăturile făcute în satul Bicani (Tutova) precum şi în alte părţi [1]). Peste câteva zile la 20 Ianuarie, Ştefan Tomşa judeca procesul cneaghinei Chirana a lui Iuraşco care pârâse pe Boul vistiernicul cerând să-i restitue satul Frăteşti (Neamţ) ce i-l pusese zălog pentru 320 de taleri bărbatul ei Iuraşco şi pentru care avea zapis la mână. Iuraşco însă, căzând după aceia „la păgâni în robie" a fost plătit de Boul vistiernic cu 200 taleri din acea robie, dându-i acestuia pentru suma plătită, satul — spre a-i fi de răscumpărare. Cheaghina pierdu procesul, fiindcă Boul prezintă domnului uricul ce-l avea dela Ieremia Movilă care arată această învoire [2]).

Nici din scrisoarea ce o scrie în 31 Martie acelaş an către Scariotschii şi Gavrilaş [3]), starostii de Cernăuţi „slugile noastre" ca să ordone Lenţoaei din Jurcăuţi să nu mai neliniştească pe Prodan aprodul ci să se ţine de tocmeala făcută [4]) şi nici din cartea ce o dă în 22 Iunie „slugii sale" Mateiu, aprod din Brăteni pentru a-şi stăpâni ocina sa — jumătate din satul Jeverdiani (Dorohoi) — şi a fi lăsat în pace de călugării Mănăstirei Pandocratorului [5]), nu desprindem nici cea mai mică informaţie asupra relaţiilor turco-polone şi nici măcar asupra legăturilor sale cu vecinii săi dela Nord.

Raporturile cu Polonii — ştim din isvoare externe — erau foarte incordate deşi formal relaţiile dintre cele două ţări nu erau rupte. Ştefan Tomşa trimitea în 4 Iulie 1613 pe George Balş logofătul şi pe Nicolai marele spătar cu o scrisoare către regele polon prin

1) Ghibănescu, Surete şi izvoade Vol. II, 292-3.
2) Idem. Ispisoace şi Zapise I 2, 88-89.
3) Şi din 24 Ianuarie acelaş an avem o scrisoare a lui Tomşa către Vasile Pârcălab de Neamţ pentru o cumpărătură făcută de Anghea şi Parasca dela Petre Hadâmbul (Ghib. Isp. şi Zap. I 2, 91).
4) Ghibănescu, Ispis. şi zapise, V, 184.
5) Idem, I 2, 92.

care îi arăta repetatele dovezi de duşmănie ce i se dădeau din partea Polonilor precum şi de pe teritoriu polon [1]). Boerii moldoveni [2]), aliaţi ai predecesorului său erau provocatorii acestor duşmănii şi tot ei sunt aceia cari cu ajutorul dregătorilor poloni dela graniţă, interceptau scrisorile domnului Moldovei, făcând imposibilă corespondenţa între dânsul şi rege. Purtătorii acestor scrisori erau arestaţi şi chiar omorâţi. Pentru acesta el anunţa pe rege că s'a plâns Porţii şi că Hassan Aga, trimisul Sultanului va veni cât de curând în Polonia spre a cere regelui satisfacţie precum şi pedepsirea boerilor moldoveni pribegi, autori ai acestor provocaţiuni.

Sultanul înţelegea să tranşeze radical conflictul cu Polonia. Cu toate că pentru întronarea lui Bethlen în scaunul Ardealului va fi nevoie de o intervenţie armată care se putea transforma într'un războiu cu imperialii, totuşi Poarta voia rezolvarea grabnică şi definitivă a amestecului regatului în ţările Sultanului. In acest scop el scria personal regelui polon [3]), prin Iulie 1613 aratând condiţiile pe care înţelege să le pună acestuia pentru aranjarea diferendului. Intre aceste condiţii erau: Polonii sa nu se mai amestece în nici un chip în afacerile Moldovei, care este şi rămâne sub totala stapânire a Turcilor; să se redee Moldovei cetatea Hotinului precum şi celelalte cetăţi aparţinând Moldovenilor şi cari sunt ocupate de Poloni; însfârşit boerii pribegi, partizani ai Movileştilor care se aflau adăpostiţi în Polonia şi anume: Urecki, Bucioc, Ianco vistierul, Jurelko pârcălabul, Vasile Wierlich (?), Pital logofătul şi Simion Vistierul să fie extrădaţi Porţii ca unii cari sunt supuşii acesteia. Numai îndeplinind aceste condiţiuni, Sultanul înştiinţa pe rege că va întări alianţa eternă pe care Polonia o cere „zi şi noapte" dela el, prin numeroşii săi ambasadori şi trimişi speciali [4]).

1) Hurm. Supl. II Vol. II 376-78.
2) Ibidem.
3) Hurm. S. II V. II, 380-3. Scrisoarea fără dată este probabil din Iulie 1613.
4) Ibidem.

Cu toate ameninţările Turcilor, Polonii voiau să profite cu orice preţ de situaţia dificilă în care se găseau aceştia, din cauza războiului cu Bathory, care avea să înceapă în curând[1]). Intr'adevăr pentru instalarea lui Bethlen era nevoie de o intervenţie armată, de oarece Bathory avea mulţi adepţi şi rezista. Pentru aceasta armatele turceşti sub comanda lui Maghiar Ogli treceau Dunărea încă din Iulie şi se găseau în 19 ale acestei luni la Gherghiţa[2]), iar pe la Poarta de Fier intra în Transilvania Skender Paşa, întovărăşit de noul principe al Ardealului. Domnii români trebuiau să însoţească cu oştile lor armata turcească năvălitoare. Era momentul deci ca în lipsa domnului, Polonii să năvălească din nou în ţară şi să alunge din scaun pe Tomşa. Domnul Moldovei însă nu se grăbea să plece în Ardeal. In 2 August el se găsea în Iaşi de unde dădea un document, prin care întărea cumpărăturile ce le făcuse Bogza, biv logofăt în satul Româneşti[3]) ţinutul Vasluiului. La 5 August el arăta Turcilor intenţiile Polonilor asupra sa şi insista asupra acestui lucru şi la 13 ale aceleiaşi luni, înştiinţându-i că nu va putea merge în Ardeal, deoarece oştile regelui stau gata la graniţă spre a intra în Moldova[4]). Pentru a răspunde acestei acţiuni duşmănoase, Ştefan Tomşa încercă s'o ia înainte Polonilor atacând Hotinul pe care însă nu-l poate lua şi de unde e respins cu mari pierderi, fapt despre care se ştia la Pera în 28 August 1613[5]). Atitudinea Porţii faţă de Tomşa mai avea de data asta şi altă explicare. Bathory era aliatul Polonilor şi astfel ei aveau interesul să împedece o cooperare a trupelor moldovene cu cele turceşti, căutând prin aceasta să împedece întronarea lui Bethlen, ceiace nu se întâmplă. Ofensiva Turcilor contra lui Bathory n'o vor putea împedeca Polonii. Maghiar Ogli trecea munţii şi se întâlnea la Braşov în ziua de 2 Septembrie 1613 cu Radu

1) Cu acest războiu era însărcinat deocamdată Maghiar Ogli despre care Harlay raporta lui Puysieulx că se afla la Giurgiu (S. II, V. II 159).
2) Iorga, Socotelile Braşovului pag. 137.
3) Ghibănescu, Surete şi izvoade XVI pag. 22.
4) Hurm. S. I, V. I, 159.
5) Hurm. S. I. V. I. 160.

Mihnea care venise cu 5000 de ostaşi [1]. Aici, unde se stabilise punctul de întâlnire al tuturor forţelor chemate la luptă contra Ardealului, venia şi Tomşa în ziua de 12 Septembrie cu 4000 de Moldoveni. In ţară lăsase alte trupe spre a face faţă vre-unei eventuale încercări de năvală a Polonilor [2].

Bathory fu în curând alungat de pe tron şi Bethlen instalat în scaunul Ardealului. Pentru a-şi întări situaţia domnii români jurară cu principele Transilvaniei o înţelegere: „să fie de acum înainte ca fraţii şi să nu se lase unul pe altul până la moarte" [3]. Pe lângă acest jurământ, Tomşa mai găsi că e prudent să anunţe şi pe Imperiali despre devotamentul lui, oferindu-se a sluji împăratului în orice împrejurare [4].

In a doua jumătate a lunii Noembrie, domnul Moldovei trecea munţii pe la Bistriţa întorcându-se acasă. Polonii cu toată împrejurarea favorabilă nu îndrăsniră să intre cu armata în Moldova deşi aveau un motiv mai mult spre a o face, fiind provocaţi de Tomşa care prădase în ţară la ei pe la începutul lui August. Incercară însă din nou pe cale diplomatică înlocuirea sa [5]. In primele zile ale lui Octombrie 1613 un ambasador polon sosea la Constantinopol întovărăşit de o mare suită, pentru a cere îndepărtarea lui Tomşa din scaunul Moldovei, pentru că a făcut nenumărate incursii cu armata sa la graniţele Poloniei [6]. Ca răspuns la aceste provocări Tomşa trimite Turcilor pe Potocki, cumnatul lui Constantin Movilă, cel ce fusese prins de către domnul Moldovei în bătălia dela Cornul lui Sas

1) Iorga, Socotelile Braşovului pag. 137.

2) Cf. p. aceste evenimente: Trauschenfels, Deutsche Frundgruben, 262, 271-2, 284, 301; Kemeny, Deutsche Fundgruben I. 267 şi urm. Chronikon Fuchsio-Lupino-oltardinum, I 268-75. Cronica lui Kraus în Fontes rerum austriacarum, Scriptores, I, 38 şi Res actae, etc. în Quellen zur Gescchichte der Stadt Kronstadt Vol. IV pag 170-2 şi Const. Căpitanul în Magazin, I 245 şi Stoica Ludescu, Ibidem IV 306-7.

3) Iorga, Socotelile Braşovului, 138.

4) Trauschenfels, Deutsche Fundgruben, p. 297. Hurm. IV 1, 540, şi Iorga, Socot. pag. 138.

5) Hurm V. I. S. I, 161.

6) Ibidem.

şi pe care îl ţinuse până acum în Moldova [1]). Cu aceasta, Polonia era forţată să cedeze a doua oară lui Tomşa şi să admită o împăcare, mai ales că şi luptele pe care regatul le purtase cu Moscoviţii se terminaseră în defavoare Polonilor [2]). Aşa că la 24 Dec. 1613 [3]) domnul Moldovei putea să înştiinţeze pe Sultan că s'a împăcat cu vecinii săi dela Nord [4]).

La Constantinopol nu se puse însă prea mare temeiu pe această veste. Aici se credea că duşmanul lui Tomşa, Constantin Movila, se află refugiat în Polonia şi că de aici ameninţă a năvăli din nou în Moldova [5]).

De fapt ameninţarea care venea de peste Nistru era din partea Doamnei Elisabeta, văduva lui Ieremia Movilă care sprijinindu-se pe nobilii poloni înrudiţi cu dânsa, voia să ridice în scaunul Moldovei pe fiul ei Alexandru. Căci despre moartea lui Constantin Movilă nimeni nu se mai îndoia spre sfârşitul acestui an. Doamna Elisabeta află această ştire încă din Iunie 1613 iar în Octombrie acelaş an, un act polonez îl numeşte „răposatul" [6]). Siguranţa morţii fiului ei Constantin, o făcu să-şi pună nădejdea ei de răsbunare contra lui Tomşa în al doilea fiu al ei, Alexandru, pentru care va lupta de aici înainte spre a-l pune pe tronul Moldovei.

Situaţiunea politică în sud-estul european era tulbură şi la începutul anului 1614. Conflictul turco-polon nu era rezolvat şi nici cu Imperialii Poarta nu avea raporturi normale. Rivalitatea turco-polonă pe de o parte şi turco-germană pe de altă parte, provenea de acolo că ambele puteri creştine duceau o luptă acerbă pentru a scoate cele 3 principate române de sub suzeranitatea turcească şi a le pune sub jugul lor. Prin urmare ţările române, la care Turcii ţineau foarte mult

---

1) Ibidem.
2) Hurm. VIII, 356.
3) La 21 Dec. 1613 Ştefan Tomşa dădea rămaşi pe boerii Crăciunaş şi Bordun într'un proces ce aceştia intentaseră Mariicăi, cneaghina Gogăi postelnic pentru nişte părţi din satul Strâmtură. Ghibănescu, Sure e şi Isvoade XVI, 21.
4) Hurm. S I, V. I, 161.
5) Ibidem; Constantin Movil[ă] era mort după cum am văzut.
6) Hurm. Supl. I, V. I, pag. 162 (Harlay către Regina).

erau mărul discordiei în această parte turburată a Europei. De multe ori Poarta se gândise a transforma aceste principate în paşalâcuri, dar frica de complicaţii a împedecat'o tot de atâtea ori a o face Avem ştiri cari ne arată că la începutul acestui an, 1614, Sultanul pregătea din nou aceiaşi soartă [1]) ţărilor noastre, odată cu războiul pe care îl pregătea contra Ungariei şi pentru care, încă din 30 Ianuarte 1614 domnii români primiseră ordine de a fi gata cu trupele şi a aştepta poruncile Sultanului spre a-l întovărăşi [2]).

La 9 Ianuarie 1614, Turcii intrau în Ardeal aducând steag de domnie lui Bethlen [3]) însă participarea domnilor români nu se constată. Ştefan Tomşa se întâlneşte în toată primăvara anului 1614 în capitala ţării şi nu avem nici o indicaţie că el ar fi mers în Ardeal în ajutorul Turcilor. La 13 Februarie, din Iaşi, Tomşa înputernicea pe Onciul fost staroste şi pe vătămănii din satul Roşiaci să-şi ridice vecinii din orice sat s'ar afla [4]) iar la 9 Martie tot din Iaşi dădea lui Vasile Macri carte de stăpânire asupra satului Holoucinţii din ţinutul Sorocăi cu morile şi cu tot venitul său [5]). Şi în 6 Aprilie 1614 domnul Moldovei se găsea tot în Iaşi de unde ordona lui Ştefan Bleandea, aprod din Tupilaţi să cerceteze cu ce drept Gherman din Nisporeşti ţine cu forţă moşia lui Toader Boul şi să-i pună in vedere să lase moşia vistiernicului iar de are dreptate s'o ţină el şi dacă posedă cărţi de stăpânire să se prezinte la judecată [6]) înaintea sa.

Se pare însă că în tot acest timp Stefan Tomşa şi-a concentrat toată atenţia înspre Nord căci de aici avea să-i vină pericolul cel mare. Doamna Elisabeta strângea bani, aduna oaste, căuta cu orice chip să atragă de partea sa tot ce i-ar fi putut fi de folos. In 15 Mai 1614, ca şi în 24 ale aceleiaşi luni se vorbea

---

1) Ibidem, 163.
2) Nösner în Trauschenfels, l. c 78 şi în Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, 173. Forgach, l. c. 47, şi Iorga, Socotelile Braşovului, 33, Idem, Studii şi Doc. IV.
3) Ghibănescu, Ispis. şi Zapise I 2, 95.
4) Ghibănescu, Surete şi Isvoade IX, 90.
5) Idem, Surete, II, 21—23.

în Moldova de intenţiunea Poloniei de a pune în scaunul ţării pe „fiul lui Simion Movilă“ [1]). Se vorbea apoi de pregătirile tainice de luptă ale lui Ştefan Tomşa care se asigurase despre Turci cerându-le ajutorul în cazul năvălirii Polonilor [2]). Domnul moldovean îşi lua aceste măsuri întrucât dela începutul anului incursiunile polone la frontierile de nord ale ţării sale se repetau sub o formă din ce în ce mai ameninţătoare. Pentru a le pune capăt Tomşa intervenea şi pe cale amicală.

In 8 August 1614 Domnul scria din Iaşi „slugii noastre“ Rugină din Şebşeu chemându-l spre a sta faţă cu reprezentanţii satului Şendriceni cari i se plângeau că fără drept le încalcă moşia [3]). O lună mai târziu în 6 Septembrie 1614 el trimitea în Polonia pe Gheorghe Balş (Batysow) şi pe pârcalabul de Hotin Petru, (Srene) cu misiunea specială de a înbunătăţi raporturile dintre cele două ţări. In instrucţiunile date acestor ambasadori domnul amintea regelui de legăturile pe care totdeauna le-au avut domnii Moldovei cu Polonia, de serviciile reciproce ce şi-au făcut precum şi de „buna vecinătate“ ce s'a stabilit între cele două ţări de la suirea sa în scaun. Această bună vecinătate în timpul din urmă a încetat de a mai exista căci nobilii poloni dela graniţă, supuşi ai regelui „neţinând seama de prietenia ce există între stăpâni“ au început a face incursiuni duşmănoase în Moldova, a prăda şi a jefui populaţia, fapte cari n'au încetat nici acum. Domnul cerea regelui să împedece asemenea provocaţiuni şi să iee măsuri ca acei ce au suferit de pe urma acestor jafuri să fie despăgubiţi. Trimişii lui Tomşa aveau să-l scuze tot odată că n'a trimis până acum delegaţii săi la rege, conform înţelegerii avute, din cauza Tătarilor cari împedecă libera trecere pe drumurile ce duc în Polonia.

Domnul înştiinţează „sincer“ pe rege că beglerbegul Rumeliei şi alţi paşi turceşti sunt gata de a înainta asupra Poloniei ; spre a preîntâmpina aceasta, regele e

---

1) Hurm. IV 1, 553 şi 554.
2) Ibidem.
3) Ghibănescu, Surete şi Isvoade XIV pag. 2.

avertizat să expedieze atât în Moldova cât şi la Turci un trimis „considerabil" cu care să poată negocia respectarea graniţelor turceşti precum şi retrocedarea cetăţei Hotinului care este proprietatea domnului Moldovei [1]).

Se pare că intervenţia lui Tomşa a dus la rezultate pozitive, Polonii fiind intimidaţi de ameninţările Turcilor. In 4 Decembrie 1614, Cristofor Valier raporta dogelui despre hotărâre Poloniei de a-şi retrage trupele din cetatea Hotinului şi a o lăsa în mâinele lui Tomşa [2]) precum şi despre intervenţia pe care ambasadorul polonez o face la Poarta, pentru eliberarea lui Potocki [3]). Până la 19 ale aceleiaşi luni, trupele polone erau retrase din Hotin [4]) şi astfel în aparenţă bunele raporturi se restabilesc între cele două ţari.

Dar rezolvirea în acest fel a conflictului dintre Moldova şi Polonia avea să însemne prea puţin pentru consolidarea domniei lui Tomşa. Nemulţumirile din ţară contra sa, întreţinute şi de partizanii Movileştilor sunt din ce în ce mai mari şi vor isbucni în curând într'o mare răscoală a boerilor, cari, daca nu vor reuşi să-l răpue îi vor grăbi totuşi foarte mult sfârşitul domniei.

Ce împrejurări au putut da naştere acestei revolte? Ştefan Tomşa, urcat pe tronul Moldovei, avea să lupte nu numai contra partizanilor Movileştilor cari pribegiau în Polonia şi cari îi pregăteau de acolo răsturnarea, ci şi contra partizanilor acestora cari erau foarte numeroşi în ţară. Aceştia aveau strânse legături cu pribegii pe cari îi ţineau în curent cu tot ce se petrece dincoace de Nistru. Pentru a tăea dela început răul, domnul Moldovei a fost foarte crud cu învinşii căzuţi în mânile sale în batălia dela Cornul lui Sas care-l statornicise pe tronul ţării. Toţi boerii de casa lui Ieremia Vodă „câţi s'au prilejit a veni cu oastea" în acea bătălie din Iulie 1612 „au pierit sub sabia tiranului" scrie

---

1) Hurm. S. II V II 388—90.
2) Hurm. IV 2, 347.
3) Potocki fiind dăruit de Turci lui Graţiani ca răsplată pentru serviciile ce acesta făcuse Turcilor, este eliberat de aventurierul croat, după ce i se plăteşte suma de 23000 taleri imperiali. (Iorga Doamna lui Ieremia, 1069).
4) Hurm. IV. 2, 347. Doc. din 19 Dec. 1613.

cu durere cronicarul [1]. Episodul morţii lui Vasile Stroici logofătul, îl făcuse să creadă că toată ţara era de partea Movileştilor şi ca atare pentru a putea domni singurul mijloc era a se face temut. Anume, Vasile Stroici fiind prins în bătălia mai sus amintită, este ertat de Tomşa cu toate că luptase alături de Constantin Movilă în contra sa. Pentru a-l întimida şi a-l face să nu se mai gândească vreodată la revanşă, domnul a dat ordin lui Nicoriţă Armaşul ca să-l ducă să vadă spectacolul boerilor pe cari îi măcelărise până la unul. Logofătul crezând că i se pregăteşte şi lui aceiaşi soartă, de oarece armaşul nu-i spusese ce voia Domnul, „şi fiind din hirea lui inimos" a voit să se sinucidă smulgând sabia unui dărăban din mână. Dar a fost împedecat de cei ce-l însoţeau şi apoi dus la domn căruia i s'a povestit cele întâmplate. Ştefan Tomşa, crezând că Vasile Stroici prefera să moară rămânând credincios alor săi, decât să se supue noului domn şi văzând în această purtare întreaga atitudine ce-o va avea toată ţara faţă de el, a poruncit să fie omorât ca şi ceilalţi [1]).

După mărturisirile isvoareler celor mai apropiate de vremea sa [2]), Ştefan Tomşa a continuat să domnească cu aceiaşi cruzime cu care începuse urmărind toate abuzurile partizanilor Movileştilor şi lovind mereu în aceştia. Ni s'a păstrat un important document cu data de 26 Martie 1613, din care putem constata pe de o parte abuzurile făcute sub Constantin Movilă de către partizanii săi precum şi modul cum înţelegea Tomşa să îndrepte nedreptăţile făcute răsbunându-şi în acest timp contra duşmanilor lui. La data de mai sus, jupâneasa Teta şi surorile ei Sofronia şi Mărica cu fraţii lor Petrea şi Ionaşcu, toţi fii lui Gheorghe Albotă se plâng cu mare jalbă la domn contra lui Isac Balica fostul hatman care în zilele lui Constantin Movilă le-a făcut multă obijduire şi asuprire şi le-a luat cu putere jumătate din satul Şipoteni pe Jijia, din ţinutul Dorohoiului; li-a dat în schimbul Şipotenilor jumătate din

1) Miron Costin, ed. Kog. 262.
2) Ibidem, 263.
3) Baret, op. cit. şi Miron Costin op. cit.

satul Rugăşeşti pe Siret în ţinutul Sucevei pe care însă Balica o luase tot cu forţa dela Dochia Drăcoae şi fiul ei Mateiaş iar pentru Corlâteni le-a dat satul Durneştii. Domnul întoarce urmaşilor lui Albotă posesiunea asupra satelor ce le-au avut, reparând astfel abuzurile făcute de adversarii săi din cari mulţi s'au refugiat acum în Polonia.

In bună parte această atitudine se explică prin nenumăratele hărţueli dela graniţă ale Polonilor unde erau boerii pribegi duşmani ai săi şi prin continua ameninţare a tronului de către vecinii dela Nord. Dacă mai considerăm şi faptul că în ţară chiar, mulţi dintre cei ce-l înconjurau, vor fi privit cu nădejde peste Nistru la odraslele lui Ieremia cari aşteptau momentul prielnic de a năvăli în Moldova şi a-şi relua un tron ce-l credeau numai al lor, avem explicaţia întreagă a cruzimilor care se pun în seama domnului „tiran".

Ştefan Tomşa reuşise a-şi atrage de partea sa boerii cu vază dintre cari cei mai însemnaţi erau: Beldiman logofătul care se întâlneşte în această dregătorie până la 1 August 1615 [1]), Bărboiu Vornicul, Sturza Hatmanul şi Boul Vistiernicul [2]) apoi Vornicul Mârzea omul lui Mihai Viteazul care ţinea sub ordinile sale oastea Mârzacilor, precum şi Costache Roşca [3]) din o familie ce acum ieşea la iveală. Aceştia formau boerimea cea nouă „casa lui Ştefan Tomşa". Se pare că domnul punea puţin temeiu pe fidelitatea acestei boerimi şi o trata destul de aspru. Miron Costin ne raportează că totdeauna „tiranul" era întovărăşit de un ţigan „călău" gros şi mare de trup care striga de multe ori înaintea lui, arătându-i la boeri: „Doamne s'au îngrăşat berbecii, buni sunt de junghiat" la care vorbe, Tomşa râdea dăruind bani ţiganului.

---

1) Inainte de această dată, chiar la începutul anului 1615 (26 Ianuarie) îl întâlnim ca martor în procesul ivit între Gherman Pitărel şi femeia lui Odochiţa şi între Toader Boul visternic pentru o parte din satul Nisiporeşti (Suceava) pe care Boul a cumpărat'o de la cel dintăi. In urma mărturirei lui Beldiman Logofătul şi a lui Grigore Cioplan postelnic care fusese faţă la vânzare; domnul dădea câştig de cauză lui Toader Boul întărindu-i cumpărătura (Ghibănescu, Surete, II, 27-29).

2) Miron Costin 263.

3) Arch. Ist. I, 158, Uricarul V, 213—15, 220 XVIII, 270.

Confirmarea purtării lui aspre faţă de boeri o mai aflăm şi din alte izvoare. Mateiu al Mirelor ne raportează că: „duşmanii lui pierind într'o singură zi, inima i se umplu de mândrie şi credea că nimeni nu mai e ca el; cu prietenii se purta tot aşa de rău ca şi cu neprietenii“ [1]), iar Tommaso Alberti, un călător italian, ne spune ca l'a întâlnit în iarna anului 1612 călărind, cu buzduganul în mână, pe străzile pline de noroi ale capitalei şi urmat de o trupă de 500 archebursieri [2]). S'ar putea deci face afirmaţia că Ştefan Tomşa —ca mai înainte Aron Vodă zis tiranul,— şi-a bizuit domnia pe popor şi nu pe boerime. Cronica munteană a lui Const. Căpitanul [3]) ne spune lămurit că venind domn în Moldova, Tomşa făcea dreptăţi săracilor, iar pe boeri nici cum nu-i iubea „pentru jafurile ce făcuse ţării“ în zilele domniei minore a lui Constantin Movilă şi iată cum găsim explicaţia urii cu care Miron Costin ne vorbeşte în cronica sa de acest domn iubitor al poporului.

Aşa fiind lucrurile domnul reuşise a îngrozi pe toţi boerii cari în fiece clipă purtau cu dânşii groaza morţii. Baret ne mai raportează că după omorârea boeriului „Botoşianu fratele Doamnei Elisabeta şi a altor 2 boeri“ [4]), Ştefan Tomşa nemulţumit numai cu atâta a prins odată vre-o 75 de boeri cărora le tae capetele, la toţi fără să ierte măcar pe unul, cu toate rugămintele celorlalţi, sub motiv ca conspiră contra tronului său [5]). Ingroziţi de această purtare, boerii încep a se sfătui cu toţii spre a găsi un mijloc de scăpare. Incă din Mai 1614 unii dintr'ânşii cereau Polonilor pe sub ascuns ca domn pe fiul lui Simion Movilă [6]) şi înştiinţau pe căpitanii oştirilor ungureşti despre pregătirile tainice de luptă pe cari le face Ştefan Tomşa. Boerii

---

1) Mateiu al Mirelor, l. c. 339.
2) N. Iorga. Călători, ambasadori şi misionari, în Bulet. Soc. Geografice şi Istoria comerţului românesc, I, 299 şi
3) Const. Căpitanul I, 244.
4) Este vorba probabil de omorârea lui Isac Bal ca rudă a lui Ieremia şi Simion Movilă, lui Vasile Stoici şi a lui Chiriţă Paleologul, toţi prinşi în bătalia dela Cornul lui Sas (Nota aut.).
5) Baret, op. cit. 24.
6) Baret, op. cit. 24.

conspiratori, în fruntea cărora era însăşi „boerimea de casa lui“, reuşesc a atrage de partea lor, pe Mârzea cu Mârzacii săi. Cu aceste oşti şi cu ce au mai putut atrage pe lângă dânşii, ei au părăsit într'o noapte Iaşii, şi-au aşezat tabăra la Cucuteni şi de aici au trimis veste lui Ştefan Tomşa să iasă de bună voe din scaun că nu mai poate suferi nimeni domnia lui cu atâtea vărsări de sânge [1]).

Domnul Moldovei se reculese imediat din încurcătura care putea să-i fie fatală. Cu ajutorul celor ce mai rămăsese pe lângă dânsul, el desfăşură o activitate intensă cumpărând mai întâi prin bani pe dărăbanii cari se dăduseră de partea răsculaţilor. Apoi a chemat pe lângă el, cu leafă pe locuitorii capitalii pe care-i „conjură să nu-l părăsească în asemenea momente“ promiţându-le şi scutirea de orice bir în viitor dacă-i vor rămâne credincioşi până la capăt [2]). Locuitorii de jos „prostimea“ căreia se adresa Tomşa, era aceia care suferea foarte puţin de pe urma domniei lui şi care avea toate motivele să fie alăturea de el la primejdie. Boerimea aproape toată, la venirea sa în scaun se dăduse de partea lui Const. Movilă, pribegise cu acesta în Polonia unde uneltea răsturnarea lui, iar pentru a conduce afacerile Ţării el îşi ridicase o nouă boerime, în care de altfel nu avea prea mare încredere şi o trata cum am văzut. El se bizuia însă numai pe cei de jos pe care-i şi proteja contra somavolniciilor boerilor. „Tomşa era bun pentru săraci, dar aspru pentru boeri, pentru că aceştia erau nedrepţi către sărăcime“ [3]), ne raportează Mateiu al Mirelor şi aşa se face că toată „sărăcimea“ capitalei va fi de partea sa în lupta ce o va da cu boerii răsculaţi. Miron Costin care ne relatează lucrurile cu vădite accente de duşmănie contra lui Ştefan Tomşa ca şi Baret, ne spune că la vederea banilor s'au strâns îndată târgoveţii „slugile negustorilor“ şi „oamenii nemernici“ pe lângă domn. In sfârşit norocul îi mai adusese lui Tomşa şi

4) Miron Costin, l. c. 364.
5) Baret, op. cit. 24.
1) *Mateiu al Mirelor în Papiu.*

câteva steaguri de călăreţi din ţara de jos, care veniseră pentru „căutare“ [1]) şi se aflau cantonaţi la Tomeşti; trimiţând slujitori de ai săi cu bani mulţi, reuşi a-i atrage şi pe aceştea de partea sa aşa că în scurt timp domnul reuşi să-şi înjghebe o oştire destul de puternică spre a încerca cu ea distrugerea răsculaţilor.

Prin bani Tomşa reuşi să provoace defecţiune şi în rândurile acelora cari întovărăşiau pe boeri ; mulţi i-au părăsit pe aceştia, unindu-se cu trupile lui Tomşa, aşa că lupta avea să se dea în condiţii cu totul favorabile acestuia din urmă. Spre a grăbi lucrurile, boerii răsculaţi au pornit cu oastea lor spre capitala Ţării. Ştefan Vodă i-a întâmpinat la marginea târgului, la fântâna lui Păcurar [2]) unde s'a dat lupta. Trupele de adunătură ale lui Tomşa s'au purtat vitejeşte risipind îndată oastea boerilor ; unii au putut scăpa prin fugă pribegind fie în ţara românească la Radu Mihnea duşmanul lui Tomşa. fie în Polonia. Cei cari n'au putut scăpa, au plătit cu viaţa încercarea de a înlătura de pe tron pe Ştefan Tomşa. Dintre boeri au fost prinşi numai Bărboiul Vornicul şi fiul său, primul fiind tras în ţeapă chiar pe câmpul de bătae, iar al doilea fiind spânzurat în poarta casei tatălui său. Ceilaţi slujitori mai mici cari nu putuseră scăpa au fost măcelăriţi sub ochii neertători ai domnului care dădea încă odată exemplu de cum ştie să pedepsească pe acei cari îndrăsnesc să ia armele contra tronului său.

Soarta celorlalte 3 căpetenii ale răsculaţilor, Beldiman Logofătul, Sturza Hatmanul şi Boul Vistiernicul a fost tot aşa de tristă. Scăpând cu fuga din luptă, s'au adăpostit în Muntenia la Radu Mihnea „care era mare neprieten lui Tomşa“. Sfătuiţi de acesta, cei trei boeri pornesc spre Constantinopol spre a pârâ pe Tomşa la Poartă. Dar Vizirul care proteja pe domnul Moldovei

---

1) După un vechiu obiceiu, aceste trupe veniseră spre a fi trecute în revistă de către domn, obiceiu ce în limba noastră militară veche se zicea „căutare“ Vezi N. Iorga, Doamna lui Ieremia l. c. 1041.

2) Miron Costin, 264. cf. şi un raport a lui Almoro Nani din 31 Oct. 1615 în Hurm. IV 2, 349, care adevereşte spusele cronicarului moldovean. Numele cartierului Păcurari din Iaşi se trage dela acest cioban (păcurar) a cărui fântână exista pe la 1615 data luptei.

înţelegând planurile cu cari Radu Vodă îi trimisese pe aceştia la Ţarigrad [1]) prinse pe boerii moldoveni şi-i trimise legaţi lui Tomşa spre sfârşitul anului 1615, când acesta nu mai era pe tronul Moldovei ci era fugărit de trupele polone care năvăliră în ţară. Aproape de Focşani sunt prinşi de fugarul domn care puse de le tăe capetele şi le aruncă trupurile în Siret [2]).

Răzbunarea lui Tomşa s'ar fi întins, după cum ne mărturisesc isvoarele, şi asupra familiilor răsculaţilor. O scrisoare a lui Bethlen Gabor, Voevodul Ardealului, ne relatează că soţiile pribegilor ar fi fost supuse la cele mai grozave chinuri, fiind tăeate unele din ele în bucăţi, altora —„celor îngreunate li-a despicat pântecele şi le-a ucis pruncii [3]).

1) Radu ar fi dorit poate să capete Moldova pentru fiul său Alexandru Coconul (Vezi şi Iorga, Doamna lui Ieremia, l. c. 1041).
2) Miron Costin 265.
3) Iorga, Doamna lui Ieremia, Apendice, XXX, p. 1075 şi V. Motogna, Domnia I-a lui Ştefan Tomşa II după izvoare ungureşti în revista istorică Anul XI, 1925, No. 4—6 pag 84.

CAP. III.

Bătălia dela Tătăreni (Noembrie 1615) Fuga lui Tomşa şi instalarea lui Alexandru Movilă pe tronul Moldovei.

Prima ştire datată pe care o avem despre lupta dela fântâna lui Păcurar [1]), este din 31 Octombrie 1615. Almoro Nani înştiinţa pe doge despre răscoala boerilor moldoveni contra lui Ştefan Tomşa, raportându-i că domnul rămăsese învingător şi că răsvrătiţii fuseseră împrăştiaţi. Lupta s'a dat aşa dar între 1 August — ultima dată când întâlnim pe Nichifor Beldiman, şeful răsculaţilor ca logofăt în slujbă — şi 31 Octombrie 1615 data raportului trimisului veneţian. Este evident că Polonii şi partizanii Movileştilor vor căuta să tragă foloase de pe urma situaţiunii în care fusese pus Tomşa. Mulţi din boerii răsculaţi, după pierderea bătăliei, pribegiră la Poloni şi astfel grăbiră hotărârea de invazie a acestora în Moldova spre a termina definitiv cu Tomşa. In întrevederile lor cu Doamna Elisabeta boerii hotărâră să susţină la domnie pe Alexandru Movilă, care nu avea acum decât 15—16 ani, obţinând pentru aceasta şi aprobarea nobililor poloni, principele Wisniowecki ginerile Elisabetei şi a principelui Corecki care spera să se căsătorească cu una din fiicele lui Ieremia Movilă. Aceşti nobili poloni îşi luară asupra lor sarcina de a conduce armatele de invazie în Moldova şi de a instala pe Alexandru Movilă pe tronul tatălui său. Se începură îndată pregătiri febrile de războiu. In mai puţin de două luni se strânseră sub arme vre-o 10—12 mii pedeştri şi călări, Poloni, Cazaci şi Transilvăneni, care aveau să-şi înceapă

1) Hurm. IV 2, 349.

în curând marşul spre capitala Moldovei [1]. Ştefan Tomşa auzind de pericolul ce-l ameninţă îşi adună şi el în grabă o armată din Moldoveni, Tătari şi Munteni precum şi darabanii cari fuseseră credincioşi în lupta cu boerii. Oastea aceasta îi era foarte credincioasă domnului pentru răsplata cu care acesta o dăruise după lupta cu răsvrătiţii. Dărăbanii fuseseră îmbrăcaţi cu haine scumpe „tot de feleandrăş“ [2]) cu nasturi şi cu ceprege de argint după modelul haiducilor din ţara leşească cu pene de argint la comănace şi cu table de argint la şolduri „pre lădunci“ [3]) De asemenea şi oştirea neregulată îşi luase plata bună aşa că acum la chemarea domnului se strânseră în jurul său nădăjduind aceiaşi răsplată. Tătarii şi Muntenii care-l înconjurau aveau ordin dela Turci pentru aceasta. Oastea lui Tomşa în total vre-o 20000 de oameni [4]) fu aşezată în împrejurimile Iaşilor aşteptând sosirea duşmanului.

Armata polonă de invazie se concentră la vre-o 2 leghe în apropiere de Cameniţa pe unde se pregătea să treacă Nistrul în Moldova. In cetatea Hotinului se găsea o garnizoană moldovească comandată de pârcălabul Petru, care avea la dispoziţia sa şi tunuri spre a păzi trecerea fluviului. Dar comandantul cetăţii care după cum am văzut fusese însărcinat în cursul anului (Sept 1614) cu o misiune pe lângă regele Poloniei [5]), se înţelese cu duşmanii lui Tomşa de a le preda la momentul oportun cetatea. Astfel oastea polonă nu întâlni aici nici o rezistenţă căci Petru pârcălabul predă cetatea îndată ce apărură lăncierii poloni sub zidurile ei [6]).

După povestirea lui Joppecourt [7]), oastea năvăli-

---

1) După un raport contimporan oastea poloneză s'ar fi ridicat la cifra de 50.000. Hurm., S. I, V. I, 164.

2) In loc de Flăndrisch = postav de Flandra.

3) Miron Costin, 265.

4) Isvorul de unde luăm aceste date (Baret) exagerează desigur cifrele în favoarea Polonilor, spre a arăta că aceştia cu trupe mai puţine la număr au ieşit învingători asupra unui duşman cu mult mai numeros.

5) Vezi mai sus pag. 54.

6) Baret, 26.

7) Ibidem, 26.

toare pleca de aci înspre Iaşi la 6 Octombrie [1]) 1615 înaintând în prima zi numai 4 leghe. In sfârşit când ajunseră în apropriere de jumătate de zi de Iaşi comandanţii poloni trimit înainte o trupă de 100 de Cazaci care să se informeze despre forţele duşmanului. Aceştia întâlnesc în drum „vre-o 1500 de Tătari" din oastea lui Tomşa pe cari îi atacară cu furie reuşind să-i pună pe fugă. La întoarcere, iscoadele aduseră vestea că oastea lui Ştefan Tomşa se ridică la cel mult 15000 şi aceştia, oameni de strânsură, nediciplinaţi şi nedeprinşi cu războiul; în plus mulţi luptă mai mult de silă decât de bună voie. Aceste ştiri îmbărbătează foarte mult oastea poloneză. Baret ne mai informează că o delegaţie de boeri moldoveni care erau în armata lui Tomşa, au venit fără ştirea domnului la Alexandru Movilă pe care l'au rugat să aibă milă de ţară, care e ameninţată de o ruină totală dacă tulburările vor mai ţine mult timp. Tânărul pretedent le răspunse că nu are a apăsa ţara ci vine numai s'o scape de tiranul Ştefan şi să-şi iee tronul al cărui legitim moştenitor este.

In 9 ale lunii Octombrie, Alexandru Vodă înaintă cu oastea încă vre-o 3 leghe şi se opri „într'o câmpie frumoasă" unde îşi adună sfatul de războiu spre a se consulta asupra planului de luptă şi a zilei în care să se dea bătălia. Se trimite apoi din nou o trupă de Cazaci cu însărcinarea de a afla forţele şi posiţiunea duşmanului. Cazacii aduseră ştirea că adversarul este gata de luptă, întărit în posiţii şi ajutat de o artilerie compusă din 20 de tunuri. Aceasta nu îngriji mult pe Poloni ; ei cumpăraseră de partea lor pe comandantul tunurilor lui Tomşa care se hotărâse să tragă aşa fel încât oastea polonă să nu fie atinsă, răzbunându-şi astfel pe „tiran" care îi omorâse, „nevinovat", pe un cumnat al său. Voind să se informeze şi el despre tăria duşmanului, Tomşa trimise la rându-i o trupă de Tătari şi Moldoveni pentru acesta ; fiind atacată însă

1) Povestirea lui Baret dă 16; evident o eroare de transcriere deoarece zilele următoare nu urmează după 16 ci după 6.

de trupe polone şi căzăceşti este în bună parte distrusă şi silită să se întoarcă îndărăt.

Prin urmare contactul între cele două armate adverse era luat prin aceste hărţueli, în ziua de 9 Octombrie 1615. Oastea năvălitoare înregistrase micile succese amintite asupra duşmanului ceiace o încuraja foarte mult; pe lângă acesta, moralul ei mai era ridicat şi de faptul că zilnic pâlcuri de moldoveni cari voiau alungarea lui Tomşa, veniau înarmaţi şi se înrolau spre a lupta contra domnului lor.

In 10 Octombrie o altă încăerare avu loc când fură distruşi aproape complect 1000 de călăreţi moldoveni. Tocmai în momentul când armatele polone îşi reîncepeau marşul, 1000 de călăreţi din armata lui Tomşa, cari încercau să bareze înaintarea Polonilor, sunt înconjuraţi pe neaşteptate de aceştia şi măcelăriţi cu desăvârşire. De-abea vre-o 50 din ei au scăpat ducând groaza în trupele domnului moldovean. Trecând peste aceste piedici şi apropiindu-se ca de-o lovitură de tun de întăriturile lui Ştefan, armata polonă se opri trebuind să petreacă noaptea în câmp deschis. Pentru aceasta Visniowecki dădu ordin să se facă „un fel de îngrădire" cu toate carele de bagaje spre a putea sta peste noapte în mai mare siguranţă şi spre a se putea servi de acest adăpost ca de o întăritură, de oarece nu era împrejur până la distanţa de 10 leghe nici un loc de retragere. Ştefan observând aceasta, trase câteva lovituri de tun asupra acestei întărituri provocând mare panică şi desordine. Toată noaptea Visnowecki o petrecu încurajând pe soldaţi şi spunându-le că oastea duşmanului e alcătuită numai din ţărani proşti şi neînvăţaţi la războiu. Pe deasupra soldaţii erau asiguraţi că după biruinţă, fiecare din ei aveau să se întoarcă acasă încărcat de prăzi şi de recompensele pe cari prinţul Alexandru le va împărţi tuturor, ceiace înalţă foarte mult curajul soldaţilor cari aşteptau cu nerăbdare să se facă ziua, spre a începe lupta. Afară de aceasta principii poloni încunoştiinţară în particular pe comandanţii armatei lor, despre înţelegerea ce-o aveau cu comandantul tunurilor lui Tomşa precum şi cu alţii mai

mulţi, cari se vor declară la timp, fapt ce ridică mult curajul armatei.

In ziua următoare — 11 Octombrie după izvorul pe care îl urmăm [1]) — avea să se dea lupta dela Tătăreni [2]). Disdedimineaţă începură mici hărţueli cari s'au terminat toate în favoarea Polonilor. Visniowecki, comandantul general al trupelor năvălitoare îşi aşeza armata în ordinea aceasta: în fruntea trupelor aşeză pe Cazaci cari aveau să stea în faţa Tătarilor lui Tomşa. Lăncierii poloni „husarii", cam 1500 la număr, comandaţi de Corecki, fură aşezaţi la aripa dreaptă faţă în faţă cu un corp de călăreţi format din Munteni, Tătari şi Moldoveni în număr de 3000. Infanteria ungurească (transilvăneană) — cam vre-o 3000 la număr — fu aşezată în mijlocul întregei armate a Polonilor împreună cu artileria care fu aşezată pe o mică colină. La aripa stângă era tot restul călărimei condusă de principii Alexandru şi Visniowecki. Insfârşit carele cu bagaje erau la o sută de paşi îndărătul infanteriei, în intăritură unde se adăpostise toată armata în noaptea de 10 spre 11 Octombrie.

Ştefan Tomşa care-şi împărţise şi el armata în mai multe pâlcuri începu pe la orele 9 dimineaţa a bate cu tunurile asupra oastei polone. De indată căpeteniile acestei oştiri constatară că comandantul artileriei duşmane se ţine de cuvânt, pentrucă cea mai mare parte a proectilelor ţinteau în spatele trupelor fără a le atinge. Cu încrederea şi curajul pe care le-o dădea trădarea comandantului artileriei lui Tomşa căpăteniile poloneze dau ordin Cazacilor ca să lovească imediat pâlcul Tătarilor cari înaintaseră; atacaţi cu furie aceştia sunt împrăştiaţi şi puşi pe fugă. In acelaşi timp un corp de călărime uşoară primi ordinul ca să atace infenteria care păzea tunurile lui Ştefan. Atacul fu executat cu atâta curaj încât în scurt timp oamenii lui Alexandru puseră mâna pe tunurile Moldovenilor.

Ştefan Tomşa văzându-şi infanteria nimicită şi tunurile luate, trimise în grabă un corp de călăreţi Mun-

1) Baret în Papiu Tezaur.
2) Miron Costin, 264.

teni şi Moldoveni care atacând cu furie reuşiră să pună pe fugă pe duşman fiind gata a pune mâna şi pe tunurile luate. Intervenind însă în luptă lăncierii lui Corecki, cavaleria lui Tomşa fu respinsă şi silită a lua fuga. Un alt grup de călăreţi moldoveni sileşte pe Poloni să se retraga în fugă spre tabără de oarece vedeau că nu vor puteau susţine lupta cu forţele duşmane cari luaseră posiţie pe teatrul bătăliei. Situaţia dificilă acestora este salvată de principele Visniowecki care ţinea pe lângă el pe minorul Alexandru Movilă. Aceasta cu restul călărimei ce-l mai avea la îndămână intră în acţiune contra oştilor lui Tomşa. Lupta a luat caracterul cel mai crâncen de oarece se credea că în fruntea armatelor moldovene se găsea însuşi domnul, ceiace îmbărbătă pe Poloni cari sperau astfel să pună mâna pe el. In scurt timp Corecki care îşi refăcu trupele, adunându-şi pe toţi ai săi câţi mai scăpaseră, iuterveni în luptă şi astfel decise în favoarea Polonilor rezultatul bătăliei pe care Tomşa o susţinu cu multă bărbăţie. Trupele domnului moldovean, descurajate intrară în desordine şi îndată o luară la fugă [1]).

Mai rămăsese lui Ştefan Tomşa un corp de infanterie de vre-o 4000 de oameni cu care ar fi putut să încerce schimbarea situaţiunii. Domnul îşi dădu însă seama că nu va aţunge la nici un rezultat aşa că se hotărâ să fugă. Infanteria sa văzând aceasta se supuse Polonilor strigând: „Să trăiască Alexandru domnul Moldovei". După ce fură dezarmaţi, o mare parte din ei fură măcelăriţi de Polonii infierbântaţi în luptă; „până şi astăzi le stau movilele deasupra satului Tăuteştilcr" ne raportează Miron Costin [2]). Ştefan Tomşa, cu puţinii

1) Asupra bătăliei de la Tăuteşti avem şi relatarea cavalerului Sf. Mormânt Alexandru publicată şi de Iorga în „Acte şi fragmente", I 52,—55 (utilizat şi în Istoria Armatei Vol II 93—100) Ni se relatează aici ca fiind Alexăndrei cu oastea la 2 mile de Iaşi duşmanul apare spre seară. Intăi încep harţe de-ale Cazacilor amestecaţi cu Francezi. Visnivwecki era pentru un atac imediat, Corecki zăboveşte. A doua zi la 22 Nov. se cucereşte muntele din faţă şi se dă asaltul. Zaporojenii fiind la stânga în faţa Tătarilor. Indată „ca oile fără apărare" sunt ucişi ungurii şi chiar călărimea de Francezi şi Poloni ai Moviliştilor. Tomşa fuge la Focşani. La Tecuci mai târziu atacă Tatarii şi crezând că oştile lui Alex. Movilă au fost învinse se iau la Iaşi măsuri de apărare. Boerii din părţile Bârladului atacă pe Poloni.

2) Ed cit. 264. D-l Iorga în Istoria Armatei vol. II pag. 103 afirmă că Joppecout întrebuinţa stilul vechiu.

oştaşi ce rămăsesără pe lângă dânsul îşi luă soţia îşi încărcă averile şi le îndreptă spre Tecuci iar de aici se refugiă în Muntenia închinzându-se în cetatea turcească a Brăilei.

In aceiaşi zi — 11 Octombrie cum pretinde Joppecourt — după orele 11 dimineaţa când se câştigase bătălia, principele Alexandru Movilă intra în Iaşi, mergând alăturea cu dânşii principii Visniowecki şi Corecki, urmaţi imediat de o trupă de 50 de cavaleri francezi, în frunte cu căpitanul Montespin care luaseră parte la luptă. In urma acestora, venea cavaleria polonă amestecată cu boeri moldoveni. Cazacii cari se apucaseră de jafuri veniră cei din urmă îmbrăcaţi în cojoacele lor urâte şi pline de sângele proaspăt vărsat. Urma însfârşit infanteria, artileria şi carele de bagaje care defilară timp de 3 ore pe străzile capitalei.

Ajunşi la palat începură a suna trâmbiţele şi tobele. Principele Alexandru Movilă urmat de boieri şi ostaşi intră în sala tronului unde luă loc. Aici fu salutat şi proclamat domn al Moldvei de către toţi boerii si ostaşii prezenţi. Se făcu apoi un ospăţ la care luară parte toţi comandanţii oştirii şi boerii prezenţi petrecând până noaptea târziu. Apoi se împrăştiară toţi spre a se odihni, pe unde vor putea mai bine în cetate, care era părăsită de toţi cetăţenii.

A doua zi în 12 Octembrie noul domn văzând că toată populaţia capitalei se refugiase la munte şi prin păduri, trimise stafete spre a o chema înapoi asigurând'o de linişte. Spre a nu provoca tulburări între populaţie şi trupe, scoase oastea din oraş şi o aseză în tabără în afară de târg. Trimise apoi la Vaslui vre-o 2000 de oameni pedestri şi călări în urmărirea lui Tomşa care luase această direcţie iar tunurile le expediă parte în Polonia parte în fortăreaţa Hotinului. Se adunară în grabă şi fruntaşii ţării cari hotărâră să se trimeată de îndată la Sultan o delegaţie de boeri spre a-i explica că niciodată noul domnitor n'a cugetat să ridice armele contra Porţii nici să scoată Moldova de sub ascultarea sa, ci că boerii moldoveni au venit la el în Polonia şi l'au chemat să ia tronul

din cauza tiraniei şi cruzimelor nemai pomenite ale lui Tomşa care-şi propuse să stârpească pe toţi boerii ţării. Delegaţia avea să mai facă cunoscut Sultanului că Ştefan Tomşa minţise spunând că ar fi fiu de domn; că Sultanul care domnea pe vremea lui Ieremia, i-ar fi promis acestuia că la moartea sa fii lui îi vor urma la tron, având a răspunde totdeauna cu tributul stabilit, ceiace noul domn este gata s'o facă iar drept garanţie a credinţei sale faţă de Poartă, boerii aveau să declare că Alexandru Vodă se obligă a da ca ostatec la Constantinopol pe fratele său Bogdan. Iată pentru care motive el a intrat în Moldova şi a alungat din scaun, prin luptă, pe acest „tiran, falş fiu de domn".

Bătălia de la Tătăreni s'ar fi dat, după Baret în ziua de 11 Octombrie 1615 când se făcea şi instalarea noului domn. După cronicele braşovene ea s'ar fi dat la 16 sau 20 Noembrie acelaş an [1]).

La 14 Noembrie ambasadorul Sancy raporta că Turcii au trimis în Transilvania un ceauş spre a ordona lui Bethlen să trimeată trupele sale în ajutorul principelui Moldovei care este ameninţat la nord de o armată de 50000 de oameni [2]). La 12 Dec. acelaş ambasador raporta în sfârşit că Polonii după multe ezitări întraseră în Moldova şi învinseră în luptă pe Tomşa care se retrăsese cu o parte din oştire şi cu toată averea sa în Muntenia. Este greu deci a stabili cu exactitate data bătăliei când izvoarele sunt aşa de diferite şi nesigure. Deoarece în cursul lunei Noembrie se va mai da o luptă la Tecuci, între forţele Polone şi Tomşa cari se întorsese în ţară, nu s'ar fi putut ca raportul din 12 Dec. 1615 să vorbească despre aceasta de-a doua bătălie fără să mai preciseze că Tomşa fusese alungat din Ţară mai înainte? Oricum timpul în care s'a dat bătălia dela Tătăreni a trebuit să fie în luna

1) Trauschenfels l. c. 264, 317, apoi, Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardimun, I, 280—1 şi Cronick des Paul Sutoris în Quellen IV, 336; cf. Iorga Acte şi Fragmente I, 52—5, Ibidem, 188—90.
2) Hurmuzachi, S. I, V. I 165.

Noembrie 1615 [1]). Pentru această lună şi mai ales pentru data de 16—22 Nov. mai pledează şi următoarele documente. In 5 Nov. 1615 Gapriel Bethlen scria comitelui Thurzo că la acea dată îi sosise ştirea despre sosirea Polonilor cu oaste frumoasă la Hotin, la ţărmul Nistrului pentru a pedepsi pe Tomşa înlăturându-l din scaun [2]). La 13 Nov. Tomşa însuşi scria în Ardeal lui Clement Beldi din tabără sa de pe Prut, să fie gata cu trupele spre a-i veni în ajutor când îi va cere [3]). La 20 ale aceleiaşi luni Bethlen scria lui Andrei Doczy că Tomşa a chemat în ajutor pe fratele mai mic al Hanului Tătarilor de la Cetatea Albă, cari din cauza revărsărilor Nistrului nu trecuseră încă în ţara lor unde se întorceau după expediţia ce-o făcuseră în Polonia. Se spune că fratele Hanului a venit cu 40000 oameni şi astfel Tomşa şi-a asezat tabăra lângă apa Prutului [4]). Iusuşi Corecki în o scrisoare din Iaşi 10 Dec. 1615 pune lupta în ziua de 23 Nov. [5]) la fel cu ospitalierul elveţian [6]) care ne dă o descriere a acestor evenimente.

Am văzut mai sus că după urcarea în scaun a lui Alexandru Movilă, o delegaţie de boeri a fost trimisă la Constantinopol spre a cere confirmarea nouei domnii. In loc să treacă direct prin Muntenia spre Ţarigrad boerii fură nevoiţi a merge prin Transilvania doarece se temeau să nu fie prinşi de oamenii lui Tomşa.

Dar mergând la Buda pentru ca de acolo să plece în capitala imperiului, Paşa de aici, fiind prieten a lui Tomşa, îi arestă şi-i trimise domnului, care se găsea acum fugar în Muntenia, în cetatea Brăilei unde aştepta ajutor de la Radu Mihnea şi de la Turci. Aici boerii lui Alexandru Vodă fură decapitaţi înainte de

---

1) Sau poate cronicarilor amintiţi le parvenise la această dată ştirea despre bătălia dela Tecuci dintre Tomşa şi Corecki, bătălie care s'a dat după Baret în ziua de 12 Noembrie 1615 ?

2) Victor Motogna, Domnia lui Ştefan Tomşa, etc. l. c. 84.

3) Ibidem, 85.

4) Victor Motogna, Domnia lui Ştefan Tomşa, etc.

5) Tört. Tàr, 1880, 487-8.

6) Memoriul ospitalierului eveţian publicat în Iorga, Acte şi Fragmente, I 52—55,

a fi putut comunica Sultanului dorinţele Moldovenilor.

Radu Mihnea deşi duşman de moarte a lui Tomşa, la ordinele Turcilor însă puse acestuia la dispoziţie vre-o 4000 oameni. Cu câţi mai avea pe lângă dânsul, domnul fugar plecă iarăşi în Moldova spre a mai încerca încă odată norocul armelor. Intru întâmpinarea lui Polonii trimit pe Coreki cu 6000 de călăreţi cari ajungând la Tecuciu se întâlnesc cu duşmanul. Bătălia între Poloni şi oastea lui Tomşa s'a dat în ziua de 12 Nov. [1]) pe câmpia Siretului deci ceva mai la sud de Tecuciu. Hărţuelile între cele două armate începură în dimineaţa acelei zile şi continuară până la amiazi fără să hotărască de care parte e succesul. Atunci Corecki se puse în fruntea unei trupe de 400 de oameni şi spunându-le că Ştefan Tomşa se află în mijlocul unui detaşament din apropierea lor, îl atacă cu furie. Detaşamentul se retrase puţin fără a capitula; intervenită însă în ajutorul lui Corecki alţi 500 de călăreţi cari înfrânseră rezistenţa duşmanului forţându-i să ia fuga. Ştefan Tomşa luă iarăşi drumul Brăilei unde se refugiează din nou [2]) fără a mai fi urmărit de Poloni Corecki se întoarce la Tecuci [3]) unde lasă oştirea vre-o 2 zile să se odihnească; apoi fiindcă era foarte frig, o parte din trupe sunt lăsate să ierneze la Tecuciu, altele sunt trimise la Vaslui, Roman şi Bârlad iar principele polon se întoarse la Iaşi.

Aici domnia nouă a lui Alexandru Movilă trecea prin alte greutăţi. Se pare că partidul Movileştilor nu avea o complectă unitate de vederi în ceiace priveşte urmaşul lui Tomşa. De aceia — ne spune o scrisoare a lui Stanislas Tarnovschi [4]),—Moldovenii nu s'au strâns toţi în jurul lui Alexandru Movilă la proclamarea sa ca domn; unii din ei vroiau aducerea în scaunul ţării a lui Gavril Movilă fiul lui Simion [5]). Un grup din aceşti boeri, îl cerea încă din Mai 1614 ca domn [6]) pe

1) După povestirea lui Joppecourt.
2) Iorga, Studii şi Doc. IV CXX, Acte şi fragmente I, 52-55.
3) Vezi despre lupta de la Tecuciu şi scrisoarea lui Tarnovschi, în Hurm. V. II S. II 393.
4) Hurm. S. I. V. I, 393.
5) Hurm. S. II V II, 393.
6) Baret, 38.

acesta, aşa că la întronarea lui Alexandru au fost şi de aceia cari au refuzat să i se supună. După relatările lui Baret, Alexandru Movilă se temea de o răscoală pusă la cale de oamenii lui Tomşa [1]); de aceia el şi Visniowecki nu plecară în urmărirea Domnului fugar.

Această răscoală izbucni violent peste Prut. Orheenii refuzară de la început orice legătură cu noul domn. Peste 200 de oameni ai stăpânirei care merseră să încaseze impositele fură omorâţi. Orheenii înarmaţi se uniră cu o trupă mare de Tătari şi luară drumul spre capitală să atace pe Alexandru în timp ce ştiau că Corecki e plecat. Noul domn trimite întru întâmpinarea lor pe Visniowecki cu trupele pe care le putu aduna în grabă. Intâlnindu-i în apropiere de Orheiu se dădu o luptă în care Tătarii fură puşi pe fugă iar răsculaţii aproape toţi prinşi şi aduşi la Iaşi. Alexandru Movilă ieşi în afara târgului întru întâmpinarea cumnatului său, care îi aducea biruinţa, îmbrăţişându-l. Apoi fiindu-i milă puse pe răsculaţii prinşi să-i jure credinţă şi în urmă le dete libertate să se întoarcă pe la casele lor [2]).

Primind ştire despre succesele obţinute, Doamna Elisabeta se întorcea cu fiul ei Bogdan şi cu fica sa Alexandrina în capitala Moldovei unde începuseră petrecerile „publice şi private ce nu mai aveau capăt“ în onoarea învingătorilor.

Dar aceste ospeţe aveau să se termine tragic căci în scurt timp domnul fugar se va întoarce în ţără şi va lunga iarăşi peste graniţă pe acei cari voiau cu tot dinadinsul să stăpânească Moldova Sultanului cu toată împotrivirea hotărâtă a acestuia.

1) Hurm, IV, 553-354.

2) Descrierea acestor evenimente am dat'o urmând în mare parte pe Baret, l. c.

CAP. IV

Incercările lui Tomşa de a relua tronul şi mazâlirea sa. Luptele Turco-polone din Moldova până la convenţia de la Iarucha. (1616-22 Septembrie 1617)

Distrugerea familiei lui Ieremia Movilă.

Marele Vizir, Damad Mahomet Paşa, care sprijinea cu tărie pe Tomşa şi care vroia ca acesta să fie cu orice chip domnul Moldovei, luă îndată măsurile necesare pentru a-l aşeza din nou în scaunul de la Iaşi. Incă din 14 Noembrie 1615, el trimitea un curier special în Transilvania cu ordinul ca Bethlen să meargă în ajutorul domnului din Moldova [1]), în timp ce şi Radu Mihnea trebuia să-i pue la dispoziţie oştile sale. Ajutoarele n'au sosit la timp, Bethlen observând o atitudine binevoiteare faţă de Alexandru Movilă iar Radu Mihnea fiind un adversar hotărât a lui Tomşa. Motivele întârzierii ajutoarelor ordonate de Turci, au fost că înştiinţările pentru aceasta au sosit prea târziu, când domnul Moldovei fusese alungat din scaun [2]). Ibrahim paşa de Silistra, este numit serdar şi trimis pe la finele lui Noembrie 1615 [3]) în Moldova spre a duce din nou caftan lui Tomşa afirmând prin aceasta voinţa neclintită a Sultanului de a nu admite nici o schimbare de domnie. El soseşte în Muntenia unde aşteaptă sosirea ajutoarelor Tătăreşti şi ale lui Bethlen, pentru ca apoi să plece asupra Moldovei. La Iaşi sosea ştirea că armatele cari vor reaşeza în şcaun pe Tomşa se urcă la cifra de 40.000 de oameni—Turci, Tătari şi Munteni — plus oamenii ce-i va mai aduce Gavriil

1) Hurm. S. I V. I 164 şi Iorga Studii şi Doc. IV, CXXII.
2) Iorga, Studii şi Doc. CXXI.
3) Baret (op. cit) dă greşit data 1616.

Bethlen. Se convoacă divanul Ţării spre a se lua măsurile necesare deoarece oastea de care mai dispuneau cei doi principi poloni, era insuficientă spre a se putea opune cu succes. In special trupele lui Corecki avuseseră de suportat cele mai multe ciocniri cu duşmanii fiind în bună parte descomplectate şi obosite. Contând pe duşmània pe care Radu Mihnea i-o nutrea lui Tomşa, principii poloni trimit un sol la acesta spre a se informa despre toate acestea în special care este planul său propriu cu privire la schimbarea de domn din Moldova. Dar nobilul polon Bogartski, însărcinat cu aciastă misiune ajungând la Mihnea care se găsea la Buzău, fu trimis la Paşa care se găsea şi el tot acolo aşteptând concentrarea trupelor cu cari avea să înceapă războiul

Dela el paşa se înformă asupra ordinei care domnea la Iaşi asupra trupelor de care dispuneau Polonii şi apoi îl trimise la Constantinopol unde fu închis „pe viaţă“. Atât Radu Mihnea cât şi principele Transilvaniei nutreau sentimente ostile lui Tomşa. Aceste sentimente însă ei nu le vor putea traduce în fapte atâta vreme cât acesta era protejatul Turcilor în special al Marelui Vizir. Numai odată cu căderea acestuia se va prăbuşi şi Tomşa. Totuşi Polonii şi Alexandru Movilă credeau că pot să se folosească de vecinii dela Sud şi Vest pentru înteresele lor O ambasadă, la fel cu cea care mersuse la Mihnea este trimisă la Gavriil Bethlen, principele Transilvaniei. Acesta primi bine solia moldoveană, în Alba Iulia unde era reşedinţa sa şi o ascultă cu multă bunăvoinţă. In primul rând domnul Moldovei vroia să ştie dacă svonul ce i-a ajuns la cunoştiinţă despre o participare a sa înpreună cu Mihnea la lupta contra ţării sale este adevărat sau nu. Principele Ardealului răspunse delegaţiei că el va menţine aceiaşi bună prietenie şi vecinătate pe care a avut'o şi cu părintele său Ieremia Movilă [1]). Vom vedea însă că ceiace era în intenţia lui Gavriil Bethlen nu cores-

1) Baret, op. cit. 43. Vezi şi scrisorile ungureşti publicate de Motogna în rev. Istorica, XI, 85-7, după Török Mogyarkori allam okmanytó, I 51-52.

pundea de loc cu intenţiile Turcilor cărora va trebui să se supună. Acesta tot încercă însă, pe cale diplomatică să susţină la Poartă interesele noului voevod moldovean, [1]) ceiace nu dădu rezultate prea mari. Pe de altă parte şi domnul Munteniei îl consolă pe Alexandru Vodă, trimiţindu-i o solie care avea să justifice puterea lui Ibrahim paşa faţă de solul său care a fost arestat şi trimis în temniţă la Constantinopol. Domnul Ţării Româneşti se arăta indignat de purtarea paşei, arătând că aceasta n'a fost cu voia sa şi-şi lua angajamentul să lucreze la Poartă pentru eliberarea lui. Acestea erau însă numai vorbe, căci frica de Turci împedecă pe Radu Mihnea dela orice manifestaţie contra lui Tomşa. Intr'adevăr aceiaşi solie ducea domnului din Moldova răspunsul lui Mihnea că el nu poate extrăda pe Tomşa aşa cum cerea Alexandru Movilă, pentru că „aceasta nu se cade, de oarece Ştefan a venit la dânsul ca la un vechiu prieten" şi ar însemna a viola dreptul ospitalităţii dacă l'ar da în mâinile rivalului său. Motivele adevărate erau însă altele; le aflăm imediat din acelaş izvor [2]). „Dacă el ar face una ca aceasta, era în pericol de a ridica asupra sa mânia sultanului şi de a fi scos chiar din domnie, nefiind în stare a se mântui, în contra unei puteri atât de mari [3]).

Dacă ar fi să credem pe Baret, aceste ştiri venite atât din Muntenia cât şi de peste Carpaţi au liniştit pe Alexandru Movilă şi pe Polonii din Moldova, făcându-i să spere că Turcii în cele din urmă vor aproba schimbarea de domnie dela Iaşi. Cu aceste speranţe, armata domnului — infanteria şi o parte din Cazaci — a fost concediată, rămânând în jurul Voevodului numai vre-o 5—6000 de oameni.

Ştefan Tomşa era la Brăila cu soţia şi cu averile sale unde aştepta ajutorul Turcilor, Tătarilor precum şi al Muntenilor şi Transilvănenilor. In primele zile ale lui Ianuarie 1616, el începu recunoaşterea for-

1) Aceleaşi scrisori în acelaş loc.
2) Baret, op. cit. 44.
3) Baret op. cit. 44.

ţelor polone din Moldova având chiar o uşoară ciocnire cu aceştia, de sigur în părţile de sud ale ţării [1]).

Dar lucrurile se complicau şi alt cum în Moldova lui Alexandru Movilă. Hatmanul Zolkiewski susţinea la domnia Moldovei pe Gavrilaş, fiul lui Simon Movilă fiind în desacord cu cancelorul Poloniei care susţinea la domnia Moldovei pe fiul lui Ieremia. Glasuri de protestare se ridicau în Polonia contra acelora cari sprijiniseră acţiunea lui Alexandru Movilă şi se cerea din toate părţile rechemarea lui Visniewiecki şi Corecki pentru a evita un războiu cu Poarta. Pe de altă parte circula svonul că Turcii, supăraţi de temporizarea acţiunii principilor din Transilvania şi ţara românească de a-şi trimite trupele în ajutorul lui Tomşa, sunt gata a-i mazili [2]). Tot la această dată în 9 Ianuarie 1616 sosea la Constantinopol o mare delegaţie din Moldova care avea să se plângă sultanului de tiraniile lui Ştefan Tomşa şi să-i ceară recunoaşterea noului principe aşezat în scaunul Moldovei. Deşi o mare parte din membrii divanului cereau aceasta, totuşi sultanul refuza cererea delegaţiei, afirmând, din contră voinţa sa de a pune din nou pe tronul dela Iaşi pe domnul alungat Poarta făcea atentă direct Polonia, că este în stare să lupte deodată şi cu ea şi cu Persia [3]). La 23 Ianuarie 1616, Harlay, raporta lui Puysieulx că Polonii să găsesc tot în Iaşi „în posesiunea Moldovei lor". La această dată diferendul între partizanii lui Gavril Movilă şi ai lui Alexandru Movilă nu se tranşase, ceiace făcea de ambasador să afirme că vor fi alungaţi în curând, cu uşurinţă, din Moldova [4]). Lupta între cele două partide ale Movileştilor se dădea nu numai în Polonia ci şi între boerii ţării cari sperau că Gavrilaş Movilă va căpăta mai uşor întărirea Turcilor. Această luptă explică desigur omorârea, prin otravă de către partidul lui Gavrilaş a principelui polon Visniewscki.

---

1) Hurm. S. I. V. I. (Raport din 9 Ianuarie 1616). Vezi şi Hurm. IV2, 351—3.
2) Hurm. S. I. V. I. 166.
3) Hurm. S. I. V. I. 167, Raport din 9 Ian. 1616.
4) Ibidem, Raport din 13 Ianuarie 1616.

Acesta fiind de religie ortodoxă, se împărtăşi în timpul sărbătorilor crăciunului, însă preotul moldovean care săvârşi această taină fusese cumpărat de către duşmănii lui Alexandru Movilă, îi puse în împărtăşanie otrava, aşa că a doua zi Visnieviecki murea în chinuri groaznice. Preotul îşi mărturisi fapta, spunând că a fost cumpărat de duşmanii lui Alexandru Movilă. Pedeapsa dată preotului pentru aceasta a fost cumplită. I se pregăti un scaun mare de sârmă în care fu aşezat şi fiind legat i se dădu foc din toate părţile. Cronicarul care ne relatează acestea, adaogă: „Timp de 12 ore se auzi strigând, într'un mod înfiorător şi văetându-se în disperare de durerile înfricoşate ce suferi înainte de a-şi da sufletul!"

Situaţia Polonilor din Moldova şi a lui Alexandru Movilă, era aşa dar destul de critică la începutul acestui an 1616. De această situaţie va căuta să profite Tomşa care a hărţuit mereu trupele lăsate de Poloni la Tecuci şi Bărlad pentru apărarea graniţelor de sud ale ţării. El avea motive serioase să grăbească limpezirea situaţiei din Moldova, întrucât la Constantinopol se petreceau fapte care puteau să-i aducă repede prăbuşirea. Dintr'un raport a lui Almoro Nani către Dogele din 23 Ianuarie 1616 aflăm că marele Vizir patronul său în capitala Turciei era foarte strâmtorat din cauza evenimentelor din Moldova şi ţinea piept cu greu tuturor acuzaţiilor de cruzime aduse lui Tomşa [1]). Insuşi Alexandru Movila se adresase marelui Vizir cu o scrisoare — despre care acelaş ambasador veneţian raporta Dogelui în 26 Februarie 1616 — prin care îl înştiinţa despre drepturile sale asupra tronului Moldovei şi despre tiraniile rivalului său, ceiace fireşte contribuia la slăbirea situaţiei lui Tomşa.

Cu începutul anului 1616, pribeagul îşi reînoeşte atacurile cu îndrăsneală. In timp ce la curtea din Iaşi domnea jalea pentru moartea lui Visnioviecki, Tomşa se pregătea să dea Polonilor aceiaşi lovitură pe care le-o mai dăduse cu ocazia urcării sale în scaun. Şti-

---

1) Hurm. IV 2, 353.

rile despre sosirea lui Skender Paşa în Ţara Românească în ajutorul lui Ştefan, ajung şi la Iaşi aduse de şpioni anume trimişi în Ţara Românească. O trupă de 400 de călareţi de-ai lui Tomşa fură trimişi spre a surprinde la Bârlad pe Polonii ce fuseseră lăsaţi de Corecki pentru paza marginelor; surprinşi, Polonii au fost măcelăriţi până la unul [1]).

Războiul dintre Turci şi Poloni pentru stăpânirea Moldovei se deschidea aşa dar din nou. Cavaleria lui Tomşa se aşează la Bârlad aşteptând restul armatei. Polonii auzind despre măcelărirea trupelor dela graniţă trimit în grabă 400 de Cazaci cari în trei zile ajungeau la locul dezastrului, puneau în răsăritul soarelui foc Bârladului şi sileau pe oamenii lui Tomşa să părăsească târgul lăsându-l, numai pentru puţină vreme în mâinile lor [2]). Căci armatele turceşti intraseră în ţară. Skender paşa înainta în fruntea armatelor în inima Moldovei. Aproape de Vaslui îi vine ştirea că vre-o 2500 de Poloni în frunte cu Corecki s'ar afla în acest oraş unde ar voi să opună rezistenţa. Fiul lui Skender Paşa — numai de 12 — 13 ani—fu trimis, întovărăşit de un bătrân capitan turc cu 7000 de oameni pentru a descoperi pe adversar şi a-l îndepărta din cale. Polonii se mascară cu dibăcie în apropierea unui pod de lemn „pe care inamicii aveau să-l treacă". Când o parte din Turci începură a traversa podul, escadroanele polone au ieşit din ascunzătoarea lor, năvălind asupra avantgardei inamicului; mulţi din cei ce apucaseră a trece râul, fură omorâţi iar restul armatei se retrase îndărăt urmăriţi de Poloni. Succesul Polonilor — ni-l mărturiseşte Baret, cronicarul totdeauna favorabil acestora — se datoreşte faptului că trupele turceşti veniseră toată noaptea în marş şi erau amorţite de frigul pe care-l suferiseră, angajând în astfel de condiţii lupta. Intre prisonierii căzuţi la Vaslui se găsea şi o rudă de aproape a lui Skender Paşa. Fiind dus lui Alexandru Vodă, acesta îl trimise sub

1) Baret, 46.
2) Ibidem 47.

paza bună înapoi la Turci cu o scrisoare prin care domnul Moldovei cerea lui Skender Paşa „să nu mai umble pentru cauza lui Ştefan“ căci dacă îl va lăsa Sultanul în pace, el promitea a-i rămâne credincios în viitor şi a-i răspunde tributul după datinele ţării, ceiace nu înduplecă, de loc pe Turci [1]).

Intrarea Turcilor în ţară cu Tomşa şi cu Mihnea produce o mare uşurare în populaţia Moldovei, mai ales în acea din părţile de sud ale ţării unde armata polonă sălăşluiese pentru apărarea graniţei de sud. Cât timp stătuseră aici Polonii se purtaseră neomeneşte, apăsând populaţia în chip ruşinos. „Opt sute de Poloni ce fuseră cantonaţi de Corecki „într'un burg nu departe de Tecuci“ în loc să privegheze, ei nu făceau alta decât să se îmbete şi să asuprească pe găzduitorii lor, prin tot felul de insolenţe ruşinându-le femeile şi fetele lor“. Oamenii neputând suferi, se hotărâră să-şi răzbune; atraseră de partea lor şi pe boerii din împrejurimi şi aşa de bine ştiură să aleagă timpul, încât odată, pe când ei dormeau, beţi, le tăiară gâtul la toţi“[2]). Ceiace ne arată că Polonii reuşiră îndată să se facă urâţi în ţară — care era gata să se revolte contra lor la cea dintâi ocaziune.

In primele zile ale lunei Februarie 1616[3]), Alexandru îşi adună din nou sfatul boerilor la care mai luară parte, doamna Elisabeta, principile Corecki precum şi toţi boerii de frunte ai ţării spre a vedea ce e de făcut în faţa împrejurărilor. Se hotărâ în acest consiliu să se părăsească Iaşii; armata şi curtea să se retragă la Hotin, cetate ce era întărită şi în apropierea Polonilor. Retragerea începu îmediat — probabil 7 sau 8 Februarie — şi după 4 zile de drum „pe cel mai mare ger ce se poate închipui“ Alexandru-Vodă ajungea la Hotin[4]). Infanteria, boerii şi o companie franceză

1) Baret, op. cit. 48.
2) Idem, 49.
3) Baret dă data de 23 Februarie care e desigur falşă; avem o scrisoare din 16 Februarie, care anunţă la această dată urcarea lui Tomşa în scaun (Horm. S. II V. II, 395.
4) Hurm. S. I. V. I. 169.

fură aşezaţi în cetate iar călăreţii au fost împărţiţi prin satele din împrejurimi. Din Hotin Alexandru Movilă şi Corecki cereau tuturor prietinilor grabnice ajutoare pentru a putea ţine piept năvălitorilor care intraseră în Iaşi. Din cauza frigului însă, Turcii amânarea urmărirea Polonilor aşteptând ca timpul să se mai încălzească.

Până pela sfârşitul lunei Martie, Alexandru Movilă reuşi să-şi adune în total vre-o 10-11 mii de oameni Tyszkiewicz îi aduse 3500 de Cazaci, însfârşit mai veni în tabera sa şi Potocki, nepotul celui ce fusese prin în bătălia dela Cornul lui Sas, cu 1500 de călăreţi poloni foarte bine înarmaţi.

Despre reinstalarea lui Ştefan Vodă pe tronul Moldovei se ştia încă din 16 Februarie 1616. La această dată, Sigismund Zabrowski substolnicul de Suyatin înştiinţa pe hatmanul Zolkiewski că Ştefan Tomşa s'a instalat din nou în scaunul domnesc dela Iaşi, şi că este însoţit de Skenerr Paşa, de Radu Mihnea precum şi de 10000 de Tatari plătiţi de el. Se mai adoagă apoi — ceiace confirma părerea exprimată mai sus, că Polonii revoltaseră populaţia ţării prin purtarea lor — că Moldovenii din ţinuturile limitrofe se strâng în bande şi intenţionează să prade Pocuţia şi Snyatinul pentru a-şi răsbuna pagubele suferite de ei din partea Poloninilor[1]).

Şi pe altă cale Turcii îşi arătau hotărârea de a reinstala în Moldova pe Ştefan Tomşa. Un ceauş era trimis regelui polon spre a-i face cunoscut în particular hotărârea sultanului de a restabili pe domnul alungat[2]). Spre finele lui Martie 1616, Turcii cu Tomşa pornesc din Iaşi spre a alunga din Hotin pe Movilă şi Polonii săi. Cei doi principi trimit în întâmpinarea armatelor turco-tatare o trupă de 1000 călareţi, împreună cu o companie franceză cu misiunea de a cerceta forţele duşmane. Acestea, în fruntea cărora se găseau Tomşa, Mihnea domnul Muntenesc şi însuşi Skender Paşa se găseau la Ştefăneşti în drum spre Hotin. Aici se ciocniră cu trupele polone trimise în

1) Hurm. S. II. V. II, 395.
2) Ibidem, 396,

avangardă. Călăreţii poloni precum şi Francezii ce-i însoţeau fură înconjuraţi din toate părţile şi cu toată vitejia desfăşurată, fură distruşi de numărul mare al adversarilor, pierind aproape toţi. Insuşi căpitanul trupei de francezi, Montespin căzu prisonier în mâinile lui Tomşa. Domnul Moldovei, în urma făgăduelilor ce i-a dat acela, că-i va face servicii bune, îl ţinu pe lângă dânsul şi nu-l trimise Sultanului. Dela Ştefăneşti, Mihnea Vodă nu merse mai departe. Aci el se prefăcu a fi primit ştire că au intrat Tătarii în Muntenia, unde au început devastările şi astfel i se dădu voe a se întoarce acasă. Lupta pe care armatele Turco-Tătare o vor da sub zidurile Hotinului se va da aşa dar fără acesta.

Armatele cari mergeau contra Polonilor s'ar fi ridicat la cifra de 20000 de oameni, — Turci, Tatari, Munteni şi Moldoveni —. Când ajunseră în apropiere de Hotin cale de 2 leghe numai, oştile se opresc o zi pentru repaos. Polonii se grăbiră şi luară numai decât posiţie de luptă. Trupele fură aşezate în afara cetăţii, în şes ; în cetate au rămas numai 1500 de călăreţi care aveau să fie comandaţi de Corecki şi aveau să ajute în caz de nevoie retragerea armatelor din câmp deschis în fortoreaţă. Opt tunuri au fost scoase din cetate şi ascunse într'un mic stufiş pentru a susţine lupta din afară ; grosul tunurilor au rămas înăuntru. Skender Paşa informându-se despre numărul duşmanilor, porni în marş spre Hotin ajungând în faţa cetăţei „pe la 7 ore dimineaţa". Recunoscând posiţiile îşi aşeză tabără între cetate şi armata polonă care luase posiţie de luptă afară, pe şes.

În fruntea oştilor turceşti au fost aşezaţi Tătarii. Deîndată ce sunară trâmbiţele, aceştia începură înaintarea spre a lovi în corpul de Cazaci al Polonilor. Dar tunurile ascunse într'un stufiş fură slobozite în ei pe neaşteptate şi nimeriseră aşa de bine încât Tătarii fură împrăştiaţi şi siliţi a lua fuga. Cazacii se aruncară îndată cu furie asupra celor ce fugeau, măcelărindu-i, dar fură siliţi să se întoarcă îndărăt de oarece o trupă de Munteni şi Moldoveni le veneau în ajutor. Interveni

în luptă şi nobilul polon Tyszkiewicz, cu trupele sale de vre-o 1600 de călăreţi spre a opune resistenţă trupelor de Moldoveni şi Munteni. Lupta fu crâncenă şi îndelungată între aceste două tabere. Pentru a hotărâ rezultatul ei, Turcii trimit în ajutor vre o 3000 de ostaşi; acelaş lucru îl fac şi Polonii trimiţând un escadron de Cazaci şi Moldoveni de-ai lui Movilă cari nu intraseră încă în luptă. Turco-Tătarii sunt siliţi a da puţin îndărăt ceiace îmbărbătă armatele polone, care intrară în luptă cu toate rezervele şi cu Alexandru Movilă însuşi. Prin două lovituri de tun, Corecki era anunţat să iasă din cetate şi să lovească ariergarda turcească ceiace se şi făcu. Lovit şi din faţă şi din spate, Skender Paşa se retrase împreună cu restul trupelor la cartierul său spre a privi desfăşurarea luptei şi a-i aştepta rezultatul. Bătălia dură 2 ore şi a fost foarte crâncenă. Insfârşit trupele lui Tomşa intrară în debandadă ceiace sili pe Skender Paşa sa hotărască retragerea spre Iaşi. Măcelul trupelor cari n'au putut scăpa cu fuga a fost groasnic, deoarece Polonii se temeau ca nu cumva aceste oşti să se refacă şi să-i atace din nou. Invingătorii însă n'au urmărit imediat pe cei ce se retrăgeau ci au rămas la Hotin spre a-şi repausa oştile.

Izbânda Polonilor a umplut de bucurie sufletele Doamnei Elisabeta şi a lui Alexandru Vodă. Pentru a mulţumi lui D-zeu s'au făcut serbări publice şi totodată pentru a răsplăti devotamentul lui Corecki, D-na Elisabeta consimţea să-i dea în căsătorie pe fiica ei principesa Alexandrina. Deşi era în postul mare se făcu nunta în mijlocul pregătirilor de luptă care aveau să ducă iarăşi la Iaşi în scaunul ţării pe Alex. Movilă.

Skender Paşa şi Tomşa părăsind câmpul de luptă dela Hotin se îndreptau spre Iaşi. Temându-se a fi urmăriţi de Poloni şi neavând cu ei trupe pentru a opune rezistenţă, părăsiră capitala Moldovei, Skender Paşa plecând la Constantinopol iar Ştefan Tomşa adăpostindu-se din nou în Muntenia lui Mihnea Vodă. Pentru a se răzbuna de eşecul suferit şi mai ales ştiind că n'o să se mai întoarcă niciodată în el, Tomşa

dădu foc din mai multe părţi Iaşului. Oraşul fu prefăcut în ruină. Din 22000 de case n'au mai rămas decât vre'o 600.

De-abea după această ispravă a lui Tomşa — în primele zile ale lui Aprilie [1]) — Polonii se hotărăsc să pornească din Hotin, în urmărirea duşmanului care ieşise din ţară. Ei se decid a urmări pe Tomşa şi în Ţara Românească. Corecki cu 3000 de oameni porni înspre sud, trecu Siretul şi probabil la Focşani angajă o mică bătălie cu trupele muntene de graniţă care fură învinse şi trecute prin sabie. De aci Polonii se îndreptară spre Buzău unde se găseau Mihnea şi Ştefan. Surprinşi pe neaşteptate, cei doi domni iau fuga dinaintea urmăritorilor îndreptându-se, cel dintâi spre Târgovişte iar Ştefan Tomşa luând drumul Nicopolului unde se găsea soţia şi o parte din averile sale.

Dela Buzău, trupele polone n'au mers mai departe; ele au început a prăda oraşul precum şi a asupri populaţia. Spre a răsbuna arderea Iaşilor soldaţii poloni au dat foc Buzăului. In timpul staţionării trupelor năvălitoare aici, mai mulţi boeri munteni „dorind a scutura jugul domniei lui Mihnea" veniră la principele Alexandru rugându-l a primi să le rămână domn în Ţara Românească ceiace tânărul Movilă refuză. In faţa acestui refuz boerii îi cerură totuşi să-i ajute a aduce din nou domn al lor pe Radu Şerban „care fusese domn în ţară înainte de Mihnea şi care fusese scos din domnie de Gavriil Bathory" şi acum se află în ţările împăratului. Alexandru Movilă se obligă să-i dea voe a trece prin Moldova şi a-i înlesni alungarea lui Mihnea, care din ordinele Turcilor apără acum pe Ştefan Tomşa.

In fuga sa Mihnea se opri la Ploeşti de unde trimise în grabă ştire soţiei sale care era la Târgovişte să plece la Nicopole deoarece se aştepta la urmărire din partea Polonilor. In acelaş timp domnul Munteniei trimise un ambasador lui Alexandru Movilă spre a-l

1) La 12 Aprilie 1616 Christofor Valier raporta dogelui despre reîntoarcerea lui Alexandru Vodă în Moldova (Hurm. IV II, 356),

întreba cu ce intenţii intrase el în ţara Românească mai ales că el, nu mersese cu Skender Paşa şi Tomşa la Hotin ci s'a retras fără să ia parte la luptă. Dacă a intrat în ţara sa numai cu gândul de a prinde pe Ştefan Tomşa, atunci îl asigură că acesta nu se află aici, ci a fugit în altă parte. Il roagă să iasă din ţară şi-i promite că, de va pune mâna pe Ştefan i-l va preda numaidecât. Astfel Alexandru Movilă şi Polonii se hotăresc să părăsească Buzăul. Mai înainte însă de a ieşi din Ţara Românească, au trimis pe urmele lui Tomşa pe Troianowski, cu 2000 de călăreţi; urmărirea a fost zădarnică căci acesta trecuse Dunărea împreueă cu soţia sa şi cu câţiva însoţitori.

In timpul şederii lui Alexandru Movilă în Muntenia, acasă la el Moldovenii îl înştiinţau a doua oară că nu-l voesc domn. La întoarcere îi veni vestea că Orheenii se răsculaseră iarăşi şi luară armele refuzând a recunoaşte pe noul domn până când acesta nu va aduce firmanul de întărire din partea Sultanului. Răscoala fu potolită de Corecki care merse în contra revoltaţilor cu 5000 de oameni. Mai rămânea un pericol pentru Alexandru Vodă. In Cetatea Albă se găsea o trupă de Tătari şi Ieniceri precum şi o parte din boerii moldoveni. Tot Corecki, ajutat de Tyszkiewicz merse şi aici spre a alunga pe Tătari şi a lua Cetatea Albă. Cu toată lupta înverşunată dată de Poloni, cetatea rezistă şi Corecki fu silit să se întoarcă la Iași unde se găsea acum şi Alexandru Movilă. Domnul Moldovei încercă iarăşi pe cale diplomatică a căpăta favoarea Turcilor. La 20 Aprilie 1616 el scria lui Almoro Nani ambasadorul veneţian la Constantinopol spre a-i apăra causa sa înaintea sultanului şi a face să fie întărit in scaun în contra tiranului Tomşa [1]. In acelaş scop intervenea şi ambasadorul Franţei pe lângă Vizir oferindu-i o însemnată sumă de bani pentru recunoaşterea lui Alexandru Movilă în scaunul Moldovei, despre care intervenţie Almoro Nani raporta dogelui în 11 Iunie 1616 [2].

1) Hurm. IV. 2, 358–9.
2) Ibidem, 359—60.

In acest timp marele Vizir, sprijinitorul cel mai hotărât al lui Tomşa căzu în disgraţia Sultanului. La 25 Iunie, acelaş ambasador veneţian, raporta că marele Vizir a fost mazilit în Iulie [1]). Tot la această dată Almoro Nani mai raporta că situaţia lui Tomşa la Turci fiind cu desăvârşire compromisă [2]), aceştia vor avea să iee în curând o hotărâre în chestia tronului Moldovei şi astfel Alexandru Movilă putea spera că ea va fi în favoarea sa. Ibrahim paşa, comandantul forţelor care aveau a repune pe Tomşa în scaunul Moldovei îl părăsi îndată, înştiinţând pe Alexandru Movilă despre noua situaţie şi promiţându-i că va stărui pentru dânsul la Poartă. Ştefan Tomşa fu aşa de rău descris la Constantinopol, în cât Sultanul în urma mazilirii marelui Vizir hotărâ să-l omoare. Peste puţin timp Ibrahim paşa primi ordinul să prindă pe Ştefan care se închisese în cetatea Brăilei şi să-l ducă viu sau mort la Constantinopol, împreună cu tot avutul său. Paşa întovărâşit de un ceauş plecă îndată la Brăila. Ajuns la o depărtare de vre-o 4--5 leghe de oraş înştiinţă pe Ştefan despre sosirea sa şi-l anunţă că a doua zi speră să poată prânzi împreună. A doua zi disdedimineaţă, Ştefan Tomşa nebănuind nimic plecă întru întâmpinarea Paşei pe care întâlnindu-l, se scobori de pe cal spre a-i face închinăciunile de rigoare ceiace făcu şi Turcul. După un schimb de câteva cuvinte paşa scoase din buzunar însărcinarea ce avea de a-l prinde şi a-l duce la Constantinopol. Tomşa prins în cursă nu mai încercă nici o rezistenţă. Se întoarse spre însoţitorii săi şi le făcu semn să se salveze, fiecare cum va putea. Oamenii lui se retraseră, iar el fu legat de mâni şi de picioare şi aruncat în într'un car tras de 4 cai. Fu dus la Constantinopol unde „spre a scăpa de pedeapsă cu moartea se făcu renegat“ [3]). In Constantinopol ajunse iarăşi sărac ca şi mai înainte de a fi domn, deoarece toată averea sa, atât cea dela Brăila cât şi cea pe care o avea la Nicopole unde era soţia sa, i-a fost confiscată de Turci.

1) Hurm. II II, 362.
2) Ibidem, 362.
3) Informaţia o socotim falşă, întrucât n'o mai confirmă nici un alt izvor.

După măzilirea lui Tomşa, Turcii numesc ca domn al Moldovei pe Mihnea Vodă din Ţara Românească [1]. Skender paşa comandantul forţelor Turceşti din Europa, fu însărcinat cu o armată puternică să instaleze în scaun pe Mihnea şi să alunge din Moldova pe Alexandru Movilă şi pe Poloni. Paşa se şi puse în mişcare cu trupele sale, aşa că în 25 Iunie 1916 el ajungea la Târgovişte, unde îl aştepta Mihnea care făcuse pregătiri pentru primirea lui şi a armatei sale. Intrarea lui Skender Paşa în capitala ţării se făcea cu deosebită pompă. In fruntea trupelor veneau vre-o 40 muzicanţi călari—tabulhanaua — „care cântau din nişte instrumente în formă de chitară"; urmau apoi o mulţime de paji îmbrăcaţi, în loc de mantale, cu piei de leoparzi, lei şi tigri caşicum ar fi vrut să înspăimânte lumea prin aceasta. Oastea era în număr de vre-o 20000 de oameni la care se adaugă şi vre-o 10000 de oameni ai lui Mihnea, pedeştri şi călări. Indată ce paşa ajunsese la intrarea palatului domnesc, unde-l aştepta Mihnea, descălecă şi după prezentările de rigoare intrară într'o sală mare, bine pregătită unde i se prezintă lui Mihnea scrisorile şi caftanul ce-i trimitea sultanul şi-l îmbrăca în prezenţa tuturor boerilor de la curte, apoi îl proclamă domn al Moldovei cu mare pompă. Mihnea conduse apoi pe paşa într'o altă sală mare unde era pregătită masa atât pentru el cât şi pentru invitaţi. Domnul s'ar fi oferit singur să servească pe paşa la masă, seiace Turcul ar fi refuzat; apoi a fost rugat să ia loc în faţa trimisului sultanului, petrecând împreună până seara. Deabea la 2 Iulie 1616, paşa şi Mihnea plecau din Târgovişte şi luau drumul spre Moldova, fapt despre care Alexandru Movilă şi Corecki fură înştiinţaţi.

Ştirea despre campania Turcilor în Moldova produce o mare fierbere în Polonia. Incă din 25 Iunie hatmanul Zolkievski luă măsurile necesare în vederea atacului la care se aştepta din partea lui Skender Paşa. La această dată Stanislav Zolkiewski, care dealtfel nu aprobase niciodată amestecul celor 2 principi în afacerile Moldovei, cerea tuturor nobililor poloni să fie

1) Hurm. IV II, 362.

gata de luptă, pericolul considerându-se mare. Pe de altă parte, nici nu se ştia pe cine vor pune Turcii ca domn în Moldova. Hatmanul fusese înştiinţat din Constantinopol că Sultanul va trimite la Iaşi un paşă în loc de un domn, ceiace ridică în picioare întreaga Polonie. Toţi nobilii erau chemaţi la arme împreună cu supuşii lor pentru ca în momentul suprem să poată răspunde cu succes invaziunii duşmane [1]).

In faţa evenimentelor cari se precipitau, începu şi în capitala Moldovei o mare fierbere. Domna Elisabeta bazându-se pe bună-voinţa ce i-a arătat'o Ibrahim paşa, după disgraţierea lui Tomşa credea şi susţinea că Turcii vin spre a aduce firman de domnie fiului ei Alexandru Movilă. Aşa s'a răspândit vorba în oştire şi în popor făcând să se creadă că Turcii vin în ţară ca prieteni şi de aceia nici nu s'au luat toate măsurile necesare spre a întâmpina atacul turcesc.

Din Polonia Alexandru Movilă nu se mai aştepta la nici un ajutor. Zolkiewski, care după cum am văzut nu aprobase niciodată expediţia lui Corecki şi Visniovecki în Moldova, şi mai ales nu aproba urcarea lui Alexandru Movilă pe tronul Moldovei ci susţinea cu multă tărie pe Gavrilaş, fiul lui Simion Movilă, aruncă toată vina pentru nenorocirile ce aşteptau Polonia asupra lui Corecki şi prietenilor săi. Aceasta îl şi făcu să intre în înţelegere cu Mihnea şi cu Skender Paşa, cărora le scrise că, dacă ei vor mijloci la Sultanul urcarea pe tronul Moldovei a protejatului său, el va slăbi atât de tare armata polonă din Moldova, încât o va sili să se supună sau să fugă. Turcii promit că-i vor îndeplini cererea şi atunci Zolkievski scrise Cazacilor care erau în Moldova să părăsească îndată armata principilor Poloni şi să se reîntoarcă în Polonia spre a intra în armata lui Vladimir fiul regelui care fusese ales duce al Moscovei. Acesta întâmpinând oarecari greutăţi pentru instalare, avea nevoie de o armată pe care o recruta acum, promiţând mari sume de bani acelora care-l vor întovărăşi. Cazacii în faţa pro-

1) Hurm. S. II VII, 416—17.

misiunilor nu aşteptară mult. Intr'o dimineaţă plecară vre-o 8000, luând cu sine şi o mare prada în vite. Rămas cu puţină oaste pe lângă sine, fie de frica primejdiei, fie că fusese atras, prin promisiune, Bucioc marele vornic, părăsi pe Alexandru alipindu-se trupelor lui Mihnea cu cei vre-o 2000 de călăreţi ai săi. Aceasta demoraliză cu totul oastea princepelui Alexandru. Totuşi bazându-se pe ajutorul promis de Radu Şerban pe care-l aştepta domnul Moldovei şi pe oştaşii poloni cari mai rămăseseră credincioşi s'au hotărât să aştepte sosirea duşmanului.

Intre timp însuşi Mihnea înştiinţa pe Alexandru Movilă de intenţiile lor, consiliindu-l să se retragă în Polonia[1]). La 25 Iulie domnul Moldovei adună un nou consiliu spre a lua o hotărâre. Nu se putu lua nici una. Greutăţile se iviseră mari şi din partea oştirii care nu mai voia să lupte dacă nu i se plăteşte leafa din urmă. In acest timp avantgarda armatei lui Mihnea compusă din Tătari ajunse în preajma capitalei, luând contact cu oameni lui Alexandru Movilă.

In faţa acestei situaţii Alexandru şi Corecki hotăresc să se retragă la Hotin. Era însă prea târziu. Tatarii prinzând de veste intenţiunile adversarului şi spre a-i împedica dela aceasta s'au năpustit în Iaşi. A fost o luptă crâncenă în care a pierit George Potocki, nepotul celui prins în bătălia de la Cornul lui Sas, şi care s'a terminat cu risipirea îndrăzneţei trupe de Tatari datorită vitejiei comandantului polon Tyszkiewicz.

Părăsind Iaşii Alexandru Movilă scria lui Radu Mihnea reproşându-i pentru ingratitudinea sa faţă de dânsul şi amintind-i că el nu i-a luat tronul, deşi ar fi putut'o face în primăvara anului acestuia — când a ajuns cu oştile până la Buzău. Il înştiinţează că nu se teme totuşi nici de el şi nici de toţi paşii care-l întovărăşesc şi că acum sau mai târziu tot el va fi învingător. Mihnea era în Iaşi când a primit această scrisoare. La vederea ei, Skender Paşa dădu ordin ca trupele sale să urmărească pe fugarii cari se găseau

---

1) Miron Costin I, 266

la Drăcşani[1]) lângă Cotnari în drum spre Hotin. Alexandru auzind porni în grabă spre Hotin. In acest timp soseşte şi un sol a lui Radu Şerban însoţit de vre-o 150 de oameni care aduce lui Alexandru Movilă ştirea că domnul fugar al Munteniei îi va veni în curând în ajutor cu vre-o 6000 de oameni. Aproape toată trupa aceasta a fost prinsă de Turci scăpând numai trimisul lui Radu Şerban care se întorcea să ducă astfel aceluia vestea desastrului lui Alexandru Movilă. Inaintând spre Cotnari, Turcii întâlnesc pe Corecki care rămase aici cu vre-o 2500 de călăreţi, cu care angajează o mică bătălie. Dar mulţimea oştilor turceşti sili pe Corecki să părăsească lupta el însuşi fiind rănit la picior şi în spate. Bucioc vornicul care părăsise pe Movilă luă înainte Polonilor tăindu-le retragerea între Cotnari şi Botoşani. Pe de altă parte Muntenii şi Ardelenii conduşi de comandantul armatei lui Mihnea îi înconjură dinspre răsărit. în timp ce dinspre sud veniau Turcii. A doua zi, dis de dimineaţa — în 23 August Skender Paşa dădea ordine pentru urmărirea duşmanului trimiţând şi 16 tunuri.

Polonii fură înconjuraţi din toate părţile. Işi facură deci zid de apărare din carele şi căruţele de bagaje şi hotărâră să se apere la extrem. Erau vre-o 6000 de luptători faţă de vre-o 22000 de duşmani. Turcii grăbiră atacul de teamă de a nu sosi Radu Şerban despre care se zvonia că e în mare apropiere cu vre-o 10000 de oameni. Planul Turcilor era să pună mâna pe principi şi pe boerii cei mai de frunte spre a-i lua captivi. Au trimis deci câteva ştafete ca să provoace armata polonă să le dea în mână pe cei mai de frunte nobili şi prinţese, în schimb Turcii să lase liberă restul armatei polone. Ceiace se refuză. Turcii deschiseră atunci focul tunurilor asupra duşmanului. O mare mulţime au căzut morţi şi răniţi. Au răspuns şi Polonii din cele 6 tunuri ale lor fără efect. Nu aveau nici bombe şi nici pulbere de ajuns. Cercul de fir al Turcilor nu putea fi rupt. Coreki era sub povara

1) Miron Costin l. c.

ranelor căpătate câteva zile în urmă. Desastrul era aproape. Neputând scăpa cei doi principi au luat hotărârea de a se travesti, înbrăcându-se în haine proaste spre a fi luaţi drept soldaţi de rând.

Două escadroane de Tătari şi Turci pornesc asaltul asupra taberei. Polonii depuseră armele strigând că se predau. Principii Alexandru şi Bogdan fură daţi împreună cu Doamna Elisabeta lui Skender Paşa care îi trimise la Constantinopol [1]). Acolo ei se turciră ca să scape de închisoarea pe viaţă cu care erau ameninţaţi [2]). Boerii prinşi au fost eliberaţi, datorită stăruinţelor lui Mihnea [3]). Corecki n'a fost recunoscut la început, fiind dus cu soldaţii de rând la Iaşi. Aci fu trădat de unul din ai săi şi dus la Skender Paşa care încercă să tăinuiască lucrul, spre a putea căpăta un bun preţ de răscumpărare. A fost însă din nou recunoscut de oamenii lui Mihnea şi astfel lacomul paşă trebui să-l trimeată şi pe el la Constantinopol [4]), în robie.

Bătălia dela Drăcşani s'a dat în primele zile ale lunii August 1616 [5]). La 1 August acelaş an, Almoro Nani raporta dogelui despre retragerea Polonilor din Moldova şi despre sosirea la Constantinopol a lui Ştefan Tomşa [6]), ceiace înseamnă că bătălia nu avusese loc. Prima ştire despre desastrul lui Alexandru Movilă o avem din 16 Aug. 1616. Stanislas Tarnoski, castelan de Sandomir, raporta la această dată lui Ossolinski despre căderea lui Alexandru Vodă care se datora, după spusele unui prisonier tătar, numeroasei oştiri duşmane compuse din 190000 de oameni (130000 Tătari şi 60000 Turci), cu care Skender Paşa năvălise în Moldova. Tot din acest raport aflăm că după învin-

---

1) Miron Costin, (I,166) ne spune că Doamna Elisabeta au căzut după un agă turc până la moartea ei iar Bogdan Vodă luând legea Turcească ajunse la împărăţie de era capigi-Başe.

2) Vezi despre soarta familiei lui Alexandru Vodă un raport a lui Almoro Nani din 2 Nov. 1616 (Hurm. IV II, 367) şi N. Iorga, Doamna lui Ieremia Vodă l-cit pag. 1044 şi Wenner von Craillssheim. Ein ganz new Reysebuch, Nürenberg, 1622 p. 59 unde ni se dă o descriere a întrării Doamnei Elisabetei în Constantinopol. (Reprodus şi la Iorga, Doamna lui Ieremia l. c. 1044).

3) Miron Costin, I, 267.

4) Baret, op. cit. 30—77.

5) Hurm. S. II V. II, 417—18; Mai vezi pentru luptă şi Cost. Căpitanuln în Mag. I 247.

6) Hurm. IV. II, 364.

gerea Polonilor şi aşezarea lui Mihnea în scaunul dela Iaşi, Skender Paşa trimitea mai mulţi ceauşi la regele Poloniei, cerându-i distrugerea Cazacilor [1]) cari nu mai conteneau cu atacurile lor, precum şi a-i extrăda pe toţi Moldovenii cari se află refugiaţi în Polonia [2]). Dezastrul Polonilor mai este amintit şi la câteva zile după această dată — 20 August 1616 — într'un raport al lui Almoro Nani către dogele [3]), ceiace însemnează că la data de mai sus faptul era pretutindeni cunoscut.

Deşi Polonii susţinusera pe sub ascuns aventura principilor în Moldova, totuşi, în mod oficial cele 2 puteri rivale nu erau în conflict şi relaţiile oficiale dintre ele nu erau întrerupte. Marele Hatman Zolkiewski a fost pe faţă ostil acelei întreprinderi şi aşa se explică faptul că Turcii n'au atacat Polonia, mărginându-se la tratative diplomatice pentru stabilirea răspunderilor şi reluarea raporturilor normale dintre cele 2 ţări. La cererile lui Skender Paşa de a opri incursiunile căzăceşti pe mare, precum şi atacarea cetăţilor turceşti de pe Nistru, Polonii trimit pe ambasadorul Cohanski la Constantinopol pentru aranjarea diferendului. Regele arată Sultanului dorinţa sa de a menţine legăturile de intimă prietenie şi alianţă, încheiată de secole de înaintaşii săi cu Turcii; ca o manifestare a dorinţii sale de pace cu Sultanul, regele înştiinţa că a trimis noului domn moldovean pe boerii refugiaţi în Polonia, Urechi şi Bucioc şi arată că vina incursiunilor cazăceşti o poartă însuşi Hanul Crimeei şi alţi Tătari care, năvălind în fiecare an în provinciile de graniţă ale ţării sale, sileşte o bună parte din populaţie (Cazaci) să se refugieze la Nistru, unde într'adevăr ei nu încetează de a face prădăciuni pe ambele ţărmuri ale fluviului Prin urmare să se liniştească Tătarii şi Cazacii nu vor mai fi siliţi la invaziuni şi brigandaje.

In răspunsul ce Sultanul da acestei scrisori, el a-

---

1) Miron Costin I, 266.
2) Hurm. S. II. V. II pag. 418. Se spune in acest raport că Tomşa ajungând la Constantinopol a fost spânzurat, ceiace e o ştire falşă.
3) Hurm. II, 364.

sigura din partea sa că va lua măsuri pentru liniştirea Tătarilor şi cerea ca hatmanii poloni să ia şi ei măsuri pentru liniştirea Cazacilor. Dacă aceştia, fugând dinaintea comandanţilor poloni, se vor refugia în ţările sale, Sultanul înştiinţa că ei vor fi omorâţi de *trupele sale invincibile*. Pentru a reuşi însă o acţiune de distrugere a Cazacilor, Sultanul propunea ca trupele polone să se unească cu trupele sale şi astfel să fie atacaţi şi de pe mare şi de pe uscat. Hanul, domnii Moldovei şi Munteniei erau invitaţi a se abţine de la orice ostilitate contra Cazacilor spre a nu mai avea vre-o scuză pentru incursiunile lor şi primeau ordine de a lua parte la expediţia de distrugere a acestora[1]).

Aceste tratative nu duc momentan, la nici un rezultat. Turcii erau hotărâţi să facă ei singuri linişte la graniţele imperiului şi să lămurească odată pentru totdeauna amesticul magnaţilor poloni în schimbările de domni din Moldova. In anul acesta, 1617, încep o serie de frământări între Turci şi Poloni care nu se vor sfârşi îndată. Acest conflict Poarta l'a amânat mereu din cauză că oştile sale au fost multă vreme ocupate în lungul şi obositorul răsboiu cu Perşii. Incheind pacea cu aceştia în 1612 şi prelungind în 1615 şi tratatul cu Imperialii, Turcii găseau acum răgazul necesar s'o lămurească cu Polonii[2]). Răsboiul care avea să pornească avea ca scop sdrobirea Cazacilor. In fruntea trupelor turceşti era pus tot Skender Paşa sau Iskender, acum paşă de Bosnia, un adevărat făcător şi răsturnător de domni. Vasalii Turcilor, domnii din Moldova, Ardeal şi Ţara Românească cari primiră ordinul să ia parte la expediţie, nu se grăbiră şi astfel expediţia întârzia. Porunci straşnice li se trimiteau în Aprilie[3]) dar şi în Iunie Bethlen nu se mişcase din capitala sa. Lucrurile luară o nouă întorsătură în Iunie când ajunge iarăşi la putere în Turcia, Damad-Mahomet Paşa, caimacanul care protejase atât de mult pe Tomşa[4]) şi care nutrea o ură sălbatică Polonilor. Ca-

1) Hurm S. II. V. II pag 422 — 24.
2) Iorga, Studii şi Doc. IV, CXXIX.
3) Hegyes, in Tr uschenfels, 332,
4) Iorga, Studii şi Doc. CXXIX.

zacii însă făcând o nouă expediţie la Cetatea-Albă grăbiră răsboiul[1].) Skender Paşa trecu Dunărea şi plecă spre Tighina unde avea să se întâlnească cu tributarii săi din ţările române. Zolkiewski scobora şi el în jos pe ţărmul stâng al Nistrului, dar ambii rivali aveau puţină dorinţă de a-şi încăera oştile. In primele zile ale lui Septembrie încep tratative de împăcare după ce Turcii luară Raşcovul.

La 11 ale lunei amintite, Skender Paşa răspundea la scrisoarea lui Zolkiewski, şi se declara de acord cu dorinţa de pace a acestuia însă să se dea garanţiile necesare despre încetarea incursiunilor căzăceşti care chiar acum au trecut în 28 de corăbii la Oceacov, făcând jaf în ţările Sultanului[2].) Tot în aceiaşi zi, Skender Paşa trimitea lui Zolkiewski, prin solul acestuia Almoş cond ţiunile sub care ar încheia pacea şi care erau:

1) Skender paşa deleagă pe Ali-Aga, capigi-başa, pentru negociri; Zolkiewski să-şi trimeată un reprezentant al său.

2) Oraşul Besarda (?) cuib al Cazacilor să fie distrus în prezenţa a 2 trimişi ai săi.

3) Skender Paşa asigură că a interzis Tătarilor de a trece de această parte;

4) Tributul obişnuit să fie dat Tătarilor;

5) El a aprobat aranjamentul făcut la Ţuţora intre Khan Kazigherei şi Cancelarul Poloniei;

6) In cazul când s'ar ajunge la un rezultat, un mare ambasador să fie trimis la Constantinopol spre a-l întări[3]).

Insfârşit la 22 Septembrie se ajungea la convenţia dela Iarucha, un sat pe malul Nistrului, prin care: *„Skender Paşa, sclavul maestăţei sale Impăratului Mecăi si Medinei, Suveran şi Monarh al celor 7 monarchii şi a celor 4 părţi ale lumei, care a fost trimis spre a extermina Polonia, Hatman al mai multor localităţi din statele imperiale, a trupelor din Karamania*

1) Iorga Studii şi Doc. IV, LXXIX.
2) Hurm. S. II. VII, 427.
3) Hurm. S. II. V. II, 428.

și a altor armate ale împăratului", de acord cu „*Stanislas Zolkienski, hatmanul coroanei poloneze*", hotărau respectarea vechei alianțe dintre cele 2 puteri, Polonii renunțând la orice amestec în afacerile Moldovei și luându-și angajamentul de a opri incursiunile Cazacilor, iar Turcii promițând a împedica atacurile Tătarilor asupra provinciilor poloneze[1].)

1) Vezi textul întreg al convenției dela Iarucha sau Busa în Hurm. S. II. V. II pag. 429-433.

CAP. V.

A doua domnie a lui Ştefan Tomşa II. (1621-1623)

Pacea dela Iarucha (Bussa) a fost numai un provizorat încheiat ad-hoc, de cele doua puteri în luptăr: Turcia şi Polonia. Conflictul dintre aceste ţări pentru stăpânirea Moldovei va mai dura multă vreme încă. Pentru înlăturarea lui Tomşa, cel mai mare duşman al Polonilor, de pe tronnl Moldovei, aceştia repurtaseră, scump e drept, o victorie. Izbânda însă. căştigată în împrejurările văzute nu putea avea urmări prea mari pentru schimbarea relaţiunilor dintre cele două puteri. Damad Mahomed Paşa, caimacamul care sprijinise cu ultima energie pe Tomşa fusese readus la putere de Sultan. Acesta făcu să renască vechea ură a Turcilor contra Polonilor pe care va căuta să-i lovească la timp.

Domnia moldoveană a lui Radu Mihnea, între 1616-1619, reprezintă un intermezzo al acestei rivalităţi turco-polone, când paşnicul domn s'a străduit din răsputeri să înlăture conflictul fără a isbuti însă. In Septembrie acelaş an (1617), spre sfârşitul lunii, pacea dela Bussa era ruptă, deoarece năvălirile Cazacilor nu încetaseră. Skender paşa se pregătea iarăşi de luptă. Trupele sale de avadgardă au şi avut mici ciocniri cu Polonii cari veneau în contra Turcilor în frunte cu Cancelarul şi marele Hatman. Din lagărul turcesc unde se afla, Radu Mihnea trimete pe boerul Bucioc[1]) cu o scrisoare la marele hatman prin care îl sfătuia la îm-

1) Iorga, Studii şi Doc. IV, CXXXIV.

păcare, ceiace se şi făcu[1].) Skender îşi luă din nou reşedinţia la Silistra spre a fi aproape de Polonia.

In curând însă, Radu Vodă, sătul de a mai sta între ciocan şi nicovală, plictisit apoi şi de hărţueli lăuntrice[2]), ceru Turcilor să i se dea voie să părăsească domnia Moldovei şi să se ducă la Constantinopol unde era soţia şi fiul său ca ostatici. Domnia ţării se dădu atunci aventurierului croat Gaşpar Graţiani, cu aceiaşi misiune pe care a avut'o şi predecesorul său. Cum a înţeles Graţiani să servească interesele Turcilor în această chestiune, am expus mai amănunţit în altă parte[3]. După dezastrul de pe câmpia Ţuţorei, Turcii trimit ca domn în locul croatului hain pe Alexandru Iliaş, „desigur cea mai nulă fiinţă dintre toţi cei ce s'au perindat pe tronurile ţărilor române în sec. XVII-lea[4])".

In vara anului 1621, conflictul turco-polon pentru amestecul acestora în Moldova, reisbucni sub o formă şi mai violentă.

După isvoare polone, Miron Costin[5]) ne-a păstrat o amănunţită descriere a luptelor din toamna anului 1621 dintre cele două puteri rivale[6].) Pentru a rezolvi conflictul ivit, sultanul Osman se pregăti să vină în persoană în părţile noastre. Hotărârea aceasta a fost aşa de nestrămutată încât nici năvălirea Perşilor în ţinuturile sale nu l'a împedicat de a o face. Polonii s'au pregătit şi ei de rezistenţă — alcătuindu-şi în grabă o armată. Au chemat pe Cazaci cu leafă în rândurile oştirei lor şi au cerut ajutoare dela ţările înconjurătoare însă n'au căpătat decât un neînsemnat ajutor dela Olandeji.

---

1) Bielowski, p. 430-33 (După trad. lui Schmidt) şi Hurmuzaki — Bogdan, II, 2 461.

2) Orheenii voiseră să-l înlocuiască în ianuarie 1617 cu un pretins fiu al lui Ioan Vodă Armeanul (Trauschenfels; 326-7); acest pretendent trăise până atunci într'o mănăstire ca diac şi se ocupase între altele şi cu cizmăria. Adunând 3000 de ostaşi el merge asupra Iaşilor şi încearcă a momi pe marele logofăt care ţinea domnia în lipsa lui Radu Mihnea aceasta fiind cu Turcii la Raşcov contra Cazacilor. Fu atras însă el în cursă de logofăt, prins şi ucis (Trauschensfels, 328). In 1618 mai trebui să potolească două răscoale: una contra Grecilor şi alta pentru neomenia dărilor.

3) N. C. Bejenariu, Gaşpar Gratiani loc. cit.

4) Iorga, Socotelile Braşovului 49.

5) Miron Costin, I 216-283.

6) O amănunţită descriere a acestor lupte ne mai dă şi Iacob Sobieski în o scrisoare a sa către Zbaravski Hurm. S. II V. II, 519 şi urm.

Sultanul Osman după ce şi-a gătit oastea a plecat spre Dunăre în fruntea unei armate de aproape 400 000 de oameni după cum spun isvoarele polone[1]). Ajungând aici puse de se făcu un pod în apropierea Isaccei[2]), unde îşi lăsă flota şi dădu în acelaş timp ordine de a se face întărituri pentru apărarea trecerii fluviului.

Cu toate că trecând Dunărea îi veni ştirea luării Babilonului de către Perşi, totuşi Sultanul nu şi-a întrerut campania ci şi-a continuat marşul asupra Poloniei.

Aici era mare desordine. Zolkievski murise iar Koniecpolski al doilea hatman, era prizioner la Constantinopol şi se încinsese lupta între diferiţii candidaţi pentru această demnitate. Spre a feri ţara de turburări, regele Sigismund a evitat să numească hatman pe unul din pretendenţi sub motiv că aştepta reîntoarcera lui Koniecpolski din robie. Comanda supremă a oştirii a fost încredinţaţă celui mai bătrân dintre comandanţi, lui Hotchievici, hatman de Lidva, care avea peste 90 de ani. Acesta a trimis întru întâmpinarea Turcilor pe Libomirski cu ordinul de a se întări în cetatea Hotinului care, dela Gaşpar Vodă era a Polonilor. Intrând în Moldova Libomirski, pradă ţara până la Iaşi pe care-l arde, sileşte pe Alexandru Vodă să se retragă la Roman în aşteptarea Turcilor cari nu sosiseră încă şi apoi se retrage la Hotin, unde sosea în curând şi Hotchievici cu grosul trupelor. La puţin timp în urma lui venea aici însuşi Vladislav fiul regelui Sigismund. In a doua jumătate a lunii August[3]) oştirea turcească ajungea la Ţuţora. Tătarii o luaseră înainte şi avandgardele lor intraseră în contact cu Polonii în timp ce trupele căzăceşti nu sosiseră încă la Hotin.

---

1) Această cifră este des gur exagerată.
2) Hurm, S. V. pag. 189.
3) Miron Costin întrebuinţează stilul vechiu întru cât din documentele externe se constată că deabea la 1 Sept. sultanul trecea Dunărea (Hurm. S. I. V, I. pag. 189).

In 20 August au început atacurile turceşti contra Polonilor. Situaţiunea acestora era dintre cele mai critice. In aceiaşi zi însă le-a sosit în tabera 1000 de Cazaci, aducându-le ştirea că vine în urmă şi grosul oastei lor care, apucându-se de pradă la Soroca au fost atacaţi de Tatari şi au fost nevoiţi să-şi lege tabăra şi să înainteze astfel spre Hotin. In 21 August Cazacii soseau la Hotin, alăturându-se trupelor poloneze.

Crezând că va fi atacat de Turci, Hotchievici şi-a scos armata la câmp, ascunzând'o prin văi şi ocupând puncte strategice. Turcii, temându-se de curse n'au atacat în această zi şi nici în cea următoare mulţumindu-se cu mici hărţueli. In 23 August însă dimineaţa Turcii şi Tàtarii au atacat violent tabăra căzăcească ajungând aproape s'o cucerească; intervenind în lupta Hotchievici însuşi cu 1000 de haiduci, Cazacii prind curaj şi rezistă silind în cele din urmă pe ieniceri să dea înapoi. Retragerea lor s'a prefăcut în fugă, ceiace atrase in luptă şi oştile călăreţe ale Polonilor. Cu toate ajutoarele turceşti trimise situaţia bătăliei n'a mai putut fi schimbată. Sultanul înregistra primul nesucces, ceiace îl făcu să cheme la el pe ieniceri şi să le spună că nu va mânca până ce tabăra căzăcească nu va fi luată.

In 24 August, atacurile Turcilor asupra întăriturilor polone s'au repetat cu furie; de 4 ori asalturile turceşti s'au nimicit de şanţurile polone. In ziua următoare Turcii au pus în batae tunurile îndreptându-le spre intăriturile Cazacilor. După patru ceasuri de bombardare fără nici un rezultat, Cazacii şi o parte din Poloni au atacat violent pe duşmani cucerindu-le toate tunurile. N'au apucat însă a le transporta cu ei în taberă căci apucându-se de jafuri au dat răgaz Turcilor să contra atace şi să le recâştige. Cazacii fiind obosiţi de atâtea hărţueli, greul luptelor în zilele de 26 şi mai ales 27 August, l'au dus Polonii. In această zi Turcii au atacat iarăşi cu furie provocând mari pierderi duşmanilor. Hărţueli mici au fost şi în zilele următoare, fără succes hotărâtor. In ziua de 3 Septembrie sosea în taberă polonă, Batişte Veveli, trimisul lui

Radu Mihnea spre a mijloci încetarea ostilităţilor[1]). Polonii trimit pe nobilul Zelinski, spre a se informa despre condiţiile, păcii însă ostilităţile n'au încetat. In 5 Septembrie, terminându-se podul de peste Nistru Turcii au trecut dincolo şi tot atunci le mai sosea în ajutor, Caracaş, paşa de Buda cu trupele sale.

Din cauza morţilor pe câmpul de batae au început a bântui bolile în armata polonă. Vladislav fiul regelui care lua parte la lupte, s'a îmbolnăvit iar în 14 Septembrie însuşi Hotchievici îşi dădea sufletul răpus de boală. In locul său sfaturile oştirii au ales pe Libomirschi Hatman, fiind confirmat apoi şi de fiul regelui. In 16 Septembrie, Sultanul Osman trecea Nistrul în persoană şi înainta până la Cameniţa pe care n'a avut curajul să încerce a o lua, fiind excepţional de bine întărită. Osman ar fi exclamat în faţa fortăreţii: „Dumnezeu a făcut această cetate şi Dumnezeu o va lua"[2].)

Situaţiunea Polonilor devenise cu totul critică mai ales după o nouă bătălie din 17 Septembrie. Cerându-se grabnice ajutoare din ţară Sigismund, regele Poloniei se puse in fruntea armatelor şi porni spre sud in ajutorul trupelor care se luptau la Hotin. In timpul acesta Batişte Veveli sosi din nou in tabera Polonilor, trimis de Radu Mihnea spre a încerca o împăcare. Polonii au ales pe Sobieski, tatăl viitorului rege, şi pe Ioravecki castelan de Belza şi i-au trimis ca soli în tabera Turcească.

Noul vizir [3]) cu care solii luară contact a pretins Polonilor haraciu ceiace trimişii poloni au refuzat şi astfel a doua încercare de pace dădea greş.

Ostilităţile s'au reluat şi în zilele de 24 Septembrie până la 27, n'au mai contenit fără să fi hotărât totuşi de care parte e isbânda. In 28 Septembrie a ajuns în

---

1) Vezi pentru aceasta şi scrisoarea lui Zbravschi, castelan de Crocovia către regele Sigismund III prin care îl sfătuia încă din 21 Mai 1621 să ia iniţiativa tratărilor de pace. Hurm. S. II. V II pag. 599 şi urm.

2) Cetatea a fost luată totuşi de Turci mai târziu în 16 August 1672 de Sultanul Mehmet.

3) Fostul vizir fusese schimbat fiindcă nu putuse lua tabără căzăcească.

tabăra turcească ştirea că regele Sigismund a sosit la Lemberg şi se apropie de teatrul războiului, ceiace a determinat pe Sultanul Osman să dea ordin Vizirului de a reîncepe tratativele cu solii poloni cari fuseseră reţinuţi în tabără.

După multe discuţiuni se ajungea la încheerea păcii dintre cele două puteri în 29 Septembrie (9 Octombrie) 1621.

Condiţlile păcii erau repetarea convenţiei dela Iarucha din 1617.

1) Turcii se obligau să nu atace niciodată Polonia, să oprească pe Tătari dela aceasta şi să nu pună Paşi în Moldova.

2) Polonii se îndatorau să nu intre cu oşti în Moldova, să oprească pe Cazaci de a jefui pe mare, să predea Hotinul Domnului Moldovei şi să trimeată un sol cu daruri la împărăţie pentru întărirea înţelegerei.

La câteva zile după încheerea pacii, Polonii au părăsit Hotinul pe care l'au predat, după învoială, lui Radu Mihnea căci Alexandru Iliaş, domnul Moldovei fusese mazilit Venind sultanul la Hotin n'a găsit nimic pregătit nici pentru trecerea Nistrului şi nici provizii pentru armată ceiace a hotărât pe Osman să-l aresteze şi era să-l şi omoare dacă nu intervinea în favoarea lui marele vizir [1]).

Fiind mazilit, domnia Moldovei a fost încredinţată lui Ştefan Tomşa „care a mai fost domn odată“ [2]).

Aşa dar la 27 Octombrie 1621, este sigur că Ştefan Tomşa era numit iarăşi domn al Moldovei. Ridicarea sa din nou în scaunul dela Iaşi nu s'a făcut pe neaşteptate. In momentul cel mai critic al relaţiilor sale cu Polonii, Sultanul avea nevoe aici de un domn a cărui devotament faţă de Poartă să se manifeste prin cea mai neîmpăcată duşmănie faţă de regatul dela nordul Moldovei. Cine putea oferi garanţii mai sigure în această privinţă decât Ştefan Tonşa, crudul voevod dintre 1612—1616?

---

1) Miron Costin, 283; Faptele ne sunt cunoscute tot sub această formă şi dintr'un raport a lui Césy către rege din 25 Sept. şi 27 Oct. 1621 (Hurm. S. I. V. I. 190-192)

2) Hurm. S. I. V. I. p. 190 şi S. II. V. II. 520.

Numirea noului domn fusese aranjată la Constantinopol cu mult înainte de începerea campaniei Turcilor contra Polonilor. Ştefan Tomşa avusese de înlăturat concurenţa unui bogat negustor italian, Iacob Locadelli, care prin bani reuşise să-şi facă oarecari prieteni în apropierea Sultanului.

Uneltirile acestui pretendent — cari continuă şi după urcarea lui Tomşa în scaunul Moldovei — şi rezultatul la care ajunge Locadelli prin ele, ne sunt cunoscute din mai multe rapoarte contimporane. In 15 Martie 1622, colegiul veneţian, trimetea instrucţiuni bailului din Constantinopol pentru zădărnicira planurilor acestui pretendent[1]). Interesele negustoreşti ale republicei Sf. Marcu ar fi fost grav ameninţate dacă prin amestecul acestui italian în afacerile Sultanului, Veneţia ar fi fost expusă la aceleaşi suspiciumi din partea Turcilor, ca şi pe vremea lui Gaşpar Vodă Graţiani. [2]) De aceia bailul veneţian va face cea mai mare oposiţie în contra planurilor lui Locadelli de a ajunge pe tronul Moldovei.

Planurile lui Locadelli erau cu îndârjire susţinute de sultana mamă. Aceasta împrumutase dela bogatul italian o insemnată sumă de bani şi spre a scăpa de plata datoriei, voia să-l înalţe pe tronul Moldovei ceice îl făcea pe Locadelli să subsemneze: „Ioan Iacob Voivoda“ [3]) Trecutul de credinţă al lui Tomşa şi opunerea ambasadului veneţian l'au biruit, aruncându-l în închisoare în loc de tronul la care râvnise.

Din documentele interne, Ştefan Tomşa II se constată din nou domn, pentru prima oară la 2 Ianuarie 1622, când întăreşte din Iaşi, egumenului şi călugărilor M-tirei Secul o moşie ce au avut-o danie de la Ieremia Movilă în apropiere de Tg. Frumos [4]). La 12 Ianuarie acelaş an dădea mânăstirii *Horoneţul* (desigur Voroneţ) satul Tăistreni şi Târnăuca din judeţul Soroca [5]) iar la 6 Martie întărea lui Dumitraşcu Grozi

1) Hurm. VIII, 398.
2) Xenopol. Ist. Rom. III 506.
3) Hurm. IV 2, 392 şi urm.
4) Ghibănescu, Surete şi izvoade V, 264—5.
5) Uricarul, Vol. 23 pag. 71.

mai multe cumpărături făcute în satele Dăneşti şi Şovârcan din ţinutul Covurlui [1].

Ştefan Tomşa nu uita nici acum de rivalul învins şi omorât în lupta dela Cornul lui Sas, Balica Hatmanul. La 1 Aprilie 1622 întărea iarăşi lui Vasile Roşca Stolnicul, mai multe moşii ale aceluia [2]) iar la 15 ale aceleiaşi luni, Domnul întărea cumpărăturile făcute de sluga noastră Petre Cehan şi fiul său Constantin în satele Fereştii şi Prigorenii [3]).

La 12 Aprilie 1622, la reclama Agahiei jupâneasa lui Teodor Boul şi a ginerelui ei Neculachi pârcălab de Neamţ, Domnul scria lui Arsenie biv logofăt să gonească din Nisporeşti pe Ionaşco şi Căzan întru cât părţile lor din acel sat le-au vândut lui Boul Visternic [4]), iar la 26 ale aceleiaşi luni Ştefan Tomşa întărea feciorilor lui Iane negustorul, anume lui Nacu şi Gavril mai multe cumpărături făcute de părintele lor în satul Vitărneşti şi Sârbi [5]).

Mai avem şi alte documente din aceste prime luni ale celei de-a doua domnie a lui Tomşa. La 24 Mai, întărea lui Petre Cehan cumpărăturile făcute în Rai, Fâstâci şi Româneşti dela Busca şi sora sa Loghina fetele lui Bogza logofătul [6]) pe care apoi le reîntăreşte şi în 4 Octombrie [7]) acelaş an precum şi în Martie 1623 [8]). Avem apoi un alt interesant document din 18 Iunie 1622 [9]) din care aflăm numele a o parte din boerii divaniţi ai lui Tomşa. Aceştia în număr de 10 dau un zapis de mărturie către călugării dela Solca, asupra cumpărăturii ce au făcut în satul Mihăileşti din Bacău. Ştim de aici că Ghianghea îndeplinea tot funcţia de vel logofăt ca şi în prima dumnie a lui Tomşa, întâlnim apoi un Nicoară (probabil Prăjescul) vel vornic al Ţării de jos, Miron Bar-

1) Idem, 10, 134—135.
2) Idem, 5, pag. 378—80.
3) Ghib. Surete şi isvoade XVI 38-39.
4) Ghibănescu, Surete XVI, 55 şi urm.
5) Uricarul 18, 311 şi urm.
6) Surete, XVI, 39-40.
7) Ibidem, 40-41,
8) Ibidem, 42.
9) Uricarul XVIII, 318 şi urm.

novschi, hatman şi pârcălab de Suceava, Dumitru Ştefan vel vornic al Ţării de sus, Gheorghe vel postelnic, Apostol Catargiul vel paharnic, Tăutul al doilea logofăt, Lupul al treilea logofăt, Dumitru Mateescu şi Pătraşcu Dragotă vornic de gloată [1]). Pe aaza acestei mărturii, Domnul întărea în aceiaşi zi, cumpărătura călugărilor [2]) pe care apoi o întărea din nou în 5 August [3]) şi în 5 Septembrie acelaş an [4]). Din documentul ce-l dă cu această din urmă ocazie, aflăm şi numeie altor boeri divaniţi ai lui Tomşa: Alexie Mustaţă şi Ihnat Ciogolea, pârcălabi de Hotin, Simion Gheuca şi Ionaşcu Peaic pârcălabi de Neamţ, Calfa şi Panainte părcălabi de Roman şi Mihailachi visternic.

Noua domnie a lui Ştefan Tomşa II era primită de Poloni cu aceiaşi duşmănie [5]). Cu Bethlen din Ar-

---

1) Intregul divan a lui Tomşa .ne este cunos ut dintr'un document din anul 1623 (Uricarul, 18 pag. 353-358) pentru mănăstirea Solca, unde ni se povesteşte cu dea mănuntul şi împrejurările revenirei pe Tron a domnului. Prin el, Atanasie mitropolitul Sucevei, Atanasie episcopul Romanului, Ivloghie episcop al Rădăuţului, Pavel episcop al Huşului, Ghianghea vel logofăt, Dumitru Ştefan Golemii vornic de ţara de jos, Miron Barnoschi hatman şi Ion vel vornic de ţara de sus, Tăutul şi Drace pârcălabi de Hotin, Ghiorghe vel postelnic, Apostol Cat rgiul vel paharnic, Duca vel stolnic, Nicoară al doilea logofăt, Costache vel comis, Ionaşcu pârcălab de Neamţ, Cărstian vistiernic, Lupul al treilea logofăt, Cehan vornic de gloată şi Ion Potlog vornic, arătau că „împăratul a miluit şi a dat lui Ştefan Tomşa, Domnia Ţării unde a fost dreapta şi adevărata sa patrie,—în 1611—.După aceia s'au sculat şi s'au ridicat cu oaste contra Domniei, acei pismaşi şi neprieteni şi l'au scos din tron şi din patria Domniei-Sale. Dar vazând D-zeu reaua şi necuviincioasa fapiă i-a dat putere şi biruinţă asupra pizmaşilor vrăjmaşi — pe cari i-a aruncat şt i-a asvârli cu mânia sa şi le-a perit pomenirea lor cu sunet.—Atunci în acea primă domnie Tomşa începuse a zidi mănăstirea Solca pe care a terminat'o acum în a doua domnie şi pe care a înzestrat'o cu satele Solca din Suceava şi Fărăoani din ţinutul Bacăului pe care sate boerii de mai sus le întăreau pentru totdeauna mănăstirii. Tomşa reurcat pe tron a găsit ţara bejenită. El a trimis cărţi pretutindeni pentru a da de ştire prin toate târgurile, tuturor locuitorilor împraştiaţi să se întoarcă pe la casele lor şi să-şi reia ocupaţ le.

Documentul acesta prezintă un deosebit interes atât prin aceia 'că din el cunoaştem cel mai complect divan a lui Ştefan Tomşa cât şi prin faptul că ne relatează o întreaga serie de evenimente politice —ceiace nu întâlnim în alte docnmente ale vremii.

Se mai vede din el că Ştefan Tomşa nu era urât de lor de ţară ci din contra era aşteptat spre a pune capăt răutăţilor şi vărsărilor de sânge ce le-au făcut urmaşii săi la domnie şi se mai constată că a urmărit să trateze ţara cu blândeţe chemând acasă la ocupaţiile lor pe toţi acei împrăştiaţi prin diferite locuri din cauza evenimentelor.

2) Uricarul, 18, 323-324

3) Ibidem, 325 şi urm.

4) Uricarul, 18, 333-336.

5) Miron Costin, 283.

deal domnul moldovean, stabili îndată legături de prietenie cu toate că acela uneltise în contra lui în timpul primei domnii [1]). Faptul că ambii domni erau vasalii Turcilor, apoi duşmănia Polonilor precum şi pericolul comun al Tătarilor i-a apropiat. Pe de altă parte şi Turcii nu trimiseseră pe Tomşa în Moldova decât tot cu scopul de a li servi lor drept unealǎ credincioasă în duşmănia cu Polonii contra cărora Tomşa avea să-şi răsbune şi pentru cei aproape 6 ani de mazâlıe.

De o camdată însă noul, domn al Moldovei avea să păstreze relaţii de bună vecinătate cu Polonii pentru a nu da prilej acestora să se plângă Turcilor şi să pericliteze pacea încheiată la Hotin. Spre a zădărnici însă consolidarea acestei păci—pentru care Polonii, conform înţelegerii, aveau să trimeată un sol la împăratul—Ştefan Tomşa nu se va da în lături de a face întrigi la Constantinopol mai ales că ea era în bună parte opera lui Radu Mihnea, veşnicul său rival.

Solia polonă care avea să întărească tratatul încheiat la Hotin în toamna anului 1621, a fost pornită spre Ţarigrad de-abea în vara anului următor [2]) In fruntea ei se găsea nobilul polon Zbaravschi întovărăşit de 300 de oameni călări „cea mai luxoasă ambasadă, cât abea de se află în vre-o istorie pre aceste veacuri solie ca aceia la vre-o împărăţie prilejită“ [3]). Toţi oamenii până şi vizitii erau îmbrăcaţi în urşinice iar ciuberele din cari adăpau caii erau de argint. Miron Costin ne mai relatează că intrând în Constantinopol au pus potcoave de argint la cai numai cu câte un cuie bătute, pentru ca să cadă pe uliţe“.

Inaintea lui Zbaravschi, fusese trimis la Constantinopol Batişte Veveli. Acesta fu oprit în drum de Tomşa care, pe de altă parte, începu in mod deghisat jafurile in Polonia [4]).

---

1) Iorga, Studii şi Doc. IV, CXLVI.

2) In 14 Iunie 1622 Ştefan Tomşa scria regelui Poloniei să grăbească trimiterea ambasadorului sau extraordinar pentru întărirea păcii (Hurmuzaki S. II, V. II 522—524).

3) Miron Costin, 284.

4) Iorga, Socotelile Braşovului, 53.

Totuşi domnul Moldovei trebui să întâmpine în afara capitalei solul polon, care după relatările lui Miron Costin s'a purtat arogant cu Tomşa. A refuzat chiar să ia prânzul la domnul Moldovei care îl invitase. La plecare a fost deasemeni condus cu onoruri [1]) până la „Iazul lui Barnovschi" unde s'a întâlnit cu vestitori din Constantinopol care aduceau lui Tomşa ştirea că Viziratul a fost ocupat de un prieten al său probabil Giurgi Mehmet [2]). La această veste, bătrânul domn s'a întors înapoi şi în loc să ureze solului călătorie bună ar fi ameninţat: „Lasă, lasă căine leşe, că te voiu purta eu".

La Constantinopol solul polon ajunse tocmai în timpul răscoalei ienicerilor, contra sultanului. Acesta întorcându-se dela Hotin, fără isbândă, aruncă toată vina eşecului suferit asupra ienicerilor pe cari îşi puse în gând să-i desfiinţeze şi să-i înlocuiască cu mercenari arabi. Pentru a-şi ajunge scopul el plănui să meargă în Anatolia şi de la mormântul proorocului să cheme sub arme populaţia şi să meargă asupra Ţarigradului. Prinzând de veste aceasta, Ienicerii au rugat pe Muftiu şi pe Vizir să impedice pe sultan de la planurile sale. Apoi văzând că nu se poate ajunge la înţelegere, au năvălit în palatul Sultanului unde au prins pe Osman şi l'au condus la închisoare ridicând la tron pe Mustafa, un unchiu al său.

Solia polonă s'a prezentat astfel noului Sultan. Pacea de la Hotin a fost întărită însă condiţiile ei n'au fost respectate căci îndată după plecarea solului din Constantinopol ajungea aici ştirea despre pirateriile Cazacilor pe mare. Turcii au dat imediat ordin pentru arestarea lui Zbaravschi însă Radu Mihnea, la care ajunsese, îl făcu scăpat îndreptându-l pe drumuri sigure în Polonia.

Prin urmare relaţiile turco-polone nu erau de loc schimbate prin falşa înţelegere dela Hotin. Rivalitatea dintre cele două puteri va continua şi se va manifesta

---

1) Vezi Iorga, Socotelile Braşovului pag. 53.

2) Iorga, Studii IV C X IX şi Geschichte des osmanischen Reiches. Vezi de asemenea şi Zinkeisen Geschichte des osmanischen Reiches şi Hammer Histoire de l'émp're otoman.

după împrejurări, fie sub forma de conflict armat fie pe cale diplomatică.

Polonii nu puteau admite pe tronul Moldovei pe Tomşa duşmanul lor de moarte; de aceia vor încerca iarăşi aceleaşi uneltiri şi intrigi pentru înlăturarea sa. In 22 Octombrie 1622 regele Sigismund însuşi, scria marelui Vizir să pună pe tronul Moldovei pe fiul lui Simion Movilă, Petru care se află în Polonia [1]). Despre aceste uneltiri polone raporta şi Césy regelui în 27 Noembrie 1622 [2]) înştiinţându-l că ambasadorul polon la Poartă ceruse înlăturarea lui Tomşa ca unul care ar fi fost cauza principală a ultimului războiu dintre cele două puteri, ceiace marele vizir a refuzat tratând de „mincinos“ pe ambasadorul care îi spunea aceste lucruri.

Intrigile au continuat. In Februarie 1623 se reîntorcea la vizirat Mèrê Hussein, un prieten al Polonilor iar mai târziu în Septembrie acelaş an se fac şi schimbări mai mari în conducerea împărăţiei otomane; Sultanul însuşi era detronat fiind înlocuit de Amurat I ceiace aducea o schimbare în atitudinea Porţii faţă de Polonia. Cu câteva zile înainte de această din urmă schimbare în conducerea împărăţiei turceşti, Polonii îşi ajungeau scopul. Tomşa era mazâlit şi domnia Moldovei se dădea lui Radu Mihnea care fusese totdeauna, dar mai ales în ultimul timp, cel mai mare duşman al lui Tomşa.

***

Nu avem informaţii mai amănunţite asupra acestei schimbări de domnie. In orice caz mazilierea lui Tomşa s'a produs în primele zile ale lui Septembrie 1623. Domnul a fost prins şi dus la Constantinopol unde a fost deposedat de toată averea şi unde „i s-a prilejit şi moartea“ cum ne reportează Miron Costin[1]).

Cu mazilirea lui Tomşa de pe tronul Moldovei se închee un capitol al rivalităţii turco-polone pentru a-

1) Hurm. S. II. V. II, 524—25.
2) Idem S. I. V. I. 294.
3) Miron Costin, l. c. 286; Vezi ş Hurm — S. I V. I. pag. 223.

ceastă ţară care a fost teatrul luptelor dintre cele două puteri rivale.

Domnul următor avea să facă altă politică decât aceia de nesfărşită duşmănie cu Polonii. Politica de pace cu vecinii dela nord şi de linişte în ţară, se pare că o adoptase în ultimul timp şi Tomşa. Miron Costin, cronicarul ostil acestei domnii, ne raportează că ţara „era acum in pace şi belşug, cât nu semăna de loc domnia aceasta a lui Tomşa cu cea dintâi"[1]).

Duşmănia Polonilor însă, in contra lui era prea mare pentru ca să-l tolereze pe tronul Moldovei chiar insufleţit de aceste intenţii. Tomşa cade aşa dar sub loviturile acestora urmând, cu o perseverenţă unică in analele istoriei noastre din sec. XVII, o atitudine totdeauna ostilă lor, împedecând astfel ocuparea Moldovei de către aceştia.

---

1 Miron Costin, l. c. 286.

BIBLIOGRAFIE

Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii istorice, XXXII (Raportul olandez din 12 Ianuarie 1613).

Archiva istorică.

Baret (*I.*) Historie sommaire des choses plus mémorables aduennēs aux derniers troubles de Moldavie în Papiu, Tezaur de monumente istorice, II, 1863).

Beldiceanu N. Inscripţia de pe aerul din Buneşti publicată în Buletinul societăţii de medici şi naturalişti din Iaşi 1887.

Brătianu (*G. I.*) O oaste moldovenească acum 3 veacuri în Rev. istvrică. An I, 1916.

Bejenaru (*N. C.*) Gaşpar Graţiani, şi luptele turco—polone din Moldova în rev. Cercetări Istorice an I, 1925.

Căpitanul (Const) Istoriile Domnilor Ţării Româneşti în Mag. Ist. p. Dacia Vol. I.

Codrescu (*T.*) Uricarul Vol. 5.
" " " 6.
" " " 10.
" " " 18.
" " " 20.
" " " 23.

Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardunim ed. Trausch, Braşov 18+7.

Ghibănescu (*Gh.*) Surete şi isvoade Vol. 2.
" " " 7.
" " " 8.
" " " 14.
" " " 16.
" Ispisoace şi Zapise " I partea I
" " " " I partea II

Ghibănescu (Gh.) Ispisoace şi Zapise vol. 5.

Hurmuzachi (Eudoxiu de) Doc. priv. la Ist. Rom. vol. IV partea I
" " " IV " II
" " Supl. I " I
" " " II " II

Hurmuzachi-Tocilescu " Vol. I

Hammer, Historie de l'empire otoman (trad. Franceză).

Iorga (*N*). Pretendenţi domneşti (An. Acad. Rom.)
„ Istoria Armatei Vol. II.
„ Studii şi documente, Vol. IV.
„ Doamna lui Ieremia (An. Acad. Rom.)
„ Note Polone (An. Acad. Rom.)
„ Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre şi asupra Ţărilor noastre, în Buletinul Soc. de Geografie pe anul 1897.
„ Istoria Românilor prin călători.
„ Geschichte des rumänischen Volkes, Gota 1905.
„ Socotelile Braşovului (An. Acad. Rom.)
„ Socotelile Sibiului „ „
„ Acte şi Fragmente, Vol. I.
„ Les Roumanis et la politique francaise en Orient, în L'independence roumaine 29 Februarie 1916.
„ Geschichte des osmanischen Reiches.
Kemeny (*I.*) Deutsche Fundgruben, Vol. I.
Kraus (*Cronica*) în Fontes rerum austriacarum, Scriptores I.
Ludescu (Stoica) Istoria Ţării româneşti de când au descălecat Românii, în Mag. ist. p. Dacia Vol. IV.
Minea I. Letopiseţele vechi moldoveneşti scrise slavoneşte, Iaşi 1925.
Mateiu al Mirelor în Papiu, Tezaur de mon. istorice, Vol I.
Motogna, (*V.*) Domnia lui Ştefan Tomşa II după isvoare ungureşti în Rev. istorică XI, 1925.
Miron Costin, Letopiseţul Ţării Moldovei dela Aron Vodă în Kogălniceanu, vol. I.
Piasecki, Chronica, ed. Cracovia 1645.
Picot, Chronique d'Ureki.
Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt vol. IV, cu ştiri relativ la epocă în: Cronica lui Michael Weiss, Nösner, Ras actae, şi Hegyes.
Sutoris Paul, Chronik, in Quellen etc. IV.
Tauschenfels, Deutsche Fundgruben.
Törtenelmi Tár, 1890.
Török Magyarkori a lam okmanito, I.
Ureche V. A. Miron Costin opere complecte 1866 Vol. I.
Adam Werner von Craillsheim, Ein ganz new Reysebuch, Nürnberg 1622
Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches.
Xenopol (*A. D.*) Istoria Românilor din Dacia Trajană, Vol. III.